

Universiteit Utrecht
Faculteit Geesteswetenschappen

Masterscriptie

**Internationale Betrekkingen
in historisch perspectief**

**Integratie Europees veiligheid- en defensiebeleid 2003-2005
Via de ESDP op weg naar onafhankelijkheid?**

Masterscriptie Internationale betrekkingen in historisch perspectief

Floris Zwaferink
3680851

Faculteit Geesteswetenschappen
Universiteit Utrecht

Begeleider: Dhr. Dr. M.L.L. Segers
Tweede lezer: Dhr. Dr. B. De Graaff

Inhoudsopgave

1. Inleiding	5-10
1.1. Aanleiding.....	5
1.2. Historiografie.....	6
1.3. Centrale vraag.....	8
1.4. Operationalisering.....	9
2. Het Europese veiligheid- en defensiebeleid tijdens de Koude Oorlog	11-20
2.1. De Duitse kwestie en het <i>Red Alert</i>	11
2.2. De band met ‘ <i>Uncle Sam</i> ’.....	12
2.2.1. ‘ <i>We share a civilization</i> ’	13
2.3. Institutionele ontwikkelingen	14
2.4. De Europese controverse 2.0	16
2.5. De <i>eighties</i> - katalysator.....	17
3. Einde van de Koude Oorlog: kans of bedreiging?	21-30
3.1. ‘ <i>The hour of Europe</i> ’	22
3.2. ‘ <i>The European Security and defense policy</i> ’	24
3.3. ‘ <i>The ‘New Old world</i> ’	27
3.4. ‘ <i>Need for threat</i> ’	29
4. Casus: Irak- oorlog	31-51
4.1. 9/11 en de <i>war on terrorism</i>	33
4.2. Dimensie 1: ‘ <i>What is the phone- number of Europe?</i> ’	34
4.2.1. ‘ <i>The special relationship</i> ’	36
4.2.2. ‘ <i>American coalition</i> ’	37
4.2.3. ‘ <i>Anti- war coalition</i> ’	38
4.2.4. ‘ <i>The Jackson coalition</i> ’	40
4.2.5. Publieke onenigheid.....	41
4.3. Dimensie 2: Militaire en financiële lastenverdeling	42
4.3.1. ‘ <i>Operation Display Deterrence</i> ’	42
4.3.2. Militaire samenwerking in Irak.....	44
4.3.3. Financiële daadkracht.....	47
4.4. Dimensie 3: Global Deal.....	49

5. ESDP 2003-2005	52-60
5.1. Parallele ontwikkeling 2003-2005.....	52
5.1.1. Dimensie 1.....	53
5.1.2. Dimensie 2.....	55
5.1.3. Dimensie 3.....	56
5.2. Bevindingen ESDP 2003-2005.....	57
5.2.1. De Irak- casus 2003-2005.....	57
5.2.2. Europese autonome missies 2003-2005.....	59
6. Conclusie	61-62
7. Literatuur	63-68

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Europa is in crisis. De moeizame integratie van het gemeenschappelijke buitenland- en veiligheidsbeleid (de ‘tweede pijler’) werd nog verbloemd door de succesvollere integratie op andere fronten, voornamelijk de economie. Deze sectorintegratie heeft de afgelopen decennia nauwelijks geleid tot ‘spill-over’ effecten op ‘high-politics’- sectoren, zoals het politiek gevoeliger buitenland- en veiligheidsbeleid. Er is sprake van een ‘European Security and Defense Policy’ (ESDP), maar dit wordt door velen omschreven als een infantiele pilaar in het Europese integratieproces.¹ De economische- en monetaire crisis brengt daarbij een belangrijk aspect met zich mee: bezuinigingen. Europa- breed wordt er gesneden in de defensiebudgetten, waarbij de uitgaven in 2010 met 2,8 procent daalden.² Dit staat haaks op verzoeken van de V.S. “to upgrade the military capabilities (..) and defence spending.”³ Met verdere bezuinigingen op de agenda in Europa lijkt dit verzoek echter niet te worden ingewilligd, maar zal de financiële bijdrage van Europa aan de NAVO waarschijnlijk verder slinken en de afhankelijkheid van de V.S. groter worden.

Twee andere aspecten zijn hierbij van belang. De V.S. gaan de komende tien jaar de militaire strategie drastisch aanpassen, zo gaf president Obama eerder dit jaar aan.⁴ De focus wordt verlegd naar Azië, waarbij er waarschijnlijk wordt gesneden in het aantal grondtroepen in Europa.⁵ Dit duidt op een gereduceerd belang in Europa, al dan niet het gevolg van de militaire steun- en prestaties in de laatste decennia. Daarbij gaf China aan het begin van 2012 aan dat het defensiebudget zou worden verhoogd, waarmee dit land voor het eerst in de moderne geschiedenis Europa zal ‘outspenden’.⁶ Kortom: de militaire balans lijkt te hellen in het nadeel van de Europese landen.

Europa heeft sinds de tweede wereldoorlog kunnen schuilen onder de NAVO- paraplu die grotendeels door de V.S. boven het hoofd werd gehouden. Een eensgezind Europees defensiebeleid lijkt hierbij tot de eenentwintigste eeuw nauwelijks van de grond te zijn gekomen, zij het enkel onder de vleugels van de NAVO of bij kleine humanitaire ingrepen of ‘peace-keeping’ operaties.⁷ Dit houdt niet in dat de E.U. niet heeft getracht (en tracht) haar eigen positie te verbeteren, autonoom dan wel binnen het trans- Atlantische verbond. Het laatste decennium heeft veel conflicten en oorlogen gekend, voornamelijk in het Midden-

¹ K. von Wogau, *The path to European Defense* (Antwerpen 2004) 30.

² NU.nl, Groei wereldwijde uitgaven defensie neemt af, geraadpleegd via:

<http://www.nu.nl/buitenland/2489193/groei-wereldwijde-uitgaven-defensie-neemt-af.html>

³ EU Observer, *US defense chief: Europe may no longer be worth defending*, geraadpleegd via:

<http://euobserver.com/13/32473>

⁴ Elsevier, *Amerikaanse strijdkrachten gaan zich focussen op Azië*, geraadpleegd via:

<http://www.elsevier.nl/web/Nieuws/Buitenland/326978/Amerikaanse-strijdkrachten-gaan-zich-focussen-op-Azie.htm?rss=true>

⁵ Elsevier, *Amerikaanse strijdkrachten gaan zich focussen op Azië*, geraadpleegd via:

<http://www.elsevier.nl/web/Nieuws/Buitenland/326978/Amerikaanse-strijdkrachten-gaan-zich-focussen-op-Azie.htm?rss=true>

⁶ EUobserver, *Asia defence spending outstrips Europe*, geraadpleegd via: <http://euobserver.com/1016/115522>

⁷ R. Havenaar, *Eb en vloed : Europa en Amerika van Reagan tot Obama* (Amsterdam 2009) 154.

Oosten en Noord- Afrika. Europese staten hebben hier veelal in geparticipeerd, waaronder in de oorlog in Afghanistan en Irak. Voorafgaand aan deze ‘*war on terrorism*’ hadden de Europese staten ambitieuze doelen gesteld, waarbij de nadruk lag op verdere integratie en een dominantere rol op het wereldtoneel. De oorlog in Afghanistan, maar voornamelijk die in Irak was zo een vroege testcasus of Europa in staat was deze ambities in daden om te zetten. Met een analyse worden de ontwikkelingen in de periode 2003- 2005 behandeld en wordt zo een beeld gevormd in hoeverre er sprake is van verdere integratie. En betekent dit dat de EU onafhankelijk kan opereren buiten Europa, of is zij nog geheel aan de leidraad van de ‘*big brother*’ onder de paraplu van de NAVO?

1.2 Historiografie

De voorgaande introductie kan geplaatst worden binnen een breder debat welke al gevoerd wordt sinds de eerste plannen voor een autonoom Europees defensieorgaan. De eerste initiatieven voor een Europees veiligheid- en defensiebeleid werden reeds in 1950 opgesteld in het Pleven- plan, welke gestimuleerd werd door zowel Europese staten als de Verenigde Staten. De motivatie voor de steun was echter verschillend. Waar Europa, met name Frankrijk, een Europese oplossing wilde⁸ zagen de Amerikanen heil in het plan met het oog op een betere verdeling van de kosten binnen de NAVO. Om de defensiekosten te reduceren was Europese integratie noodzakelijk. Eisenhower motiveerde dit door aan te geven dat “*a more integrated Europe would permit the United States to sit back and relax somewhat*”.⁹

Deze vroege tegenstelling is zestig jaar na dato nog steeds actueel binnen de trans-Atlantische samenwerking. De discussie die hier wordt gevoerd richt zich daarbij voornamelijk op de vraag of de vorming van een Europees defensiebeleid in het teken gezien moet worden als een roep om autonomie, of enkel als versterking van het Europese aandeel binnen de NAVO. Zo was er recent nog wantrouwen vanuit de V.S. voor de ontwikkeling van de ESDP als rivaal van de NAVO, waar er sprake zou zijn van duplicatie in plaats van complementaire capaciteiten.¹⁰ Andere uitspraken of beloftes doen juist het omgekeerde geloven, waarbij (zelfs) de Fransen aangeven dat de ESDP beter moet samenwerken met de NAVO.¹¹

Op wetenschappelijk niveau zijn er binnen dit debat twee scholen te ontwaren. Zo beargumenteert een groep dat de ontwikkeling van de ESDP gevaarlijk is voor het trans-Atlantische bondgenootschap, waar het de ambitie is van de Europese staten om autonoom te

⁸ Mede gekenmerkt door de uitspraak van premier Schuman voor het Franse parlement in 1948: “ *A European solution for the peace, a European solution for Germany, a European solution for the Ruhr, such is our vision of the future.*”, in: G. Lundestad, “*Empire*” by integration : the United States and European integration, 1945-1997 (Oxford 1998) 55.

⁹ G. Lundestad, “*Empire*” by integration : the United States and European integration, 1945-1997 (Oxford 1998) 19.

¹⁰ Euobserver, *French EU plan is not anti- NATO*, minister says, geraadpleegd via: <http://euobserver.com/13/27039>

¹¹ Euobserver, *French EU presidency wants EU closer to NATO*, geraadpleegd via: <http://euobserver.com/13/26745>

kunnen handelen. Dit wordt onder meer duidelijk uit het Franse voorstel om de EU- en overige NAVO lidstaten te separeren op een *'fifteen plus nine'* basis tijdens bijeenkomsten tussen de EU en NAVO.¹² Ook duiden zij op de ambities van de ESDP om bepaalde operaties alleen uit te voeren, expliciet zonder de hulp van de *oude* alliantie. Het betreft hier niet enkel de *'peacekeeping'* missies, maar ook de meer *'sexy high-tech tasks'*.¹³ Hierbij wordt door sommigen binnen deze school benadrukt dat het onafwendbaarheid is dat de Europese staten hun oude macht willen herstellen.¹⁴ De mogelijkheid bestaat dat de NAVO hierbij verwordt tot een *'relic of the past'*, gezien het einde van de Koude Oorlog de relevantie ervan heeft aangetast.¹⁵ Een enkeling duidt hierbij op de gevaren voor het Atlantische bondgenootschap en met name de negatieve consequenties voor Europa als deze partners uit elkaar groeien. De pretenties om wederom een wereldmacht te worden, heeft onder meer in de jaren '90 geleid tot een verduidelijking van de kwetsbaarheid van *'old Europe'*, en verleidt de VS daarbij mogelijk tot unilateralisme.¹⁶

De andere school voorziet in de ontwikkelingen rond de ESDP een positievere tendens betreffende de trans- Atlantische relatie. De argumentatie voor dit standpunt kan opgedeeld worden in termen van *het niet kunnen* en *niet willen* van de Europese unie om onafhankelijk te worden van de NAVO. Bij de eerste factor, de incapabiliteit, wordt veelal gerefereerd aan de jaren '90 waar Europa problemen had om het Joegoslavië- conflict in de eigen achtertuin op te lossen. Het gebrek aan politieke- en militaire slagkracht duidde de onbekwaamheid aan van de E.U., als het zonder de *'big brother'* moest opereren. Voornaamste redenen die hiervoor genoemd worden zijn het ontbreken van leiderschap, moeizame besluitvorming en onenigheid tussen de lidstaten.¹⁷ Vooral dit laatste punt is zowel reden voor het capaciteitstekort en *'onkunde'* om iets te doen, alsook voor de onwelwillendheid binnen de E.U.

Het ontbreken van de wil om autonoom te kunnen opereren komt grotendeels door onenigheid binnen de E.U., wat een krachtig gemeenschappelijk beleid in de weg stond. Zo bestond er al tijdens de Koude Oorlog een scheiding tussen *Atlantici* en *Europeanen*, gebaseerd op de rol die de V.S. moest spelen. De *Atlantici*, zoals Groot- Brittannië, Nederland, maar ook veel nieuwe E.U. landen zagen weinig heil in de ESDP, tenzij deze binnen de NAVO zou opereren.¹⁸ De *Europeanen*, waarvan Frankrijk als de prominentste voorvechter genoemd kan worden, willen verdere onafhankelijkheid bewerkstelligen op veiligheid- en defensiegebied.¹⁹ Ten slotte wordt het financiële aspect als belangrijk onderdeel gezien waarom de ESDP zich niet verder onafhankelijk zal maken van de NAVO. De benodigde *'additonal cash'* om op eenzelfde operationeel niveau te komen, als nu het geval is binnen de NAVO, is te hoog om te

¹² A. Menon, "Why ESDP is misguided and dangerous for the Alliance", in: Howorth, J. & Keeler, J., *Defending Europe, the EU, NATO and the quest for European autonomy* (New York 2003) 207.

¹³ A. Menon, "Why ESDP is misguided and dangerous for the Alliance", in: Howorth, J. & Keeler, J., *Defending Europe, the EU, NATO and the quest for European autonomy* (New York 2003) 213.

¹⁴ C. Cogan, *The third option: the emancipation of European defense 1989-2000* (Praeger 2001) 134.

¹⁵ C. Cogan, *The third option: the emancipation of European defense 1989-2000* (Praeger 2001) 134-35.

¹⁶ R. Kagan, "Power and weakness", in: *Policy Review*, Vol. 113 (2002) 7-11.

¹⁷ J. Howorth & J. Keeler, *Defending Europe, the EU, NATO and the quest for European autonomy* (New York 2003) 207.

¹⁸ J. Howorth, *Security and defense policy in the European Union* (Basingstoke 2007) 146-48.

¹⁹ J. Howorth, *Security and defense policy in the European Union* (Basingstoke 2007) 154-55.

kunnen verantwoorden aan de bevolking, tenminste zolang er geen concrete dreiging voor de Europese veiligheid is.²⁰

Deze discussie is nog niet ten einde. Sinds de aanslagen van 11 september 2001 is het debat zelfs concreter dan ooit, waar Europa een signaal kon afgeven volledig achter de V.S. te staan of zich meer te richten op het Europese veiligheid- en defensiebeleid. De twee theoretische scholen kunnen hierbij worden getoetst op de praktische gebeurtenissen in het eerste decennium van de eenentwintigste eeuw.

1.3 Centrale vraag

Met de vorming van de ESDP heeft de aloude ambitie van de Europese staten om een gezamenlijk veiligheid en defensiebeleid te creëren een gezicht gekregen. Hoewel bij oprichting nog duidelijk gelieerd aan de NAVO, moet dit instituut uiteindelijk een autonoom Europees beleid kunnen uitvoeren.²¹ Er zijn verschillende gebeurtenissen en ontwikkelingen in het eerste decennium van de eenentwintigste eeuw die als testcase kunnen fungeren om te analyseren in hoeverre hier enige sprake van is. De inval in Irak en de nasleep hiervan is aan te duiden als een concreet punt om de mate van Europese integratie te meten en dit binnen de historiografische discussie te toetsen betreffende de consequenties voor de trans-Atlantische relatie. De centrale vraag van deze scriptie luidt dan ook als volgt: “In hoeverre is er sprake geweest van verdere Europese integratie en een onafhankelijker beleid in relatie tot de V.S. via het ESDP als gevolg van de internationale ontwikkelingen in de periode 2003-2005?”

De twee belangrijkste aspecten van deze vraag, de Europese integratie en het onafhankelijke buitenlandse beleid, zijn nauw aan elkaar verbonden. Een coherent buitenlands beleid kan enkel tot stand komen door verdere integratie, gezien politieke consensus, militaire coöperatie en gedeelde doelen noodzakelijk zijn voor het voeren van een onafhankelijk beleid. Belangrijk is hierbij de politieke besluitvorming in deze periode, en met name de standpunten die politieke leiders innemen inzake het buitenlandse beleid. De bereidheid tot meer samenwerking en integratie ligt in eerste instantie bij de politieke leiders, wat dit een belangrijk onderdeel maakt van de analyse. Ook de uitvoering van militaire missies, waaronder de mogelijke capaciteiten tot handelen, financiële steun en samenwerking vloeien voort uit de mate van integratie van de tweede pijler, en staan aan de basis van een onafhankelijk beleid ten opzichte van de V.S.

Het tijdvak dat wordt geanalyseerd, kan gezien worden als een van belangrijkste post- Koude Oorlog periodes op het gebied van veiligheid en defensie. Zowel de inval in Afghanistan als de Irak- oorlog vielen samen met een harde lijn van de Bush- regering en een ‘*rush to war*’ als gevolg van de aanslagen van 9 september 2001. De Europese partners werden hierbij min of meer gedwongen kant te kiezen om de NAVO- bondgenoot te helpen of afzijdig te blijven,

²⁰ J. Howorth, “Why the ESDP is necessary and beneficial for the Alliance” in: J. Howorth & J. Keeler, *Defending Europe, the EU, NATO and the quest for European autonomy* (New York 2003) 231.

²¹ A. Molenaar, *(Dis)organising European security : the Iraq Controversy and patterns in US-European relations* (Den Haag 2007) 112.

mede gekenmerkt door de woorden van president Bush dat: “*Every nation (..) now has a decision to make. Either you are with us, or you are with the terrorists.*”²² Vanzelfsprekend heeft dit gevolgen gehad voor de integratie binnen de ESDP van de Europese staten, die positie moesten kiezen. Onder druk van de buitenlandse ontwikkelingen werd Europa in het eerste decennium van deze eeuw op de proef gesteld of zij een gezamenlijk beleid konden bepalen- en uitvoeren en of zij hierdoor een onafhankelijke koers kon varen.

De centrale vraag kan niet geplaatst worden buiten het historiografische debat over de rol van de ESDP binnen het trans-Atlantische bondgenootschap. Binnen de bredere discussie of de vorming van de ESDP positieve- of negatieve gevolgen kent voor de NAVO is er een indirect debat te ontwaren in de literatuur over de specifieke rol van Europa binnen de NAVO. Gaat Europa zich richten op de ‘*peacekeeping*’- missies binnen de NAVO, of ontwikkelt zij zich tot een grote speler die militair kan interveniëren, binnen dan wel buiten het NAVO-bondgenootschap. Met andere woorden: is er nog steeds sprake van de ‘*global deal*’²³ als taakverdeling binnen de NAVO. Deze stille overeenkomst houdt in dat de V.S. zich concentreren op de gehele wereld en Europa zich richt op haar eigen achtertuin en de V.S. daarnaast politiek steunt tijdens de overige missies. Deze discussie is verbonden met de centrale vraag gezien deze rolverdeling aan de basis staat van de rol die de Europeanen graag willen spelen en de actuele rol die ze kunnen spelen. Door deze periode te onderzoeken is het noodzakelijk ook aandacht te besteden aan dit onderwerp, waar deze onlosmakelijk verbonden is met de ESDP.

1.4 Operationalisering

Het belangrijkste onderdeel van deze scriptie is de casus ‘Irak’, waarbij zowel de aanloop als gebeurtenissen tijdens de oorlog worden behandeld. Zowel de politieke, militaire en financiële steun staan centraal in de analyse, waarbij de eenheid en samenwerking tussen de Europese landen uitvoerig worden onderzocht. Irak is een interessante casus door de onenigheid die er ontstond tussen de Europese en Amerikaanse bondgenoten, met name over de wijze van ingrijpen en de rol van de V.N. hierin. Of deze onenigheid heeft bijgedragen aan een verdere integratie van Europa, of deze juist ondermijnde, maakt dat de Irak- oorlog van grote betekenis is voor de ambities die Europa heeft, en de onafhankelijke rol die het kan spelen op het wereldtoneel. Zo kan deze gebeurtenis een katalysator zijn voor nieuwe ontwikkeling, of de Europese integratie juist terugwerpen in de tijd. Ook de tegenstelling tussen *Europeanen – Atlantici* en *Oud – Nieuw Europa*, welke mogelijk de belangrijkste belemmeringen zijn voor de integratie binnen het ESDP, komen in deze crisis naar voren. Deze controverses worden in de eerste hoofdstukken behandeld, gezien zij een onmisbare tegenstelling inhouden die als een rode lijn door het Europese integratieproces loopt.

²² Rede voor congres, geciteerd in R. Havenaar, *Eb en vloed : Europa en Amerika van Reagan tot Obama* (Amsterdam 2009).

²³ J. Howorth & J. Keeler, *Defending Europe, the EU, NATO and the quest for European autonomy* (New York 2003) 222.

De periode 2003- 2005 is gekozen om mogelijk een ontwikkeling te ontwaren. Irak als gebeurtenis is belangrijk om de polarisering tussen Europese staten te kunnen duiden, maar tevens de nasleep te kunnen behandelen. De Irak- oorlog was, in de woorden van Anand Menon: “*A failure as fantastic as the opportunity*”²⁴, maar tevens een nieuwe ‘*eye-opener*’ voor Europa. Zonder eenheid kon Europa alleen een rol op het tweede plan spelen, wat niet conform de uitgesproken ambitie was. Daarbij was de ESDP vanaf 2003 nadrukkelijker in actie geweest bij kleinschalige conflicten, zoals politiemissies en ‘*peace-keeping*’ operaties. Waar de ESDP hiermee begon in 2003 (drie missies) en dit uitbreidde met nog drie in 2004, werd dit aantal in 2005 al weer verder uitgebreid met vijf nieuwe missies.²⁵ Hierdoor is niet alleen de Irak oorlog *an sich* belangrijk om de hoofdvraag te beantwoorden, maar ook de nasleep welke tot 2005 geperiodiseerd kan worden. De gebeurtenissen buiten Irak geven een ander beeld van de Europese mogelijkheden om onafhankelijk te opereren. Door de onderzochte periode te beperken tot twee jaar is het mogelijk geweest meer op details in te gaan en de analyse te verdiepen in plaats van te verbreden.

De mate van integratie en onafhankelijkheid wordt vastgesteld door deze te onderzoeken op een drietal dimensies. De toe- of afnemende onafhankelijkheid manifesteert zich in deze drie dimensies, die verbonden zijn aan de trans- Atlantische relatie. De eerste dimensie die zal worden onderzocht bestaat uit de politieke standpunten en besluiten in Europa. Is er sprake van een coherent beleid en onafhankelijke buitenlandse koers in deze periode, gelet op de uitgangspositie van de Europese leiders? De tweede dimensie hangt samen met de vraag of Europa qua capaciteit in staat is een onafhankelijke rol te spelen, en of dit zich wel- of niet heeft geuit in de praktijk tussen 2003 en 2005. Zowel de onderlinge coöperatie als de geboden militaire middelen zijn centrale criteria bij deze dimensie. Ook wordt hier de mate van financiële lastenverdeling onderzocht, en of Europa in staat- en bereid is om hier een significant aandeel op zich te nemen. Sinds de oprichting van de NAVO is dit een belangrijk twistpunt tussen Europa en de V.S. Een van de doelen van de ESDP was om een einde te maken aan de afhankelijkheid en een substantieel deel van de defensiekosten te kunnen dragen. In hoeverre hierin geslaagd is in de periode 2003-2005 is een goede graadmeter om de integratie te peilen, en samenhangende mogelijkheid tot een onafhankelijker rol. Ten slotte wordt met een derde dimensie onderzocht of Europa zich heeft kunnen committeren aan ‘*hard power*’. Niet enkel civiele missies moeten worden uitgevoerd door Europa, maar ook de gevaarlijke missies en zo de ‘*global deal*’ te beëindigen. Europa moet in staat zijn deze ‘deal’ los te laten, door buiten Europa een militaire rol te durven spelen, in plaats van enkel politieke steun aan de V.S. te geven en zich te concentreren op ‘*peacekeeping*’ missies. Door onderzoek te doen aan de hand van deze drie dimensies is het mogelijk een reëel beeld te schetsen van de integratie en Europese onafhankelijkheid en zo een antwoord op de centrale vraag te geven.

²⁴ A. Menon, From crisis to catharsis : ESDP after Iraq, in: *International Affairs*, vol. 80 (2004) 640.

²⁵ European Union External Action, *Overview of the missions and operations of the European Union March 2012*, geraadpleegd via: <http://www.consilium.europa.eu/eeas/security-defence/eu-operations.aspx?lang=en>

2. Het Europese defensie- en veiligheidsbeleid tijdens de Koude Oorlog.

2.1 De Duitse Kwestie en het 'Red Alert'

De eerste helft van de twintigste eeuw was een van de meest gewelddadige periodes uit de wereldgeschiedenis, waarbij er driemaal meer slachtoffers vielen dan in de voorgaande eeuwen bij elkaar.²⁶ De tweede helft van deze eeuw had hierin slechts een kleine bijdrage, ondanks de langdurige Koude Oorlog en enkele relatief kleine oorlogen zoals in Vietnam, Korea en op de Balkan. Het predicaat 'most violent century' is echter voornamelijk het gevolg van de Eerste- en Tweede Wereldoorlog, waarin respectievelijk zesentwintig en drieënvijftig miljoen mensen omkwamen.²⁷ De rol van de Europese staten was hierin evident gezien de oorspronkelijke aard van de oorlogen, waarin Duitsland tweemaal een centrale rol speelde. Ook hadden de Europese staten grote materiële en immateriële schade geleden als gevolg van beide oorlogen. Om een nieuwe escalatie in de toekomst te voorkomen was een gezamenlijk beleid noodzakelijk om de veiligheid van Europa te kunnen garanderen. Dit was de opmaat die uiteindelijk heeft geleid tot de vorming van de EDSP, wat echter een indirect gevolg is van een ontwikkeling die vijftig jaar heeft geduurd en met vallen en opstaan is bereikt.

Een directe noodzaak voor integratie op defensie- en veiligheidsgebied na de Tweede Wereldoorlog werd ingegeven door de Duitse Kwestie en de dreiging van de communistische Sovjet- Unie uit het oosten. Het 'probleem' Duitsland was ontstaan sinds de vorming van het moderne Duitse keizerrijk aan het einde van de negentiende eeuw onder Bismarck.²⁸ De geografische centrale ligging en economisch, politiek en militair zwaartepunt maakte van Duitsland een van de belangrijkste spelers in de Europese politiek. Belangrijk onderdeel van de kwalificatie 'probleem' schuilde in de grote groepen Duitse minderheden in de buurlanden, die samen met het opkomende nationalisme een giftige cocktail zou blijken te zijn. Een belangrijke les die uit beide Wereldoorlogen kon worden getrokken was dan ook dat vrede op het Europese continent enkel mogelijk zou zijn als er een oplossing zou komen voor de Duitse Kwestie.

*"When Germany is working, six months later it is usually marching down the Champs
Elysées"*²⁹

Verschillende mogelijke oplossingen bleken het probleem niet op te lossen, zoals enerzijds de vorming van een rompstaat na het verdrag van Versailles of anderzijds de vergroting van de Duitse staat, zoals overeengekomen in München in 1938.³⁰ De oplossing lag zodoende niet in de desintegratie of het reduceren van het territorium van Duitsland, maar in de integratie van Duitsland in een groter internationaal verband. Ondanks dat Duitsland na de Tweede Wereldoorlog opgedeeld was in de DDR en de Bondsrepubliek was dit een belangrijke

²⁶ J. Harrington, 'A century of war: a citizen's call to action', in: *International journal of world peace*, vol. 19 (2002) 90.

²⁷ J. Harrington, 'A century of war: a citizen's call to action', in: *International journal of world peace*, vol. 19 (2002) 90.

²⁸ Peter Alter, *The German Question and Europe. A history* (London 2010) 1.

²⁹ R. Kagan verwoord in *Of paradise and power* de risico's van een sterk Duitsland. Oorspronkelijk uit: G. Baker, 'Europe's three ways of dealing with Iraq', *Financial Times*, 17/10 (2002) 17.

³⁰ S. Wolff, *The German Question since 1919. An analysis with key documents* (Praeger 2003) 4.

redenering om een bepaalde vorm van integratie na te streven. Om het probleem Duitsland te neutraliseren was samenwerking noodzakelijk. Zo schrijft ook Charles de Gaulle in zijn memoires “dat het essentieel is dat de Bondsrepubliek een integraal onderdeel word van een systeem van staten om de veiligheid te garanderen van alle staten tussen de Atlantische Oceaan en de Oeral.”³¹ Primair voor de veiligheid binnen Europa was een gezamenlijk beleid.

Er was behalve Duitsland echter nog een urgenter gevaar voor de veiligheid van Europa na de Tweede Wereldoorlog: de Sovjet- Unie. Ondanks de alliantie tijdens de oorlog kwam er snel na de oorlog een tweesplitsing in het bondgenootschap, welke puur was gevormd om Nazi-Duitsland (en vervolgens Japan) te verslaan.³² Deze omslag vond plaats terwijl de Europese staten in puin lagen en de Sovjet- Unie met enorme hoeveelheden conventionele troepen tot diep in Europa waren doorgestoten. Ook na de oorlog was de S.U. ‘*the strongest land power (..) that had ever existed in time of peace. The Soviet Army is estimated at 4 million men in Stalin’s day (..) and now about the size of 2 million*’.³³ Tezamen met de uitgesproken wens tot uitbreiding, zoals de Potsdam- conferentie aantoonde, was de dreiging van de Sovjet- Unie evident. Zo was het mede aan Konrad Adenauer te danken dat West- Duitsland niet inging op verleidingen van de S.U., die hereniging in het vooruitzicht stelde.³⁴ Daarbij zocht de S.U. toenadering naar Tsjecho-Slowakije, Finland en waren er begin 1948 geruchten van een Sovjet- pact met Noorwegen.³⁵ Om overrompeling te voorkomen moest Europa handelen om haar veiligheid te kunnen waarborgen en daarbij voorkomen dat meer landen binnen de invloedssfeer van Sovjets zouden komen.

2.2 De band met ‘Uncle Sam’

Het defensie- en veiligheidsbeleid van Europa in de tweede helft van de twintigste eeuw kan niet losgekoppeld worden van de rol van haar belangrijkste bondgenoot. Daarbij speelden de Amerikanen een centrale rol in de integratieplannen van Europa, welke ze tevens, paradoxaal genoeg, met argusogen hebben gevolgd en nog steeds volgen. Het stimuleren van de Europese integratie werd voor de V.S. ingegeven door een vijftal motieven.³⁶ Ten eerste de uitbreiding/consolidatie van het ‘Amerikaanse model’ met een democratisch bestel en vrije markt. Ten tweede zou integratie mogelijk leiden tot een efficiëntere bondgenoot, wat onder meer samenhang met het derde belang: de ‘*burden sharing*’ op militair gebied en onafhankelijkheid van financiële steun op economisch gebied. Het vierde en vijfde belang diende de korte-termijnproblematiek die geschetst zijn inzake de rol van Duitsland en de dreiging van de S.U. Op geostrategisch vlak was de ‘*containment*’ van de Sovjet- Unie een belangrijk onderdeel

³¹ Charles de Gaulle, *Memoires of hope* (New York 1971) 173.

³² T. Buchanan, *Europe’s troubled peace 1945-2000* (Blackwell 2006) 36.

³³ A. Buchan, ‘The communist military potential in Europe’, In: Lord S.T Oswald, *The Soviet threat to Europe. An analysis of Soviet potentials and intentions by experts of six countries* (Londen 1969) 9-10.

³⁴ G. Lundestad, *Empire by integration. The United States and European integration, 1945-1997* (Oxford 1998) 26.

³⁵ G. Lundestad, *Empire by integration. The United States and European integration, 1945-1997* (Oxford 1998) 41.

³⁶ Vijf ‘belangenclusters’ overgenomen uit: G. Lundestad, *Empire by integration. The United States and European integration, 1945-1997* (Oxford 1998) 13-28.

van de steun voor Europa. Zowel de financiële als militaire hulp hadden dit doel voor ogen. Behalve het feit dat eenheid sterk maakt was ook de verleiding van een economisch welvarend West- Europa een middel om de Sovjet- satellietstaten los te koppelen.³⁷

Al deze argumenten voor Amerikaanse steun zouden beter worden gediend als er enige vorm van integratie zou zijn in *'the Old World'*. Op verschillende manieren konden de Europeanen bijdragen aan de hoge kosten die op de Amerikaanse begroting drukten. Om de defensiekosten te reduceren was Europese integratie noodzakelijk. Eisenhower motiveerde dit door aan te geven dat *"a more integrated Europe would permit the United States to sit back and relax somewhat"*.³⁸ Naast de militaire kosten zou integratie ook positief zijn op economisch, diplomatiek en politiek gebied. Een eenduidige partner en de mogelijkheden voor de vrije markt waren hier de dieperliggende belangen.

De Amerikaanse belangen waren hierbij grotendeels in overeenstemming met die van de Europese staten. Een belangrijke les uit de recente geschiedenis was dat Amerikaans isolationisme, zoals bleek na de Eerste wereldoorlog, ongunstig kon uitpakken voor het Europese continent. Om de machtsbalans te behouden was de aanwezigheid van de V.S. noodzakelijk. In een wereld verdeeld door twee grootmachten, waar Europa zelf in puin lag na eeuwen van dominantie, werden de Europese staten afhankelijk van economische en militaire hulp uit de V.S. en vormden zo een *'pull'*- factor voor de uitbreiding van de Amerikaanse invloedsfeer.³⁹ De directe dreiging was onweerlegbaar waardoor de pragmatische Europese landen hun grandeur opgaven, waarbij onder meer Groot- Brittannië *'handed over the job of World leadership, with all his burdens and all its glory, to the United States'*.⁴⁰

2.2.1 *"We share a civilization.. The unity of values and aspirations calls us to new tasks"*⁴¹

De zogenaamde *'uitnodiging'* van de V.S. kende nog een tweede exponent, welke bijvoorbeeld minder voor de S.U. gold. Naast het praktische nut was de samenwerking deels gestoeld op een idee van lotsverbondenheid, mede door intensieve culturele en economische contacten.⁴² De gedeelde Westerse cultuur was verspreid over de V.S. samen met de miljoenen kolonisten die vanuit Europa het land bevolkten. De gemeenschappelijke Westerse cultuur kenmerkt zich door rationaliteit, Christelijke waarden en respectering van de mensenrechten en individuele vrijheid. Hier is een parallel te trekken met het eerder genoemde *'Amerikaanse model'*, zij het wat breder getrokken naar een morele

³⁷ G. Lundestad, *Empire by integration. The United States and European integration, 1945-1997* (Oxford 1998) 22.

³⁸ G. Lundestad, *"Empire" by integration : the United States and European integration, 1945-1997* (Oxford 1998) 19.

³⁹ G. Lundestad, *The United States and Western Europe since 1945. From empire by invitation to Trans-Atlantic drift* (Oxford 2003) 42-53.

⁴⁰ J. Jones, *The fifteen weeks: an inside account of the genesis of the Marshall plan* (New York 1955) 7.

⁴¹ Statement van President Bush in Warschau in 2001. Geciteerd uit: G. Lundestad, *The United States and Western Europe since 1945. From empire by invitation to Trans-Atlantic drift* (Oxford 2003) 271.

⁴² R. Havenaar, *Eb en vloed: Europa en Amerika van Reagan tot Obama* (Amsterdam 2009) 248.

verbondenheid. Zo kan de ‘Truman- doctrine’ worden gezien in een Europese traditie van ‘*containment*’, waarbij de V.S. deze defensieve strategie ook omarmden. Deze overeenkomst in mentaliteit werd echter meer ingegeven door oorlogsmoeheid, waar de ‘*containment*’-doctrine van begin af aan omstreden was in Amerika.⁴³

Tijdens het verloop van de Koude Oorlog lijken de mentaliteitsovereenkomsten tussen Europeanen en Amerikanen zich steeds minder te openbaren. De kloof tussen de afkeer van initiatief en risico aan de ene kant en de Amerikaanse voorliefde voor dynamiek en strijdbaarheid werd in de jaren '80 duidelijker dan ooit.⁴⁴ Een mentaliteitsverschil aan beide kanten van de oceaan kan een oorzaak zijn van de verschillende uitgangspunten die de Europese landen en de V.S. hebben. Opvallend is dat Europa een taaie traditie had ontwikkeld waarin het Europese bewustzijn werd afgezet tegen het Amerikaanse, voornamelijk met betrekking tot het veronderstelde hogere culturele en morele niveau van de ‘*Old World*’ ten opzichte van de materialistische nieuwe wereld.⁴⁵ Na het ‘*Reaganism*’ in de jaren '80 en het einde van de Koude Oorlog heeft deze mentaliteitskloof zich verder verbreed, waarbij de neoconservatieve Robert Kagan stelt dat Amerikanen van Mars komen en Europeanen van Venus, wat er voor zorgt dat “*they agree on little and understand one another less and less*”.⁴⁶ Dit verschil in opvatting wordt ook ingegeven door het wegvallen van de Sovjet-dreiging en samenhangende onafhankelijkheid van Europa.

President Bush jr. stelde in 2001 dat “*We share more than an alliance. We share a civilization. The unity of values and aspirations calls us to new tasks*”⁴⁷ In de praktijk lijken deze gedeelde waarden en mentaliteit echter steeds meer tot het verleden te behoren. De veelal offensieve strategie van de V.S. tijdens de ‘*war on terrorism*’ kende weinig navolging in Europa, waar de reactie van zowel regeringsleiders als de bevolking niet getuigen van ‘gedeelde aspiraties’. Met een groeiende mentaliteitskloof en verdere onafhankelijkheid is het mogelijk dat deze twee belangrijke exponenten hebben bijgedragen aan een wens voor een onafhankelijker veiligheid- en defensiebeleid binnen Europa.

2.3 Institutionele ontwikkelingen

De dreiging van de S.U. en het probleem Duitsland hebben geleid tot initiatieven tot een gezamenlijk defensiebeleid. In de gehele twintigste eeuw is hier een vervlechting van Europese en Amerikaanse belangen te herkennen die aan de basis staan van een moeizame weg naar integratie. De veronderstelde afhankelijkheid van Europa is verantwoordelijk voor een controverse op het continent die het proces van integratie hebben gefrustreerd en hiermee de slagingskansen van de voorlopers van de ESDP gedecimeerd. De aanwezigheid van de NAVO heeft zodoende een negatieve invloed gehad op Europese initiatieven, maar had

⁴³ R. Havenaar, *Eb en vloed: Europa en Amerika van Reagan tot Obama* (Amsterdam 2009) 97.

⁴⁴ R. Havenaar, *Eb en vloed: Europa en Amerika van Reagan tot Obama* (Amsterdam 2009) 89.

⁴⁵ R. Havenaar, *Eb en vloed: Europa en Amerika van Reagan tot Obama* (Amsterdam 2009) 201- 202.

⁴⁶ R. Kagan, *Of paradise and power. America and Europe in the new world order* (New York 2003) 3.

⁴⁷ G. Lundestad, *The United States and Western Europe since 1945. From empire by invitation to Trans-Atlantic drift* (Oxford 2003) 271.

daarnaast ook een stuwende werking om tot een Europese oplossing te komen. De afhankelijkheid en trans-Atlantische crises brachten de Europese staten nader tot elkaar, wat onder meer heeft geleid tot het Plevan-plan, het gefaalde EDG-project, de WEU en het jongste initiatief: de ESDP.

Het Europese defensiebeleid na de Tweede Wereldoorlog werd leven ingeblazen met een tweetal verdragen die wederzijdse steun moesten garanderen in het geval van een aanval op de ander. Het verdrag van Duinkerke (1947) en Brussel (1948) staan hiermee aan de wieg van de Europese pretenties het defensiebeleid op elkaar af te stemmen op Europees niveau. De behoefte aan een Europees leger ten behoeve van de gezamenlijke defensie werden echter verder gestuwd door de internationale ontwikkelingen. De Koude Oorlog kwam in een stroomversnelling terecht. De nucleaire monopoliepositie van de V.S. werd doorbroken, wat samen met de communistische agressie in Korea voor een alarmtoestand zorgde. Het tekort aan conventionele troepen kon niet door het nucleaire arsenaal worden geneutraliseerd en de S.U. is op ramkoers voor oorlog, afleidend uit Stalin's woorden: *"If a war is inevitable, let it happen now."*⁴⁸ Wil Europa niet overlopen worden, zo is de Amerikaanse boodschap, moet Duitsland herbewapend worden. Duitse contingents en industrie zijn onmisbaar, naast de belangrijke geostrategische positie van het land.

Ter wille van de invloed op Duitse herbewapening en onafhankelijkheid van Amerikaanse druk lanceerde Frankrijk het Plevan-plan. Dit behelsde de beteugeling van Duitsland, evenals de bewapening tegen de dreiging van de communisten. Voor de Fransen impliceerde deze zienswijze een tegenstelling. Enerzijds was samenwerking met de West-Duitsers essentieel, anderzijds stond deze toenadering averechts op de herinneringen van het lijden van de bevolking door de Duitsers in het verleden. De noodzaak om te vergeven en vergeten werd echter zo snel na de oorlog ingegeven door de internationale context. Het Plevan-plan voorzag in de vorming van de Europese Defensie Gemeenschap (EDG), waarbij het eerste Europese supranationale leger zou worden geïntroduceerd. Onenigheid binnen Europa en Frankrijk zelf zorgden er echter voor dat dit initiatief faalde.⁴⁹ Ten eerste wilden de Britten niet participeren, om redenen die in paragraaf 2.4 worden behandeld. Een tweede punt was de verminderde dreiging door Stalin's dood en ten slotte kreeg het plan in het Franse parlement geen meerderheid.⁵⁰ Dit betekende het einde van de EDG en een tegenslag voor de Europese integratie onder Frans initiatief.

Snel na het falen van de EDG in 1954 stelde de Britse premier Anthony Eden een nieuw Europees plan voor. De West Europese Unie (WEU) was een verbond van de Europese landen binnen de NAVO structuur, als opvolger van de Verdrag van Brussel. Zoals Macmillan het beschreef: *"A European box within the transatlantic box"*.⁵¹ Dit Britse initiatief hield de Amerikanen zo indirect gelieerd aan de Unie, waarbij de Duitsers konden

⁴⁸ M. Trachtenberg, *A constructed peace: the making of the European settlement, 1945-1963* (Princeton 1990)95.

⁴⁹ M. Trachtenberg, *A constructed peace: the making of the European settlement, 1945-1963* (Princeton 1990) 110-111.

⁵⁰ T. Taylor, *European Defence Cooperation* (London 1984) 16.

⁵¹ A. Molenaar, *(Dis)organising European security: the Iraq Controversy and patterns in US-European relations* (Den Haag 2007)160.

toetreden. Zo werd het Duitse gevaar ingeperkt door ze te incorporeren in een verband waar de V.S. ook in zat, gezien het onder de NAVO viel. Frankrijk had haar kans gehad en ondertekende het plan. Het was een volgende stap naar een gezamenlijk veiligheidsbeleid en in de richting van politieke integratie, zij het geïncorporeerd als *matroeskja* poppetje binnen de NAVO. De WEU zou in de jaren '80 een nadrukkelijker rol gaan spelen.

2.4 De Europese controverse 1.0

Zowel het mislukte Pleven- plan, met de vorming van een onafhankelijk EDG, als de creatie van de WEU openbaarde een verschil in benadering van de initiators. Grofweg was deze controverse een strijd tussen Parijs en Londen, welke een paradoxale insteek hadden over de Europese integratie op het gebied van defensie en veiligheid. Groot- Brittannië was tegen de gezamenlijke defensiemacht welke onafhankelijk van de V.S. zou opereren, gezien ze bang waren voor een verstoring van de trans-Atlantische relatie en zag het als een "*sort of cancer in the Atlantic body*"⁵² De Britse opstelling gedurende de gehele twintigste eeuw positioneert hen als leider van de groep Atlantici binnen Europa, volledig gecommitteerd aan de NAVO, mede ingegeven uit angst voor Amerikaans isolationisme.⁵³ Hier ligt ook de verklaring waarom Groot- Brittannië tegen de EDG was, en ook bij latere pogingen om een onafhankelijker koers te varen van de V.S. niet wilde participeren. Uit Brits oogpunt was het noodzakelijk "*to secure a special relationship with USA (..) for in the last resort we cannot rely upon the European countries*".⁵⁴ Pas bij het Saint Malo project, waar de ESDP het licht zag, namen de Britten deel aan een puur Europees defensieproject.⁵⁵ Naast Groot- Brittannië kunnen enkele andere landen tot de groep Atlantici worden gerekend. Zo behoren onder meer Nederland, Portugal, Denemarken en Noorwegen tot de Atlantici.⁵⁶

Ook de West- Duitse betrekkingen met de V.S. waren goed, waarbij de aanwezigheid van Adenauer na de oorlog een belangrijke rol speelde. Dit werd deels ingegeven door het directe gevaar van de S.U. als buurland en de afhankelijkheid van de Amerikaanse troepen in de BRD.⁵⁷ Voor de V.S. was West- Duitsland van strategisch belang en lidmaatschap van de NAVO essentieel, direct of indirect in een Europese structuur, welke gelieerd was aan het trans- Atlantisch bondgenootschap.⁵⁸ West- Duitsland speelde een centrale rol in deze Europese controverse, waar ook de Gaulle Adenauer wilde overtuigen dat zij samen moesten werken in een Europees verband.⁵⁹ Om een macht van betekenis te zijn in het bipolaire

⁵² A. Molenaar, *(Dis)organising European security : the Iraq Controversy and patterns in US-European relations* (Den Haag 2007) 159.

⁵³ J. Howorth, *Security and defence policy in the European Union* (Basingstoke 2007) 147.

⁵⁴ G. Lundestad, *The United States and Western Europe since 1945. From empire by invitation to Trans-Atlantic drift* (Oxford 2003) 97.

⁵⁵ J. Howorth, *Security and defence policy in the European Union* (Basingstoke 2007) 148.

⁵⁶ J. Howorth, *Security and defence policy in the European Union* (Basingstoke 2007) 148.

⁵⁷ G. Lundestad, *The United States and Western Europe since 1945. From empire by invitation to Trans-Atlantic drift* (Oxford 2003) 99.

⁵⁸ G. Lundestad, *The United States and Western Europe since 1945. From empire by invitation to Trans-Atlantic drift* (Oxford 2003) 63.

⁵⁹ G. Lundestad, *The United States and Western Europe since 1945. From empire by invitation to Trans-Atlantic drift* (Oxford 2003) 67.

systeem ten tijde van de Koude Oorlog was de Frans- Duitse relatie van groot belang. Onafhankelijkheid van de V.S. en een leidende positie van een derde, continentale, macht was het primaire streven van Frankrijk in haar buitenlandse beleid. Frans- Duitse samenwerking was hierbij essentieel, waarbij West- Duitsland tijdens de Koude Oorlog een centrale rol speelde in de controverse tussen de Atlantici, en haar Europese tegenstrevers op het gebied van defensiesamenwerking.

Aan de andere kant van het spectrum was Frankrijk het leidende land en tegenstrever van de groep Atlantici. Frankrijk wilde een onafhankelijke koers ten opzichte van de V.S. Zowel het gefaalde Pleven- plan als economische en monetaire integratie werd gestuurd door Franse ambitie om Europa wederom een actor te laten zijn op wereldniveau. Verdere integratie was nodig om een tegengewicht te bieden tegen de V.S en de S.U. Dit was de mogelijkheid voor een economische beschermde unie en de vorming van een continentaal blok, gedomineerd door de Fransen.⁶⁰ De Franse uitdaging van de Amerikaanse hegemonie werd verpersoonlijkt in de persoon van de Gaulle, die de oude grandeur van Frankrijk wilde herstellen en een significante rol wilde spelen op het wereldtoneel. Enkele ontwikkelingen stimuleerden de onafhankelijke koers van de Fransen: de weigering van de V.S. om koloniën onder de verantwoordelijkheid van de NAVO te laten vallen, de Suez crisis, de frustratie van het Franse atoomprogramma⁶¹ en de weigering van de V.S. om de NAVO als triumviraat te leiden.⁶²

De Gaullistische visie van een verenigd onafhankelijk Europa heeft een belangrijke rol gespeeld in de verhoudingen tussen de trans- Atlantische partners. Hiertussen lag Bonn in een spagaatpositie. De verdeeldheid in Europa was een belangrijke oorzaak voor het falen van de initiatieven om tot een gezamenlijk veiligheid- en defensiebeleid te komen. De uitdaging van de Gaulle was om Europa onafhankelijker te laten opereren, een missie waarin hij deels geslaagd is. Sinds de jaren '60 voerden zelfs de loyale NAVO- landen een onafhankelijker koers, waar onder meer bij Duitsland deze tekenen duidelijk waren.⁶³ De Atlantische relatie moest hierdoor geherdefinieerd worden in het licht van de hernieuwde kracht van Europa.⁶⁴ De loyaliteit aan de geïnviteerde Amerikaanse macht werd in de jaren '80 opnieuw op de proef gesteld, als de V.S. een nieuwe koers inzet en de alliantie op de proef wordt gesteld.

2.5 De 'eighties'- katalysator

Aan het einde van de Koude Oorlog speelde er zich een crisis af in de trans- Atlantische relatie welke gevolgen zou hebben voor de Europese integratie. De verkiezing van de

⁶⁰ J. Giauque, *Grand Designs and visions of unity. The Atlantic powers and the reorganization of Western Europe 1955-1963* (North Carolina 2002) 17.

⁶¹ G. Lundestad, *The United States and Western Europe since 1945. From empire by invitation to Trans-Atlantic drift* (Oxford 2003) 114-115.

⁶² G. Lundestad, *"Empire" by integration : the United States and European integration, 1945-1997* (Oxford 1998) 60.

⁶³ G. Lundestad, *The United States and Western Europe since 1945. From empire by invitation to Trans-Atlantic drift* (Oxford 2003) 113.

⁶⁴ G. Lundestad, *The United States and Western Europe since 1945. From empire by invitation to Trans-Atlantic drift* (Oxford 2003) 113.

neoconservatieve Reagan leidde tot een verandering in het buitenlandse politieke beleid van de V.S., welke de Gaullistische visie in de hand speelde dat de Europese staten te weinig invloed hadden binnen de NAVO- strategie. Ook was er publieke tegenstand in Europa tegen de assertieve aanpak van ‘*rogue states*’ zoals Libië, die de mentaliteitskloof tussen de bondgenoten duidelijk deed aftekenen. Gesterkt door het succes van de economische integratie werd de roep om verdere integratie van de tweede pijler groter, wat ook werd bevestigd met de revitalisering van de WEU in het Den Haagverdrag van 1987.

Ronald Reagan kwam in 1981 aan de macht, mede door zijn focus op assertief, agressief en revanchistisch beleid. Kreten als the “*American Renewal*”, “*America is back*” en “*End of the mood of weakness and self- doubt*”⁶⁵ kenmerkten zowel Reagan’s binnenlands- als zijn buitenlands beleid. Dit hield onder meer in dat de vijanden van de V.S., de Sovjet- Unie en de ‘*rogue states*’, op hun knieën moesten worden gebracht. Fundamentele tegenstellingen tussen het door Europa gewenste beleid en Reagan’s beleid kwamen dan ook al snel bovendrijven in de jaren ’80. Ondanks enkele nuances was Reagan’s strategische visie over Europa dat het fungeerde als politiek slagveld tussen Oost en West.⁶⁶ De eerdere consensus en goede relatie tussen de Westerse mogendheden kwamen onder druk te staan. De NAVO stond logischerwijs voor de verdediging van de westerse democratie, maar de kosten werden niet gemeenschappelijk gegenereerd. Deze asymmetrische afhankelijkheidsrelatie zorgde binnen de Reagan- politiek voor een meer eenzijdig beleid. West- Europa was een Amerikaans protectoraat, dat sterk afhankelijk was van Amerikaanse hulp.⁶⁷ De Europese belangen waren hiermee ondergeschikt aan die van de V.S. als ‘*a secular decline*’.⁶⁸

Deze nieuwe strijdbaarheid, die volgde op een periode van ‘*detente*’ en ‘*containment*’, was een intrede van een geheel nieuwe politiek in de internationale verhoudingen en het trans-Atlantisch bondgenootschap. De NAVO beruste op ‘*keeping the Russians out*’, niet zozeer op het vernietigen van de Sovjet- Unie. Ondanks dat Reagan namens het Westen sprak in deze omwenteling, werd de ontwikkeling in Amerika door Europa met argusogen bekeken. Het puur defensieve karakter van de NAVO en het behoud van de status quo werd door de Europese staten geprefereerd boven een agressieve politiek met alle mogelijke risico’s van dien. Het voorkomen van oorlog had de primaire prioriteit, gezien Europa het slagveld kon worden of erger, een nucleaire aanslag boven het hoofd had hangen. Deze Europese verlangens werden gehonoreerd tot de komst van Reagan welke de politiek van consolidatie afsloot. ‘*Containment*’ was geen substituut van de snelle overwinning en in strijd met de Amerikaanse waarden, de overwinning moest worden behaald door ‘*boldness*’: agressief beleid en zelfvertrouwen zullen leiden tot het einde van de Koude Oorlog.

De harde lijn tegen de communistische tegenstrever was niet het enige standpunt dat onenigheid met Europa veroorzaakte, ook de strijd tegen het internationale terrorisme was een heikel punt binnen het bondgenootschap. Voornamelijk de Libische leider Khadaffi was een

⁶⁵ B. von Bothmer, *Framing the sixties : the use and abuse of a decade from Ronald Reagan to George W. Bush* (Massachusetts 2010) 36-37.

⁶⁶ S. Gill, *Atlantic relations : beyond the Reagan era* (Harvester 1989) 28.

⁶⁷ R. Havenaar, *Eb en vloed : Europa en Amerika van Reagan tot Obama* (Amsterdam 2009) 93.

⁶⁸ S. Gill, *Atlantic relations : beyond the Reagan era* (Harvester 1989) 26.

bron van terroristische aanslagen die de veiligheid van zowel de V.S. als Europa bedreigden.⁶⁹ De mogelijke respons voor deze aanslagen zorgden echter voor frictie tussen de partners. Waar de V.S. wetgeving invoerde die het mogelijk maakte deze schurkenstaten preventief te straffen⁷⁰, zagen de Europese staten meer heil in diplomatieke druk. Dit werd onder meer ingegeven door de publieke opinie, die een beeld gaven van de groeiende mentaliteitskloof en einde van “*the unity of values and aspirations*”. Bij de vraag of Reagan te snel over is gegaan tot militaire actie antwoordde 77% van de Britse bevolking dat het te snel was, tegenover 76% van de West- Duitse en 47% van de Franse bevolking.⁷¹ Als men dit vergelijkt met de Amerikaanse steun voor de bombardementen, 77% uit een poll van de *New York Times*⁷², dan is de afkeer van initiatief en risico aan de ene kant en de Amerikaanse voorliefde voor dynamiek en strijdbaarheid in de jaren '80 een duidelijk signaal van de groeiende verschillen.⁷³

Een groeiend anti- Amerikanisme had voornamelijk in Frankrijk en Duitsland veel weerklank gevonden en zou het fundament kunnen leggen tot een bindende saamhorigheid.⁷⁴ De Gaullistische visie van het doorbreken van de bipolariteit door middel van continentale coöperatie bleef ook bestaan onder Francois Mitterand. Een betere Frans- Duitse samenwerking betrof de productie van wapens, delen van strategische visies en de reactivering van de WEU, de enige organisatie met een militaire functie buiten de NAVO.⁷⁵ Hoofddoel was om West- Duitsland strakker aan zich te binden. Om te kunnen wedijveren met de overige grootmachten was integratie van heel West- Europa echter noodzakelijk, alleen een geheel kan de technologische en financiële uitdaging aan.⁷⁶ De V.S. kreeg zodoende minder grip op Europa die door verdere integratie een blok konden gaan vormen, en daarbij niet op alle fronten pro- Amerikaans was. Alarmerend werd de situatie voor de V.S. toen Frankrijk aandrong op een vitalisering van de WEU. De Reagan- regering stuurde de Europese regeringen een brief waarin werd gewaarschuwd geen gezamenlijk positie tegen de V.S. in te nemen.⁷⁷

De WEU gold sinds haar oprichting in 1948 als een papieren tijger, een soort denk- tank ondergeschikt aan de NAVO.⁷⁸ Verdere coöperatie op het niveau van veiligheid en defensie vond echter in de jaren '80 plaats binnen de WEU, waarbij deze steeds meer ging fungeren als

⁶⁹ S. Smith, *US-West European relations during the Reagan years : the perspective of West European publics* (Basingstoke 1992) 199.

⁷⁰ Toespraak tot het Amerikaanse congress door President Reagan op 26 april 1986 over ‘The new legislation on terrorism’, geraadpleegd via: <http://nsarchive.chadwyck.com>

⁷¹ S. Smith, *US-West European relations during the Reagan years : the perspective of West European publics* (Basingstoke 1992) 211.

⁷² Middle East issues, *US polls*, geraadpleegd via: <http://middleeast.about.com/od/libya/f/libya-raid-1986-reagan.htm>

⁷³ R. Havenaar, *Eb en vloed : Europa en Amerika van Reagan tot Obama* (Amsterdam 2009) 89.

⁷⁴ R. Havenaar, *Eb en vloed : Europa en Amerika van Reagan tot Obama* (Amsterdam 2009) 201-202.

⁷⁵ S. Hoffmann, *Gaullism by Any Other Name*, in : *Foreign Policy*, vol. 57 (1984) 48.

⁷⁶ S. Hoffmann, *Gaullism by Any Other Name*, in : *Foreign Policy*, vol. 57 (1984) 51.

⁷⁷ A. Molenaar, *(Dis)organising European security : the Iraq Controversy and patterns in US-European relations* (Den Haag 2007) 108.

⁷⁸ J. Bradford, *Explain the changing significance of the Western European Union (WEU)*, geraadpleegd via: <http://www.scribd.com/doc/24179205/1994-Security-Politics-Essay-WEU>

aparte pilaar binnen de NAVO. De WEU kende al een bureaucratie en comités maar nog geen daadwerkelijke troepenmacht. De stimulans om deze organisatie nieuw leven in te blazen werd ingegeven door de groeiende angst voor een ‘*alleingang*’ van de V.S. Onder meer de unilaterale beleidsomslag van ‘*containment*’ naar ‘*detente*’ en het initiatief voor de ‘*Strategic Defence System*’ waren voor Mitterand in 1984 enkele redenen om een voorstel te doen voor een volgende stap in de Europese eenwording. Tijdens drie verschillende bijeenkomsten werd besloten beter gebruik te maken van het WEU raamwerk om tot een betere consensus te komen op het gebied van veiligheidsbeleid. In 1987, kort na de vorming van de ‘*Single European Act*’ en de onenigheid met betrekking tot Libië, werden de principes en commitment vastgesteld uit belang voor een Europese Defensie identiteit tijdens een ministertop in Den Haag. Verdere innovatie van de WEU werd gereflecteerd in een geografische vergroting met de toetreding van Spanje, Portugal en later ook Griekenland.

De ontwikkelingen in de jaren '80 vormden zo een katalysator in het Europese integratieproces. Zowel het buitenlandbeleid van Reagan als de ontluikende culturele- en mentaliteitsverschillen stimuleerden de wens tot een uniformering van het Europees veiligheid- en defensiebeleid, waar de vitalisering van de WEU een gevolg van was. Hierbij moet echter de kanttekening worden geplaatst bij de mate van onafhankelijkheid die Europa betrachtte met deze vitalisering. Deze vitalisering had niet tot doel een Europees equivalent te creëren van de NAVO, er werden enkel nieuwe afspraken gemaakt aangaande de Europese veiligheid. In de Haagse overeenkomst met betrekking tot de WEU werd het belang van de Noord- Atlantische samenwerking expliciet genoemd. Het was dan ook niet de bedoeling om de NAVO- bondgenootschap te ondermijnen maar: “*military security (..) are not contradictory but complementary*”.⁷⁹ De onvervangbare hulp van de NAVO wordt hierbij dus niet ter discussie gesteld, de hoofdmoot van de revitalisatie is een eenduidige Europese identiteit die, zij het in de toekomst, een autonome rol kan gaan spelen op het wereldtoneel. Het creëren van een uniform beleid of identiteit moet dan ook gezien worden als het significante belang en doelstelling van de revitalisering van de WEU. Een vergrote mate van collaboratie had niet tot doel ‘*Europe without America*’, maar moest voorkomen ‘*that America goes without Europe*’.

⁷⁹ Western European Union, *Platform on European Security interest. The Hague, 27 october 1987*, geraadpleegd via: <http://www.weu.int/documents/871027en.pdf>

3. Einde van de Koude Oorlog: kans of bedreiging?

Met de val van de Sovjet- Unie en het IJzeren Gordijn begon er een nieuw hoofdstuk voor de Europese integratie op veel gebieden, waaronder op veiligheid- en defensiebeleid. De Koude Oorlog was een van de voornaamste redenen geweest om de NAVO op te richten en een afhankelijkheidsband met de V.S. op te bouwen. Nu de grootste dreiging uit het Oosten verdween, de DDR en BRD vervolgens weer een Duitsland werd, konden de kaarten opnieuw geschud worden. Het credo *'Keep the Russians out, the Americans in, and the Germans down'* van na de Tweede Wereldoorlog gold deels niet meer. Het directe Russische gevaar was geweken, de Duitsers waren stevig geïncorporeerd in de Europese Unie en NAVO en hiermee leek ook de grootste noodzaak te vervallen *'to keep the Americans in'*. Dit hield niet in dat de NAVO per direct een rudimentair overblijfsel was geworden van de recente geschiedenis.

Het belang en voortbestaan van de NAVO werd na de Koude Oorlog door zowel de Amerikanen als Europeanen noodzakelijk geacht. Hier zijn een drietal aspecten voor te noemen.⁸⁰ Allereerst was veiligheid in de nabije toekomst ongewis door de eenwording van Duitsland, waarbij de consequenties niet te voorspellen waren als de NAVO niet de balans zou bewaren. Daarbij was de Sovjet-Unie wel uiteengevallen, maar beschikte de Russische rompsstaat, welke nog steeds gigantisch was, over nucleaire wapens en was instabiliteit in de overgang naar de nieuwe orde niet uit te sluiten. Hieruit bleek wederom de rol van de NAVO, al is het veertig jaar later, met betrekking tot het beteugelen van Duits en Russisch gevaar op het continent. De laatste factor was de veiligheid van de gedesintegreerde gebieden in Oost-Europa en de Balkan. Bescherming van de vroegere satellietstaten van de S.U. en van Joegoslavië bleken later urgent te zijn. Voornamelijk de desintegratie van Joegoslavië is een belangrijk onderdeel in de voorgeschiedenis van het Europese veiligheidsbeleid.

Zo eindigde de twintigste eeuw met een beproeving voor de Europese Unie en haar ambities tot verdere integratie. De val van het IJzeren Gordijn, de Balkan crisis en ten slotte de neoconservatieve agenda van de Amerikaanse regeringen zorgden voor een omslag in de relatie tussen Europa en de V.S.⁸¹ Samen met de ontluikende cultuur- en mentaliteitskloof en de succesvolle economische integratie was een stap naar een onafhankelijker veiligheid- en defensiebeleid een voor de hand liggende stap voor Europa. Deze stap was niet zonder gevaren, zoals de onzekerheid over de Russische rompsstaat, de eenwording van Duitsland en de desintegratie van Joegoslavië illustreren. Naast de gevaren waren er echter ook grote kansen voor een verder geïntegreerd Europa en een hernieuwde hoop op een rol van betekenis in de wereldpolitiek. Het laatste decennium werd zodoende een vuurproef voor Europa om te bewijzen dat men klaar was voor een nieuw tijdperk. De aftrap van deze vuurproef vond plaats in Joegoslavië, welke uit elkaar begon te brokkelen in de jaren '90 met alle gevolgen van dien.

⁸⁰ A. Molenaar, *(Dis)organising European security : the Iraq Controversy and patterns in US-European relations* (Den Haag 2007) 110-112.

⁸¹ A.B. Murphy, *The Changing Face of US-Europe Relations: Geopolitical Causes and Possible Consequences*, in: *Geo Journal* Vol. 66 (2006) 285.

3.1 ‘*The hour of Europe*’

Na het wegvallen van de Sovjet- Unie en meer dan veertig jaar Amerikaanse betrokkenheid was de Balkan- crisis het moment dat Europa zelf orde op zaken zou kunnen stellen. Per slot van rekening was het een Europees conflict, in de achtertuin van de continentale staten die een Europees veiligheidsbeleid nastreefden. In Parijs was een sterk geloof ontstaan dat nieuwe structuren ontwikkeld moesten worden om de post- Koude Oorlog taken onder handen te nemen.⁸² De Fransen wilden de NAVO niet buitenspel zetten, maar zagen in een uitbreiding van haar taken een gevaar voor de eenwording van Europa en een versterking van de Anglo-Amerikaanse positie.⁸³ De Europese naties hadden daarbij tijdens het verdrag van Maastricht in 1991 een verdrag gesloten die zowel de EMU als een politieke unie in het vooruitzicht stelde.⁸⁴ Deze politieke samenwerking werd al snel op de proef gesteld met de onafhankelijkheidsverklaring van Kroatië en Slovenië in datzelfde jaar. Het uur van Europa had geslagen.

De afscheiding van beide landen van Joegoslavië leidde tot een militair conflict met de Serviërs. Deze eerste episode van de Balkanoorlog duurde een half jaar, maar werd al snel opgevolgd door de ontluikende oorlog in Bosnië- Herzegovina. Deze deelrepubliek bestond uit een etnische lappendeken van Bosnische Serviërs- Moslims en Kroaten waarbij de eerste groep beschikte over een grote hoeveelheid wapens, dankzij een overheersende positie in het Joegoslavische leger.⁸⁵ Een driejarige oorlog volgde, waarbij Servische strijdkrachten etnische zuiveringen uitvoerden, wat er aan bijdroeg dat er in totaal 200.000 doden vielen.

De politieke ambities van Europa ten spijt, bleken niet voldoende om dit conflict efficiënt de kop in te drukken. Naast deze ambitie was er ook de mogelijkheid om het zonder de V.S. te proberen, gezien deze aangaven dat ‘*we don’t have a dog in this fight*’.⁸⁶ Het was een Europees probleem, en Europa zou het moeten oplossen. De Europese aankondigingen dat het dit ook zou doen werden met scepsis in Washington ontvangen, mede gekenmerkt door de woorden “*they will screw it up and this will teach them a lesson*”⁸⁷ De Europese landen leverden VN- troepen die in Bosnië- Herzegovina werden gestationeerd om de vrede te bewaren. Een vrede die er niet was. De Europese landen waren niet bij machte een sterke vuist te maken tegen het aanhoudende geweld, waardoor het een humanitaire missie bleef in een door burgeroorlog verscheurd gebied. De troepen mochten geen zijde kiezen en het ontbrak hen aan een mandaat om in te grijpen als dit nodig was. De Europese façade van eenheid en gemeenschappelijk buitenlands beleid kwam zo niet verder dan een wapenembargo en het zenden van blauwhelmen.

⁸² G. Lundestad, *The United States and Western Europe since 1945. From empire by invitation to Trans-Atlantic drift* (Oxford 2003) 237.

⁸³ G. Lundestad, *The United States and Western Europe since 1945. From empire by invitation to Trans-Atlantic drift* (Oxford 2003) 237.

⁸⁴ R. Havenaar, *Eb en vloed : Europa en Amerika van Reagan tot Obama* (Amsterdam 2009) 134.

⁸⁵ R. Havenaar, *Eb en vloed : Europa en Amerika van Reagan tot Obama* (Amsterdam 2009) 132.

⁸⁶ R. Kagan, *Of paradise and power. America and Europe in the new world order* (New York 2003) 25.

⁸⁷ Aldus de onderminister van Buitenlandse Zaken L. Eagleburger. In: R. Havenaar, *Eb en vloed : Europa en Amerika van Reagan tot Obama* (Amsterdam 2009) 136.

Waar lag de oorzaak voor dit gebrek aan daadkracht? Onderlinge onenigheid was hier voor een groot deel debet aan. Dit keer verliep dit niet langs de lijnen van de pro- Atlantici en pro-Europa verdeelde groepen (zie controverse 1.0) maar over de schuldvraag op de Balkan. Voornamelijk Duitsland en Frankrijk waren verdeeld over wie de belangrijkste schuld had en hoe dit conflict opgelost moest worden.⁸⁸ Duitsland stond sympathiek tegenover de Kroaten, mede door een historische band, een grote Kroatische minderheid, en als voorstander van zelfbeschikking.⁸⁹ Voor de Franse president Mitterand speelden echter oude ‘*balance of power*’- motieven een leidende rol, waarin hij werd gesteund door de Britten. Het gevaar van een kettingreactie van onafhankelijkheidspogingen zou leiden tot chaos en versplintering van de macht en daarbij was hij bang voor een hernieuwde ‘*drang nach Osten*’ van het verenigde Duitsland. Politieke onenigheid leidt zelden tot een eenduidige militaire strategie, wat het grote manco was van Europa tijdens de bestrijding van een oorlog in de eigen achtertuin. De belangrijkste naties van Europa raakten verdeeld over de vraag wie schuldig was, deels gebaseerd op historische banden of recht op zelfbeschikking. In het ‘uur van Europa’ bleek dat een gezamenlijk defensie door politieke onenigheid nog niet mogelijk was, met het gevolg dat honderdduizenden burgers werden vermoord in een Europees conflict.

De, welhaast demonstratieve, afwezigheid van de V.S. werd beëindigd in 1995 na de genocide in Srebrenica en Zepa. Een succesvolle bombardementencampagne leidde al snel tot onderhandelingen en een opdelingakkoord.⁹⁰ Deze actie stond haaks op de Europese aanpak van het probleem, waarbij voornamelijk VN- grontroepen werden ingezet. De V.S. nam het heft in handen en richtte zich hierbij op het terugdringen van de Servische posities.⁹¹ Een besluitvaardiger beleid bleek mogelijk met inmenging van de Amerikanen, die wederom in Europa orde op zaken moest gaan stellen. De Europese slagvaardigheid was op de proef gesteld, maar door het ijs gezakt. De Amerikaanse afwezigheid had geen positieve invloed gehad, maar bracht de onmacht en inefficiëntie van Europa aan het licht. De Europese regeringen wilden graag een grote rol spelen, maar snakten uiteindelijk naar Amerikaans leiderschap.⁹²

Het falende beleid in voormalig Joegoslavië kende twee belangrijke gevolgen. Ten eerste werd de afhankelijkheidsrelatie tussen de trans-Atlantische partners pijnlijk blootgelegd. Het gebrek aan politieke en militaire slagvaardigheid maakte duidelijk dat Europa geen sterke partner was. Zowel de politieke onenigheid als de inferieure capaciteit deed de Amerikanen twifelen aan het strategische belang van Europa, zeker nu geostrategische waarde na de val van de Sovjet- Unie was gereduceerd.⁹³ Het internationale trans- Atlantische beleid stond onder druk. Het einde van de Koude Oorlog betekende niet zozeer het einde van de NAVO, maar wel het einde van het grote belang van Europa, wat steeds meer periferie werd ten

⁸⁸ R. Havenaar, *Eb en vloed : Europa en Amerika van Reagan tot Obama* (Amsterdam 2009) 134.

⁸⁹ R. Havenaar, *Eb en vloed : Europa en Amerika van Reagan tot Obama* (Amsterdam 2009) 134..

⁹⁰ R. Havenaar, *Eb en vloed : Europa en Amerika van Reagan tot Obama* (Amsterdam 2009) 138.

⁹¹ G. Lundestad, *The United States and Western Europe since 1945. From empire by invitation to Trans-Atlantic drift* (Oxford 2003) 252.

⁹² R. Havenaar, *Eb en vloed : Europa en Amerika van Reagan tot Obama* (Amsterdam 2009) 139.

⁹³ A.B. Murphy, *The Changing Face of US-Europe Relations: Geopolitical Causes and Possible Consequences*, in: *Geo Journal* Vol. 66 (2006) 287

opzichte van Azië en het Midden- Oosten. Het alternatief voor de Amerikanen was unilateralisme, wat door de neoconservatieve krachten in de V.S. werd gepropagandeerd. Europa moest maar voor haar eigen defensie opkomen. De aanslagen van 9/11 worden veelal gezien als de breuk in het Amerikaanse beleid ten opzichte van haar bondgenoten, maar de oorsprong leidt verder terug dan 2001. Al voor de electie van George W. Bush verloor de behoefte aan militair partnerschap aan kracht ten opzichte van een voorkeur voor Amerikaans unilateralisme.⁹⁴

Het tweede gevolg van de het falende beleid in Joegoslavië was een nieuwe impuls om het Europese veiligheid- en defensiebeleid te verbeteren. Verdere stappen om de Europese Veiligheid te organiseren werden genomen. Het inefficiënte Europese beleid en uiteindelijk ingrijpen van de V.S. liet de zwakte van de Europese exponent binnen het militaire bondgenootschap zien. Deels als gevolg van deze afhankelijkheid en onzekerheid over toekomstige garanties van de V.S., nam de Europese Unie de eerste stap naar de creatie van een ‘*European Security and Defence Policy*’ (ESDP) in 1999. Europa moest zelf verantwoordelijkheid nemen voor de stabilisatie op haar eigen continent, een verantwoordelijkheid die in de bipolaire wereld van de Koude Oorlog bijna was vergeten.⁹⁵

3.2 De ‘*European Security and Defence Policy*’

Is de ESDP voortgekomen als wens voor versterking van de Europese pilaar binnen de NAVO of als wens voor een onafhankelijker rol van Europa naast de NAVO? Dat is een centrale vraag binnen deze scriptie. De oorsprong van het instituut lijkt deze vraag niet per direct te beantwoorden. Nauw in verband gebracht met het falen tijdens ‘*the hour of Europe*’ lijkt het dat het de ambitie is geweest om aan beide wensen te voldoen. De Balkancrisis was een katalysator voor de ontwikkeling van een Europees defensie instituut gelieerd aan de NAVO, maar zou uiteindelijk autonoom moeten worden.⁹⁶ Maar wat is er veranderd in Europa dat het mogelijk heeft gemaakt tot een gezamenlijk defensiebeleid te komen? Is er een einde gekomen aan de controverse die onder meer de EDG en WEU in het verleden ten grave heeft gedragen?

De St. Malo declaratie in 1998 wordt veelal gezien als de wieg van het nieuwste initiatief tot Europese samenwerking. Hier ontkiemden de hernieuwde ideeën om Europese defensiestructuren te ontwikkelen en een autonome Europese militaire capaciteit op te bouwen.⁹⁷ Opvallend en revolutionair was het feit dat het een Frans- Brits initiatief betrof, twee landen die bij eerdere ‘*Euro- Atlantic Security Dilemmas*’⁹⁸ tegenover elkaar stonden. Dit betekende een doorbraak in het kamp van de Atlantici die zich voorheen exclusief richtten

⁹⁴ A.B. Murphy, *The Changing Face of US-Europe Relations: Geopolitical Causes and Possible Consequences*, in: *Geo Journal* Vol. 66 (2006) 287.

⁹⁵ J. Howorth, *Security and defence policy in the European Union* (Basingstoke 2007) 6.

⁹⁶ A. Molenaar, *(Dis)organising European security: the Iraq Controversy and patterns in US-European relations* (Den Haag 2007) 112.

⁹⁷ J. Howorth, *Security and defence policy in the European Union* (Basingstoke 2007) 4.

⁹⁸ Term uit: J. Howorth, ‘The Euro - Atlantic Security dilemma: France, Britain and the ESDP’, in: *Journal of Transatlantic studies*, vol. 3/1 (2005).

op de NAVO. Om een voorname rol te kunnen spelen in internationale crisissituaties was een militaire capaciteit noodzakelijk, hetgeen voorheen altijd een probleem was geweest. De nieuwe structuur zou onder meer een ‘*European Rapid Reaction Force*’ (ERRF) in het leven roepen, welke tijdens de Bosnië- en Kosovo crisis niet was gemist. De ambitie was om een troepenmacht van 60.000 militairen te kunnen verzamelen binnen zestig dagen, welke ingezet konden worden voor een jaar.⁹⁹ Vanaf 2003 zou deze ambitie bewaarheid moeten zijn. De St. Malo declaratie zou in praktijk zorg dragen voor het eerste (niet staande!) Europese leger, wat mogelijk was door de doorbraak van de Europese controverse tussen de belangrijkste tegenstrevers. Hoe was het mogelijk dat Groot- Brittannië, in de persoon van Tony Blair, haar oude stellingen verliet en verdere Europese integratie mogelijk maakte?

De Europese controverse leek doorbroken te zijn, waar de Britten een voorname rol bij speelden. Er zijn hier vier oorzaken aan te wijzen voor de veranderde koers van de Britten, zowel exogene als endogene.¹⁰⁰ Ten eerste was het een indirect gevolg van een externe druk uit Washington dat de Europese capaciteiten verbeterd moesten worden, teneinde de NAVO in stand te houden. Europa moest een grotere verantwoordelijkheid dragen en niet alles afschuiven op de Amerikaanse belastingbetaler.¹⁰¹ Een tweede reden was het groeiende besef dat er een nieuwe wereldorde ontstond, met een internationale gemeenschap en vervaging van de nationale grenzen. De EU moest als integraal onderdeel van deze gemeenschap haar bijdrage kunnen leveren aan interventies in de nabije regio, maar ook daarbuiten.¹⁰² De derde ‘*wake-up call*’ voor de Britten was de Balkanoorlog, om de bekende redenen eerder geschetst. Ten slotte was de achterblijvende Europese integratie op politiek gebied een doorn in het oog van alle lidstaten, zo ook Groot- Brittannië. De sterke economische macht stond in schril contrast met de politieke invloed die hiermee samen kon vallen. De EU kon nooit een factor van betekenis spelen als er geen sterke militaire capaciteit zou worden ontwikkeld.¹⁰³

Met deze oorzaken als basis voor de Britse opstelling kan de vorming van de ESDP niet worden gezien als ondermijning van de NAVO. Boven alles was het behoud van de NAVO de belangrijkste reden voor de strategische verschuiving van de Britse posities inzake het veiligheid- en defensiebeleid. Eenzelfde pragmatische instelling werd ingenomen door de Nederlandse regering, die daarbij tevens gestuwd werd door de wens voor verdere Europese integratie.¹⁰⁴ De Duitsers konden zich ook vinden in de voorwaarden van de nieuwe defensiestructuur in Europa. De nadruk op crisismanagement, multilaterale besluitvorming en een lage frequentie van interventies waren goed ingebed in de Duitse nationale identiteit.¹⁰⁵ Beperkte invloed om de NAVO- strategie aan te kunnen passen naar Duitse idealen was een reden om zich te conformeren aan het Europese alternatief.¹⁰⁶

⁹⁹ A. Molenaar, *(Dis)organising European security : the Iraq Controversy and patterns in US-European relations* (Den Haag 2007) 112.

¹⁰⁰ J. Howorth, *Security and defence policy in the European Union* (Basingstoke 2007) 52-57.

¹⁰¹ J. Howorth, *Security and defence policy in the European Union* (Basingstoke 2007) 53.

¹⁰² J. Howorth, *Security and defence policy in the European Union* (Basingstoke 2007) 55.

¹⁰³ J. Howorth, *Security and defence policy in the European Union* (Basingstoke 2007) 56.

¹⁰⁴ J. Howorth, *Security and defence policy in the European Union* (Basingstoke 2007) 148.

¹⁰⁵ J. Howorth, *Security and defence policy in the European Union* (Basingstoke 2007) 153.

¹⁰⁶ J. Howorth, *Security and defence policy in the European Union* (Basingstoke 2007) 153.

Ook Frankrijk kon zich vinden in de ESDP. De geschiedenis heeft geleerd dat de Fransen voorstander zijn van verdere Europese integratie, maar toch is het ESDP niet specifiek een paradepaardje van Franse makelij. In tegenstelling tot eerdere initiatieven heeft Frankrijk een stap richting de Atlantische groep gemaakt, betreffende de rol die de NAVO zou spelen voor de ESDP. Frankrijk trok meer naar de Amerikanen toe op het gebied van veiligheid en defensie, uit praktisch en ideologisch oogpunt.¹⁰⁷ Zowel de sterkte van de Amerikaanse militaire macht als de ambitie tot status staat hierbij centraal in de Franse opstelling. De versterking van de band met Amerika enerzijds en de ESDP anderzijds wordt in Frankrijk gezien als *'mutual reinforcing'*.¹⁰⁸ Daarbij was het mogelijk, door de laatste te versterken, een beter tegengewicht te bieden in de verhoudingen binnen de NAVO. Hier spelen de aloude ambities van Frankrijk, om de NAVO als triumviraat te leiden, wellicht ook een rol.

Wat was de reactie van de Amerikanen op het nieuwe initiatief? Ondanks de lobby vanuit Washington voor een sterker Europa als bondgenoot waren er ook zorgen. De V.S. was niet op de hoogte gebracht van de eerste plannen en ze vreesden voor een instituut van competitieve aard ten opzichte van de NAVO.¹⁰⁹ De reactie onderstreepte hierbij de ambivalentie van de V.S. ten opzichte van Europese initiatieven: enerzijds moest Europa meer verantwoordelijkheid nemen en anderzijds was men bang voor ondermijning van de NAVO welke een *'relic of the past'* zou kunnen gaan worden.¹¹⁰ De Europese landen hebben getracht om Washington van het tegendeel te overtuigen. Zo benadrukte Tony Blair tijdens verschillende bijeenkomsten dat *"NATO will always remain the cornerstone of European defence"*, en *"We want a Europe capable of sharing the burden (...) membership of NATO"*.¹¹¹

Toch waren deze toezeggingen niet voldoende voor de V.S. om in de goede bedoelingen te geloven. Het gevaar bleef dat, naar de woorden van Robert Kagan: *'Europe would establish its own separate foreign policy and defence 'identity' outside of NATO. (...) in a new multipolar World- a counterbalance to America'*.¹¹² De V.S. wilden garanties dat er geen sprake zou zijn van de '3 D's': *'Decoupling'* trans- Atlantische veiligheid, *'Duplicate'* de NAVO structuren of capaciteiten of *'to Discriminate'* NAVO landen van buiten de EU.¹¹³ Daarbij werd Europa geacht haar prioriteit te leggen bij het moderniseren van de militaire capaciteit en niet bij het versterken van nieuwe instituties; de NAVO de eerste keus zou blijven als er gewapende interventies zouden moeten komen; en dat er een formele connectie moest komen tussen de NAVO en de ESDP.¹¹⁴ Uit de verschillende eisen vanuit Washington is een bepaalde achterdocht te herkennen over de uiteindelijke doelen van de ESDP. Afgevaardigden uit Brussel en de Europese hoofdsteden (voornamelijk Londen) hebben in de

¹⁰⁷ J. Howorth, *Security and defence policy in the European Union* (Basingstoke 2007) 45.

¹⁰⁸ J. Howorth, *Security and defence policy in the European Union* (Basingstoke 2007) 45.

¹⁰⁹ A. Molenaar, *(Dis)organising European security : the Iraq Controversy and patterns in US-European relations* (Den Haag 2007) 113.

¹¹⁰ A. Molenaar, *(Dis)organising European security : the Iraq Controversy and patterns in US-European relations* (Den Haag 2007) 113.

¹¹¹ J. Howorth, *Security and defence policy in the European Union* (Basingstoke 2007) 43.

¹¹² R. Kagan, *Ofparadise and power. America and Europe in the new world order* (New York 2003) 85.

¹¹³ A. Molenaar, *(Dis)organising European security : the Iraq Controversy and patterns in US-European relations* (Den Haag 2007) 113.

¹¹⁴ J. Howorth, *Security and defense policy in the European Union* (Basingstoke 2007) 141.

eerste jaren na de vorming van het ESDP geregeld op het nut gewezen van het nieuwe instituut als versterking van de NAVO- structuur, met wisselend succes.¹¹⁵

In 2003 werden bepaalde garanties van de EU vastgesteld in de ‘Berlijn- Plus’ overeenkomst. Hierin werd onder meer bepaald dat de EU bij de NAVO moet consulteren of er actie ondernomen moet worden; worden niet- EU staten geïnviteerd om bij te dragen bij mogelijke interventies; voorkomt duplicatie en heeft tot primair doel om de NAVO te versterken.¹¹⁶ In hoeverre deze wisselwerking in het voordeel van de NAVO kon werken zou al snel in de eenentwintigste eeuw op de proef worden gesteld. De vorming van de ESDP heeft tot spanningen geleid binnen het trans- Atlantische verbond aan de vooravond van internationale crisissituaties die volgden op de aanslagen van 9/11 en de inval in Irak in 2003. De ontwikkelingen vanaf 2003 kunnen hierbij fungeren als ‘testcase’ of de ESDP daadwerkelijk een versterking van de Europese pilaar binnen de NAVO is, of als autonoom instituut de afstand tussen de bondgenoten vergroot.

3.3 The ‘New Old World’

Een factor die ook een rol speelt zijn de voormalige communistische landen in Europa, welke zowel bij de NAVO zijn aangesloten en in de loop van het eerste decennium van de eenentwintigste eeuw ook onderdeel zijn geworden van de Europese Unie. Hoe staan zij tegenover de ESDP en haar relatie met de NAVO? Mogelijk kon er een nieuwe Europese verdeeldheid ontstaan, waar het nieuwe Europa pal achter de NAVO stond en ‘old Europe’ zich er verder van verwijderde.¹¹⁷ Nadat de grote Europese controverse deels was beslecht met de vorming van de ESDP dreigde er een Europese controverse 2.0 als het gevolg van de uitbreiding in Midden- en Oost Europa (MOE), waar de landen zowel loyaal waren aan de militaire bondgenoot- en in wezen beschermer, als aan de Europese Unie.

De geografische uitbreiding van de NAVO na de val van het Warschaupact werd door de Midden- Europese staten geïnitieerd nadat ze onder het juk van Moskou uit waren gekomen. De val van het IJzeren Gordijn betekende een nieuwe vrijheid, die echter niet vanzelfsprekend was. De Sovjet- Unie was nog steeds een geografische- en nucleaire grootmacht en een hernieuwde imperialistische uitbreiding in de toekomst was niet uit te sluiten. Garanties voor veiligheid werd door de post- communistische staten niet gezocht bij Europa, welke middels het verdrag van Maastricht wel deze ambities had geambieerd. De EU had zich in deze potentiële hoedanigheid tijdens de Bosnische kwestie gediskwalificeerd, waardoor de blikken gericht waren op Washington.¹¹⁸ Het NAVO- lidmaatschap was de beste garantie om reprise van de Russische buurman te voorkomen.

De toenadering naar de V.S. als bondgenoot kende meerdere exponenten. De post- communisten zagen een Gaullistisch plot die een kloof wilde creëren tussen de V.S. en

¹¹⁵ J. Howorth, *Security and defense policy in the European Union* (Basingstoke 2007) 141-42.

¹¹⁶ A. Molenaar, *(Dis)organising European security : the Iraq Controversy and patterns in US-European relations* (Den Haag 2007) 114.

¹¹⁷ R. Havenaar, *Eb en vloed : Europa en Amerika van Reagan tot Obama* (Amsterdam 2009) 176.

¹¹⁸ R. Havenaar, *Eb en vloed : Europa en Amerika van Reagan tot Obama* (Amsterdam 2009) 140.

Europa, en herinnerde aan oude gevaren als ze ingesloten zouden worden tussen Duitsland, Frankrijk en Rusland.¹¹⁹ Het zou niet voor het eerst zijn dat de Fransen, danwel de Duitsers een pact konden sluiten met Rusland en zo over de toekomst van de tussenliggende landen zouden beslissen. Een belangrijke les van de Tweede Wereldoorlog was daarbij dat de landen zich moesten aansluiten bij een sterke bondgenoot omdat ze anders onder de voet zouden worden gelopen.¹²⁰ Deze sterke bondgenoot was de V.S. en zeker niet Frankrijk, die tijdens de oorlog haar beloftes aan de alliantiepartners Polen en Tsjecho-Slowakije niet was nagekomen en daarbij zelf onder de voet was gelopen door Nazi- Duitsland.¹²¹ Het enige land dat ze kon beschermen tegen zowel Duitsland als Rusland was de V.S. Dat dit land mede had beslist over hun lot tijdens de conferentie van Jalta werd welhaast vergeven nadat president Clinton in Warschau had beloofd dat *'nic o was, bez was'* ('niets over jullie, zonder jullie').¹²²

De veiligheidsfactor was dan ook niet de voornaamste reden voor de MOE- landen om lid te worden van de Europese Unie. De primaire belangen van de landen waren ingesloten in verschillende *'boxes'*, waarbij in *'box één'* de harde veiligheidsgaranties noodzakelijk waren en in *'box twee'* de bredere politieke, sociale en voornamelijk economische factoren centraal stonden.¹²³ Door deze gescheiden ruimtes met respectievelijk de NAVO- en het komende EU-lidmaatschap was er weinig plaats voor de ontwikkelingen op het gebied van veiligheid- en defensie binnen Europa. Zeker niet als deze mogelijk ten koste zou gaan van de goede banden met de NAVO en de V.S. Zo waren de meeste MOE- landen sceptisch, of zelfs vijandig tegen het ESDP- project.¹²⁴ EU commissaris Prodi vatte deze houding en *'box- perspectieven'* samen door te wijzen op het falen van nieuwe staten, welke *'slecht opgevoed'* waren: *"they have to understand that the EU was not just about economic Union, but also about shared political values and consensus"*.¹²⁵

In de aanloop van 2003 was de grootste Europese controverse van de twintigste eeuw voor een groot deel overwonnen en zag de ESDP het levenslicht. De uitbreiding met de MOE-landen bracht echter een deze nieuwe controverse met zich mee die mogelijk een rol zou gaan spelen in de ontwikkelingen rond het Europese veiligheid- en defensiebeleid. De Oost-Europese landen kenmerkten zich door pro- Amerikaanse houding en vormden zo een scheiding tussen *'old Europe'* en *'new Europe'*. Het verwerven van status en bewijs van loyaliteit aan de NAVO en aan de VS kreeg de prioriteit boven een gemeenschappelijk buitenlands beleid binnen de Europese Unie. Daarbij is het belang van het trans- Atlantische bondgenootschap een reden waarom vele landen zich hebben aangesloten bij de NAVO, zeker gezien de historische oorsprong die dit verbond behelsde: *'keep the Germans down and the Russians out'*. Of deze controverse invloed zou behouden op de integratie van Europa en de

¹¹⁹ H. Szamuely, 'The myth of a single European view: Old Europe and New' (02/2003), in: *The Bruges Group*, geraadpleegd via: <http://www.brugesgroup.com>, 08/05/2012.

¹²⁰ G. Lundestad, *Just another major crisis: the United States and Europe since 2000* (Oxford 2008) 123.

¹²¹ G. Lundestad, *Just another major crisis: the United States and Europe since 2000* (Oxford 2008) 123.

¹²² G. Lundestad, *Just another major crisis: the United States and Europe since 2000* (Oxford 2008) 123.

¹²³ G. Lundestad, *Just another major crisis: the United States and Europe since 2000* (Oxford 2008) 125.

¹²⁴ J. Howorth, *Security and defence policy in the European Union* (Basingstoke 2007) 149.

¹²⁵ CNN.com, *Chirac lashes out at 'new Europe'* (02/2003), geraadpleegd via: <http://edition.cnn.com/2003/WORLD/europe/02/18/sprj.irq.chirac/> op 08/05/2012.

ontwikkeling van het ESDP in de periode 2003-2005 zal blijken in de volgende hoofdstukken.

3.4 'Need for threat'

De Europese integratie wordt voor een groot deel bepaald door internationale ontwikkelingen, zo ook in de periode 2003-2005. Een bekend probleem binnen de ESDP is de moeizame besluitvorming, waarbij verschillende staten een veto- stem hebben, wat zeker geldt voor buitenlandse politiek. Een directe bedreiging zou als katalysator kunnen fungeren in dezen, voor zowel de capaciteitsopbouw als voor een efficiënte besluitvorming. De Irak- oorlog en haar nasleep was echter een indirecte bedreiging, waarbij het ESDP als onderdeel van de NAVO een rol speelde. De uitdaging van deze oorlog was dan ook om te bewijzen dat Europa in staat was het oude juk van inefficiëntie, gebrek aan eenheid en daadkracht van zich af te schudden. En zou het daarbij opereren als autonome Europese eenheid of als onderdeel binnen de NAVO? Deze centrale vraag brengt zowel mogelijkheden als riskante consequenties met zich mee.

Bij het slagen van deze ambitie zou het mogelijk zijn een betere balans te krijgen in de NAVO, hetgeen ook een positieve ontwikkeling zou zijn voor de alliantie *an sich*.¹²⁶ Deze periode zou zo de sleutel kunnen zijn om de NAVO te Europeaniseren.¹²⁷ De andere kant van de medaille weerhoudt zich op de reactie van de V.S. op de handelswijze van de ESDP. Mocht Europa de efficiëntie van de gehele NAVO ondermijnen als gevolg van interne problemen, dan zou zij in een volgende crisis misschien niet kunnen rekenen op steun van de V.S. Tekort aan capaciteiten, efficiëntie en blijk van competitie tussen de ESDP en de NAVO hebben mogelijk invloed op het buitenlandse beleid van de V.S. en ze doen bewegen tot verder unilateralisme.¹²⁸ *"The crisis in Iraq (...) may be the last opportunity to salvage a happy marriage by making some credible efforts in the field of defence"*.¹²⁹

De uitdagingen voor de ESDP kunnen gegroepeerd worden in verschillende clusters, welke samenhangen met de eerdere mankementen die geopenbaard werden in crisissituaties. Allereerst het creëren van eenheid en consensus. Is de ESDP erin geslaagd om het besluitvormingsproces effectief te laten verlopen? Hierbij spelen verschillende idealen en doelen een rol, maar ook het gebrek aan (consistent) leiderschap, interne polarisatie (controverses) en institutionele vormgeving hebben op Europa in het verleden een negatieve invloed gehad.¹³⁰ Een tweede uitdaging was het vervullen van 'burden- sharing', of in ieder geval een verdere convergentie tussen de politieke ambities en financiële budgetten daartoe.

¹²⁶ J. Howorth, "Why the ESDP is necessary and beneficial for the Alliance" in: J. Howorth & J. Keeler, *Defending Europe, the EU, NATO and the quest for European autonomy* (New York 2003) 220.

¹²⁷ A. Menon, "Why ESDP is misguided and dangerous for the Alliance", in: Howorth, J. & Keeler, J., *Defending Europe, the EU, NATO and the quest for European autonomy* (New York 2003) 217.

¹²⁸ A. Menon, "Why ESDP is misguided and dangerous for the Alliance", in: Howorth, J. & Keeler, J., *Defending Europe, the EU, NATO and the quest for European autonomy* (New York 2003) 215.

¹²⁹ K. Naumann, 'European security after Iraq. Challenges and options.' in: K. von Wogau, *The path to European Defence* (Antwerpen 2004) 72.

¹³⁰ A. Menon, "Why ESDP is misguided and dangerous for the Alliance", in: Howorth, J. & Keeler, J., *Defending Europe, the EU, NATO and the quest for European autonomy* (New York 2003) 207-212.

Wil het ESDP een succes worden dan is een verhoging van het defensiebudget van de lidstaten noodzakelijk, of een veel effectiever gebruik van bestaande gelden.¹³¹

De derde uitdaging verhoudt zich tot de bereidwilligheid van Europa om te breken met de ‘*global deal*’. ‘*Going global*’¹³² óf de interventionistische politiek aan de V.S. overlaten is hier in wezen de centrale vraag. Is Europa, middels de ESDP, in staat om naast ‘*peace-keeping*’ missies ook de zogenaamde ‘*sexy high risk*’¹³³ missies uit te voeren? Verschillen in ambitie zijn hier de grootste valkuilen voor Europa, waar enkele noordelijke landen enkel ‘*low-intensity*’ Petersberg- taken prefereren, maar de traditionele interventionistische lidstaten, zoals Groot-Brittannië en Frankrijk, ook de meer ‘*peace-enforcement*’ missies ambiëren.¹³⁴ De Irak-crisis is een meetmoment of een geïntegreerd Europa een eenduidige strategie kan ontwikkelen en de ‘*global deal*’ heeft kunnen doorbreken. Europa probeerde opnieuw een mondiale positie te kunnen innemen, na twee wereldoorlogen en een Koude Oorlog, en verantwoordelijkheid te nemen als ‘*global power*’.¹³⁵ Mocht dit niet gelukt zijn, dan is een ‘*division of military labour*’, waarbij de ESDP zorg draagt voor civiele missies, in de toekomst wellicht de enige directe invloed die Europa kan uitoefenen.¹³⁶ Dit betekent dat wordt vastgehouden aan de ‘*global deal*’. Dit staat in schril contrast tot de ambities van de Europese Unie om een gezamenlijk buitenlands beleid te gaan voeren en een rol van betekenis te spelen. Of de politieke ambities in verhouding staan tot de uitvoering op het veld zal moeten blijken.

Deze uitdagingen komen voort uit lessen uit het verleden. Zowel de Koude Oorlog als de ervaringen op de Balkan hebben de Europese problemen blootgelegd en mede de aanleiding gegeven tot de ESDP. Dit initiatief is een doorbraak van de Europese controverse die het continent in haar greep had op het gebied van een uniform veiligheid- en defensiebeleid. Zowel de uitbreiding van de Europese Unie als ‘*the war on terrorism*’ in het begin van de eenentwintigste eeuw zijn een uitdaging geweest voor de Europese integratie in deze sector. De ESDP, ‘*while still in diapers*’, is op de proef gesteld door deze gebeurtenissen. De oorlog in Irak was een gebeurtenis die geldt als een goed meetmoment om te kijken of de theoretische ambities van Europese politici in de praktijk tot uitvoer zijn gebracht.

¹³¹ A. Menon, “Why ESDP is misguided and dangerous for the Alliance”, in: Howorth, J. & Keeler, J., *Defending Europe, the EU, NATO and the quest for European autonomy* (New York 2003) 204.

¹³² Term ontleent van: J. Medcalf, *Going global? NATO and the extra-European challenge* (Bath 2002).

¹³³ A. Menon, “Why ESDP is misguided and dangerous for the Alliance”, in: Howorth, J. & Keeler, J., *Defending Europe, the EU, NATO and the quest for European autonomy* (New York 2003) 213.

¹³⁴ J. Howorth, “Why the ESDP is necessary and beneficial for the Alliance” in: J. Howorth & J. Keeler, *Defending Europe, the EU, NATO and the quest for European autonomy* (New York 2003) 221.

¹³⁵ G. Schmidt, “The rise of the European Union and its impact on the US- EU partnership: a view from Europe”, in: G. Lundestad, *Just another major crisis: the United States and Europe since 2000* (Oxford 2008) 271.

¹³⁶ J. Howorth, “Why the ESDP is necessary and beneficial for the Alliance” in: J. Howorth & J. Keeler, *Defending Europe, the EU, NATO and the quest for European autonomy* (New York 2003) 231.

4. Casus: Irak oorlog

'*History begins today*' stelde de Amerikaanse onderminister van buitenlandse zaken Richard Armitage kort na 11 september 2001.¹³⁷ De aanslagen waren in een zeker opzicht het begin van een nieuw tijdperk, waarbij de wereld werd opgeschrikt door de werkelijkheid en gevaren van de eenentwintigste eeuw. Veiligheidsgevaren werden niet meer louter gevormd door conventionele machten en strijd tussen natiestaten maar door ook '*non-state actors*', welke onderdeel werden van de veiligheid- en defensiepolitiek. Europa kon hierbij niet aan de kant blijven staan en enkel in actie komen als het een lokale aangelegenheid betrof.¹³⁸ Met de aanval op de *Twin Towers* werd de belangrijkste bondgenoot van Europa aangevallen, waardoor een reactie vanuit Europa noodzakelijk was. Nieuwe testcases dienden zich aan, voor zowel de werking van de NAVO als het nut van de Europese pijler daarbinnen, georganiseerd in de ESDP.

De eerste reactie na 9/11 was de inval in Afghanistan, met het doel Al Qaida een slag toe te brengen en het brein achter de aanslagen, Osama Bin Laden, te vinden. In de strijd tegen de Taliban werden de Europese partners slechts zijdelings betrokken bij de eerste militaire aanvallen.¹³⁹ Desondanks zal dit hoofdstuk beginnen met deze '*war on terrorism*' die gericht was op Afghanistan, gezien deze oorlog niet los te koppelen is met de aanloop van de Irak-oorlog. De rol die Europa heeft gespeeld in de strijd tegen de Taliban, maar zeker betreffende de 'nazorg' in deze regio, is van belang voor de positionering van de ESDP in de mondiale politiek. Daarbij speelt de mate van eenheid en het functioneren van de Europese staten tijdens de oorlog in Afghanistan ook een centrale rol in de Irak- casus, en is het in dit licht interessant om kort de rol van Europa te behandelen.

Het jaar 2003 is vervolgens het centrale jaartal in dit hoofdstuk. De oorlog in Irak was de grootste beproeving van de trans- Atlantische partners van deze eeuw, en wellicht ook een van de belangrijkste beproevingen van de vorige. Waar Europa vrede kende sinds '11/9' 1989, na de val van de Muur, was haar voornaamste bondgenoot in oorlog sinds 9/11.¹⁴⁰ Zo werd 2003 een mogelijk breekpunt voor de NAVO, waarbij Europa op de proef werd gesteld of zij eensgezind en krachtig de Amerikanen te hulp kon schieten. Ook was 2003 een cruciaal jaar voor de integratie van de ESDP binnen de NAVO, gezien nieuwe beleidsplannen werden geïmplementeerd, zoals een gezamenlijke strategie betreft de '*Middle East Road Map*', het vastleggen van de Berlijn- Plus akkoorden en de start van missies in Congo, Macedonië en Bosnië.¹⁴¹ Zo spelen de drie belangrijkste uitdagingen (het creëren van eenheid, financiële en militaire draagkracht en committeren aan *hard power*) van de ESDP een rol tijdens de Irak-oorlog, maar ook tijdens de overige activiteiten van de ESDP. Dit maakt 2003 het jaar van de waarheid voor de Europese integratie op het gebied van veiligheid- en defensie.

¹³⁷ R. Draper, *Dead certain: the presidency of George W. Bush* (New York 2007) 163.

¹³⁸ J. Solano, 'The common foreign and security policy and the European security and defence policy: current status and perspectives', in: K. von Wogau, *The path to European Defence* (Antwerpen 2004) 37.

¹³⁹ R. Havenaar, *Eb en vloed: Europa en Amerika van Reagan tot Obama* (Amsterdam 2009) 165.

¹⁴⁰ K. Nauman, 'European security after Iraq: challenges and options', in: K. von Wogau, *The path to European Defence* (Antwerpen 2004) 64.

¹⁴¹ J. Solano, 'The common foreign and security policy and the European security and defence policy: current status and perspectives', in: K. von Wogau, *The path to European Defence* (Antwerpen 2004) 40.

Maar wat wordt er verstaan onder het begrip integratie, of hoe wordt onafhankelijkheid gemeten? Op de vraag of er sprake is geweest van meer integratie of onafhankelijkheid is het noodzakelijk dit verder te operationaliseren in drie verschillende dimensies, welke samenhangen met de eerder genoemde uitdagingen. Door deze dimensies te koppelen aan de uitdagingen is het mogelijk concrete verbeteringen of mislukkingen te herkennen. Dit gezien deze uitdagingen in het verleden veelal reden waren voor een inefficiënte en ineffectieve uitvoer van defensie- en veiligheidstaken.

De eerste dimensie is de mate van eenheid die Europa ten toon spreidde tijdens de aanloop- en verloop van de Irak- oorlog. Hierbij wordt onder meer geanalyseerd of de besluitvorming is verbeterd en het mogelijk is om met één stem te kunnen spreken. Waren de contacten met de V.S. bijvoorbeeld vooruit gegaan en was er eindelijk sprake van ‘één telefoonnummer’? Of waren de contacten bilateraal en was de rol van Brussel hierbij minimaal? Onder deze dimensie vallen ook officiële verklaringen van de politieke leiders in Europa. Eenduidige standpunten en bekendmakingen zijn belangrijke onderdelen van de eenheid die Europa voor ogen had bij de oprichting van de ESDP. In hoeverre deze opzet geslaagd is wordt in 4.2 behandeld.

De tweede dimensie heeft betrekking op de operationele samenwerking van Europa voor- en tijdens de oorlog. Het tekort aan financiële middelen en moderne militaire capaciteiten was in het verleden vaak een belemmering voor een onmisbare bijdrage tijdens crisissituaties en oorlogen en daarbij reden voor de afhankelijkheid van de V.S. Heeft de vorming van de ESDP ervoor gezorgd dat de Europese landen samen hebben kunnen bijdragen aan de ‘*burden-sharing*’ of een significante militaire toevoeging hebben kunnen betekenen? Naast financiële middelen staan hier ook de samenwerking van militaire eenheden en capaciteiten centraal. Heeft Europa zich kunnen committeren aan het versterken en verbeteren van haar militaire vermogen door een gezamenlijke strategie toe te passen?

‘Is Europe still a military pygmy, or did they take an effort in spending more, and more wisely than they did?’¹⁴²

De laatste dimensie betreft de bereidheid van de Europese staten om daadwerkelijk bij te dragen aan ‘*high-risk operations*’ en hiermee de ‘*global deal*’ los heeft kunnen laten. Geldt deze stilzwijgende overeenkomst nog steeds in de eenentwintigste eeuw, of is gebleken dat Europa een ‘*global power*’ is geworden die ook ‘*peace-enforcement*’ missies kan uitvoeren? Een gezamenlijk buitenlands beleid is noodzakelijk geweest om deze ambitie te bewerkstelligen. Deze uitdaging was een test voor de ESDP of deze aspiraties tot uitvoer zijn gebracht en zodoende een middel om de mate van verdere integratie te analyseren. Deze dimensie wordt tevens behandeld in hoofdstuk 5, waar de overige missies van de ESDP in de periode 2003-2005 behandeld worden.

¹⁴² De term ‘*military pygmy*’ komt van NAVO- generaal George Robertson, gequote in: R. Kagan, *Of paradise and power. America and Europe in the new world order* (New York 2003) 69.

4.1 “*Nous sommes tous Américains*”¹⁴³

De Franse krant *Le Monde* verwoordde het treffend na de aanslagen op de *Twin Towers*: ‘we zijn allen Amerikanen’. De verklaringen van de Europese leiders waren van eenzelfde strekking, waarbij naast solidariteit ook steun werd toegezegd om de daders op te sporen. Het Europese presidentschap kwam met de verklaring dat: ‘*The Union and its Member States will spare no efforts to help identify, bring to justice and punish those responsible*’¹⁴⁴. De Europese leiders vielen welhaast over elkaar heen om hun steun te betuigen, waarbij eenheid en volledige steun werden benadrukt. De eenheid die werd uitgedragen in woord was baanbrekend en uniek voor de Europese bondgenoten. Niet alleen de Engelsen betuigden hun medeleven en steun, de Fransen en Duitsers deden hetzelfde, zonder dat eenmaal de oude controverses aan het licht kwamen. Betekende de aanval op de Amerikaanse bondgenoot een doorbraak dat Europa eensgezind een standpunt kon innemen, en daarbij ook daad bij woord kon voegen? Kon ook de financiële- en militaire dimensie op zoveel steun en eenheid rekenen, en kon Europa de ‘*global deal*’ loslaten door af te stappen van ‘*peacekeeping*’ missies en zich committeren aan ‘*hard power*’?

Een eenduidig antwoord op deze vragen is moeilijk te geven. Vanuit de V.S. werden de steunbetuigingen vanuit Europa met een dubbel gevoel ontvangen. De welwillendheid om te helpen de daders op te sporen betekende niet impliciet dat de V.S. deze steun nodig had, of dat men geloofde dat de Europeanen eenzelfde strategie voor ogen hadden. Zowel de bewezen onkunde in Bosnië, als de argwaan dat Europa de V.S. wilde matigen in haar militaire reactie, was voor de Bush- regering reden om de geboden hulp grotendeels af te houden.¹⁴⁵ Om deze reden is het niet mogelijk om conclusies te trekken of er naast de eenheid van de eerste dimensie ook de tweede dimensie, de militaire- en financiële betrokkenheid en gelijkgestemdheid, is verbeterd.

De derde dimensie van de analyse hangt nauw samen met de terughoudendheid van de Amerikanen om Europa te betrekken bij de ‘*war on terrorism*’. President George Bush verklaarde dat een agressieve tactiek noodzakelijk zou zijn, waarbij ‘*strike first*’ een belangrijk onderdeel van de strategie was.¹⁴⁶ Deze ‘*hard line*’ van de V.S. zou alleen in Europa kunnen worden gesteund als er een regelrechte breuk zou worden geforceerd met het recentere verleden, waar de focus lag op pacifistische ‘*peacekeeping*’ missies. Het ongeloof dat dit zou gebeuren leidde onder meer tot de bereidheid van de V.S. ‘*to go it alone*’.¹⁴⁷ Na de val van het Taliban- regime bleek dat de ‘*global deal*’ nog steeds zat ingebakken tussen de NAVO- bondgenoten. De V.S. concentreerde zich op het uitschakelen van militaire eenheden,

¹⁴³ *Le Monde*, *Nous sommes tous Américains*, <http://www.lemonde.fr>

¹⁴⁴ European Union @ United Nations (12/09/2001), *EU Presidency Statement - September 11 attacks in the US*, geraadpleegd via: <http://www.eu-un.europa.eu>

¹⁴⁵ R. Havenaar, *Eb en vloed. Europa en Amerika van Reagan tot Obama* (Amsterdam 2009) 165.

¹⁴⁶ *People Daily*, *US Vice President: 'Striking First' Necessary in War on Terror*, geraadpleegd via:

http://english.peopledaily.com.cn/200206/11/eng20020611_97600.shtml

¹⁴⁷ R. Havenaar, *Eb en vloed. Europa en Amerika van Reagan tot Obama* (Amsterdam 2009) 167.

waar enkele Europese landen, voornamelijk Frankrijk en Duitsland, zich enkel richten op ‘*nation building*’.¹⁴⁸

Zo leek de Afghanistan- oorlog een generale repetitie voor Europa, waarbij enkele ontwikkelingen in het oog springen. De eerste dimensie duidde op meer eenheid, in woord was er eensgezindheid en stonden de Europese staten als een blok achter de V.S. Het was echter moeilijk om daad bij woord te voegen, door de achterdocht die de Bush- regering had over de bereidheid van de Europese landen om ‘*all the way*’ te gaan in hun toegezegde steun. Ten slotte bleek tijdens de ‘nazorg’ dat er inderdaad verschillende visies bestonden over hoe er gehandeld moest worden. Het assertieve militaire beleid van de V.S. vond niet overal gelijke weerklank in de Europese landen, welke vervolgens wel actief hielpen bij de wederopbouw. Met deze voorgeschiedenis zeer miniem samengevat wordt in de volgende paragrafen geanalyseerd in hoeverre Europa haar oude kwalen van zich af heeft kunnen gooien. Is het mogelijk geweest om, ondanks de reserves vanuit de V.S. om verdere integratie te bewerkstelligen tijdens de aanloop- en gedurende de Irak- oorlog?

4.2. Dimensie 1: “*What is the phone number for Europe?*”

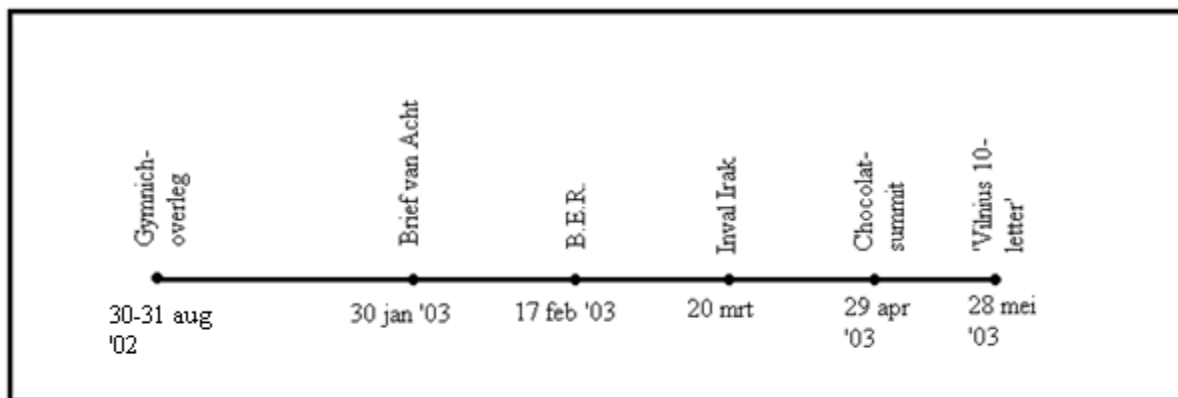
Europa was na 9/11 verenigd door solidariteit naar de Amerikanen toe. Oude controverses waren ver te zoeken na de aanslagen op de *Twin Towers* en hoop gloorde voor de eenheid in de Europese buitenlandse politiek. Voordat de V.S. haar pijlen op Irak richtte en de Europese landen hierover polste was er intern door Europese leiders gesproken over Irak tijdens het zogenoemde Gymnich- overleg. Verschillende onderwerpen werden hier informeel besproken door de ministers van Buitenlandse Zaken van de lidstaten, zoals uitbreiding, de situatie in het Midden- Oosten en de Irak- kwestie. Een doel dat bijvoorbeeld werd betracht inzake de kwestie in het Midden- Oosten, met name ‘*the Roadmap to peace*’, was dat Europa een gezamenlijk beleid zou voeren. Expliciet werd hierbij genoemd dat de verschillende staten niet afzonderlijk met de V.S. zouden handelen en hierdoor de Europa- brede consensus over dit onderwerp zouden kunnen ondermijnen.¹⁴⁹ Ook over de kwestie Irak werd deze ambitie uitgesproken. In het rapport van de Commissie Davids staat aangegeven dat minister de Hoop Scheffer zich hard heeft gemaakt voor de totstandkoming van een gemeenschappelijk standpunt van Europa.¹⁵⁰ De Hoop Scheffer hoopte op deze wijze invloed op het Amerikaanse beleid te kunnen uitoefenen, maar verklaarde later aan de kamer dat dit niet gelukt was, “nog lang niet gelukt misschien zelfs volgens sommigen”.¹⁵¹

¹⁴⁸ R. Havenaar, *Eb en vloed. Europa en Amerika van Reagan tot Obama* (Amsterdam 2009) 186.

¹⁴⁹ Europolitcs, *General affairs: Gymnich to focus on enlargement and Middle- East*, geraadpleegd via: <http://www.europolitcs.info/general-affairs-gymnich-to-focus-on-enlargement-and-middle-east-artr190011-32.html>

¹⁵⁰ Rapport Commissie Davids, *Rapport commissie van onderzoek besluitvorming Irak*, geraadpleegd via <http://www.rijksoverheid.nl> 162.

¹⁵¹ Rapport Commissie Davids, *Rapport commissie van onderzoek besluitvorming Irak*, geraadpleegd via <http://www.rijksoverheid.nl> 163.

Figuur 1. Tijdslijn met gebeurtenissen betreffende de eerste dimensie omtrent de Irak-oorlog.

De mogelijkheid dat Europa een gemeenschappelijk standpunt zou innemen werd door de Amerikanen bij voorbaat als onmogelijk afgedaan. De relatieve eenheid van Europa na 9/11, de St. Malo declaratie en de vroege poging om tijdens het Gymnich-overleg de eerste stap te zetten naar een uniforme houding, waren niet voldoende om de Amerikanen te overtuigen dat Europa met één stem zou blijven spreken. De politieke dialoog in de aanloop van de Irak-oorlog verliep niet via Brussel of de ESDP maar via de Europese hoofdsteden. Amerikaanse vertegenwoordigers spraken met de verschillende Europese staten op bilaterale basis, welke afzonderlijk werden gepolst of er een militaire bijdrage mogelijk was.¹⁵² Ondanks de ambities die tentoon werden gespreid tijdens de St. Malo bijeenkomst, en de eensgezindheid in woord na 9/11, zagen de V.S. deze Europese voornemens niet als levensvatbaar, gezien de bilaterale benadering. Nog voor het begin van de oorlogsvoorbereidingen werd Europa op de proef gesteld of ze bilateraal of als eenheid zouden reageren. De eerste dimensie staat in deze periode centraal. Zowel het innemen van een Europees standpunt en unilaterale besluitvorming zijn twee toets punten in deze paragraaf om te meten of er blijkt is geweest van verdere integratie.

“Wat hebben Nederland en Europa volgende week te melden als eindelijk consultaties gaan plaatsvinden?”¹⁵³

Opvallend is de agenda van dit Gymnich-overleg op 30 en 31 augustus 2002. Ondanks het feit dat het debat over wapeninspecties en sancties tegen Saddam Hussein in een vergevorderd stadium was beland, stond dit punt slechts zijdelings op de agenda. In een brief van de Hoop Scheffer aan de Nederlandse Tweede Kamer is te lezen dat: “Mocht Irak ter sprake komen, (..) inzake de toelating van VN- inspecteurs volledig en onverkort door dat land moeten worden nageleefd.”¹⁵⁴ Voor een Europa, dat zich slechts een paar jaar ervoor plechtig had

¹⁵² Dit blijkt uit het rapport Davids. De V.S. verzocht Nederland om een militaire bijdrage op 15 november 2002, waarbij begin december een bezoek werd ingepland in Den Haag om de mogelijkheden te bespreken. Uit: Rapport Commissie Davids, *Rapport commissie van onderzoek besluitvorming Irak*, geraadpleegd via <http://www.rijksoverheid.nl> 92.

¹⁵³ Tweede Kamer der Staten Generaal, *Handelingen TK 2001-2002*, 5648 (05/09/2002), geraadpleegd via: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl>

¹⁵⁴ Tweede Kamer der Staten Generaal, *Kamerstuk Nr. 442 Brief van de minister van Buitenlandse zaken* (27/08/2002), geraadpleegd via: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl>

gecommitteerd aan de St. Malo verklaringen, is het opvallend dat het vormen van consensus over een delicaat onderwerp als dit niet hoog op de prioriteitenlijst staat. Dit werd ook opgemerkt in de Tweede Kamer door de heer Koenders van de PvdA, die stelde dat “Europa ontbeert al tijdens een Irak- strategie door grote meningsverschillen en mag in die zin de Verenigde Staten niet kritiseren als een reëel probleem wordt gesignaleerd.”¹⁵⁵ Toen het ‘zijdelings’ toch werd besproken tijdens het Gymnich- overleg bleek dat een gemeenschappelijk standpunt bij lange na niet bereikt kon worden. Eerder hadden Duitsland en Frankrijk zich, bij monde van Schröder en Chirac, al negatief uitgelaten tegen een oorlog in Irak, waar de Britse premier Blair het Amerikaanse beleid daarentegen grotendeels steunde.

4.2.1 “The special relationship”

De Britse opstelling kan het best worden omschreven als historisch consistent. St. Malo bleek toch niet een zodanige waterscheiding te zijn in de Britse opstelling betreffende haar veiligheid- en defensiebeleid. Dit betekende niet dat Blair Bush een *carte blanche* gaf, hij hoopte wel degelijk dat hij middels steun invloed kon uitoefenen, onder meer met betrekking op het voorkomen van ‘*regime change*’.¹⁵⁶ Deze vroege committment aan Washington was echter een klap in het gezicht van de voorstanders van Europese eenheid. Ben Bot, permanente vertegenwoordiger in Brussel namens Nederland, verklaarde dat de hoop op een gezamenlijk Europees standpunt al in 2002 was opgegeven.¹⁵⁷ Dit kan voor een groot deel op het conto van Blair worden geschreven, die ontgenzeggelijk de kant koos van de V.S. zonder een Europees standpunt af te wachten.

“*With his determination to give wholehearted support to the United States over Iraq ... Blair scuppered his own St-Malo initiative*”.¹⁵⁸

Zo bleek de oude controverse weer op te spelen, waarbij de Atlantici zich aan de kant van Amerika schaarden en de Duits- Franse as een kritischer positie innam. Dat de Engelsen de oude bondgenootschappen binnen Europa nog als relevant ervoeren bleek uit de toenadering van London naar Den Haag. De Britten gingen er vanuit dat deze traditionele bondgenoot ook in 2002 aan hun kant zouden staan, wat werd gekenmerkt door een ‘*for your eyes only*-document’ voor premier Balkenende.¹⁵⁹ De Britse ambassade verzocht het stuk te retourneren, waardoor het niet mogelijk is om de details ervan te behandelen. Wel kan hieruit geconcludeerd worden dat de oude interne coalities binnen Europa niet zijn verdwenen met

¹⁵⁵ Tweede Kamer der Staten Generaal, *Handelingen TK 2001-2002, 5648* (05/09/2002), geraadpleegd via: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl>

¹⁵⁶ G. Lundestad, *The United States and Western Europe since 1945. From empire by invitation to Trans-Atlantic drift* (Oxford 2003) 275.

¹⁵⁷ Rapport Commissie Davids, *Rapport commissie van onderzoek besluitvorming Irak*, geraadpleegd via <http://www.rijksoverheid.nl> 171.

¹⁵⁸ Stanley Hoffmann, ‘The crisis in transatlantic relations’, in Gustav Lindstrom, ed., *Shift or rift: assessing US-EU relations after Iraq* (Paris: EU Institute for Security Studies, 2003) 19.

¹⁵⁹ Rapport Commissie Davids, *Rapport commissie van onderzoek besluitvorming Irak*, geraadpleegd via <http://www.rijksoverheid.nl> 88.

het ondertekenen van de St. Malo verklaring. Zowel de Amerikaanse als de Britse opstelling getuigden hiervan.

Overigens speelde ook Nederland haar traditionele rol met verve mee. Nederland stond vanaf het begin positie tegenover de samenwerking met de V.S. en Groot- Brittannië, zo blijkt onder meer uit het rapport Davids. Blair benoemde daarbij de positionering van Nederland binnen Europa als zeer waardevol, zo werd gemeld aan de Nederlandse ambassade in Londen.¹⁶⁰ Nederland stond binnen Europa aan de kant van de Atlantici, en stelde zich in grote lijnen op gelijke wijze op als de Britten. De opstelling van beide landen waren niet identiek aan die van de V.S., zeker niet op het gebied van V.N. resoluties en het wel/ niet afdwingen van ‘*regime change*’, maar stonden wel tegenover de Franse en Duitse opstelling. Pogingen om als bruggenbouwer in Europa te kunnen fungeren, zoals de Hoop Scheffer tijdens het Gymnich-overleg betrachtte, liepen dan ook op niet uit. Deze bemiddelende rol was ook niet mogelijk omdat Nederland reeds in een vroeg stadium partij had gekozen.¹⁶¹

4.2.2 ‘*American coalition*’

De Britten en Nederlanders stonden er niet alleen voor in Europa. In de zogenaamde “*coalition of the willing*”¹⁶² stonden meerdere Europese landen die tot de bondgenoten van de Amerikanen werden gerekend. Eerder in 2003 was de verdeeldheid binnen Europa met veel enthousiasme de wereld ingebracht door de publicatie van de zogenaamde ‘Brief van Acht’.¹⁶³ Verschillende Europese regeringsleiders ondertekenden deze open brief waarin de steun werd betuigd aan het Amerikaans- Britse standpunt. In deze boodschap aan het publiek werd de steun betuigd aan de trans- Atlantische bondgenoot, waarbij er werd gewezen op de culturele en politieke banden en samenwerking in het verleden. De ondertekenaars waren de regeringsleiders van Groot- Brittannië, Spanje, Italië, Denemarken, Hongarije, Tsjechië, Polen en Portugal. Paradoxaal genoeg werd er meerdere malen gerefereerd aan de kracht van eenheid in de brief, waar het document zelf tekenend is voor de voortschrijdende verdeeldheid op het Europese continent. Zinsneden als: “*it is vital that we preserve unity and cohesion*” en “*Our strength lies in unity*” leggen pijnlijk de gebreken van het Europese integratieproject bloot.

De selectieve verzoeken aan de Europese regeringsleiders om deze brief te ondertekenen waren een tweede bewijs van de groeiende scheidslijn in Europa. Verscheidene ‘anti- oorlog’ staten waren bewust niet geïnviteerd om de brief te ondertekenen, laat staan het Griekse

¹⁶⁰ Codebericht van ambassade Londen, 18 februari 2003 (loni035, 18/02/03). In: Rapport Commissie Davids, *Rapport commissie van onderzoek besluitvorming Irak*, geraadpleegd via <http://www.rijksoverheid.nl> 173.

¹⁶¹ Rapport Commissie Davids, *Rapport commissie van onderzoek besluitvorming Irak*, geraadpleegd via <http://www.rijksoverheid.nl> 212.

¹⁶² Hierbij wordt gerefereerd aan de lijst van 30 landen die de V.S. steunden. Op 28 maart maakte Powell bekend dat 45 landen de V.S. steunden in de oorlog tegen Irak, waarvan er 30 behoorden tot ‘*the coalition of the willing*’.

¹⁶³ De brief is onder meer terug te vinden op de volgende locatie: The Times, *Europe and America must stand united*, geraadpleegd via: http://lipietz.net/IMG/article_PDF/article_955.pdf

voorzitterschap¹⁶⁴, wat het gebrek aan eenheid, en de bereidwilligheid om deze te creëren, verder aantoonde. Een derde bewijs van gebrekkige eenheid en samenwerking was de timing van de brief. Deze werd gepubliceerd vlak na een EU- vergadering, waar er aldaar met geen woord over de brief was gerept.¹⁶⁵ Overigens onderscheidde Nederland zich in dezen door de brief niet te ondertekenen. Premier Balkenende onderschreef de inhoud van de brief, maar wilde het niet ondertekenen omdat er een verkeerd signaal vanuit ging.¹⁶⁶ De verdeeldheid van Europa zou worden benadrukt door deze publicitaire actie. Nederland stelde het belang van de Europese eenheid boven een loyale houding aan de V.S., wat als saillant opgemerkt kan worden.¹⁶⁷

Deze duidelijke scheidslijn in Europa hoefde echter niet zozeer het einde te zijn van de mogelijkheid op een gezamenlijk Europees standpunt. Net als bij het eerdere Gymnich-overleg was er een mogelijkheid om nader tot elkaar te komen, zij het dat de urgentie duidelijker was in de loop van 2003. Tijdens de Buitengewone Europese Raad op 17 februari stond de Irak- oorlog, in tegenstelling tot het Gymnich- overleg, als centrale onderwerp op de agenda. In deze poging tot een gezamenlijk standpunt te komen overlegden de Europese regeringsleiders met elkaar in Brussel. De geopenbaarde tegenstellingen in Europa zijn amper terug te vinden in de conclusies die getrokken zijn. Er werd onder meer gesteld dat de EU vastbesloten was om de verspreiding van massavernietigingswapens aan te pakken en werd Saddam Hussein gemaand om mee te werken aan de inspecties.¹⁶⁸ Ook is te lezen dat dit diende te geschieden in samenwerking met de VN Veiligheidsraad, de Arabische Liga en de Verenigde Staten. Zeer opvallend is echter dat deze laatste partner pas wordt aangehaald in de laatste alinea, waar deze toch een essentiële (voortrekkers-) rol speelt en de spil is in de Europese onenigheid. Daarbij werd er zeer kort gerefereerd aan het mogelijke militaire ingrijpen, ‘wat enkel in laatste instantie gebruikt mag worden’.¹⁶⁹ De zeer oppervlakkige tekst over VN resoluties en mogelijke consequenties kunnen dan ook gezien worden als een gefaalde missie om een krachtig Europees standpunt in te nemen. De steun die Europa aan de V.S. geeft als er militair zou worden ingegrepen werd hierbij expliciet niet behandeld, wat het document de gradeert tot een teken van onenigheid in plaats van eenheid.

4.2.3 “Anti- war coalition”

Tegenover de pro- Amerikaanse coalitie stonden Duitsland en Frankrijk als hoofdrolspelers van de ‘coalition of the unwilling’. Deze Frans- Duitse coalitie kreeg gedaante in de loop van 2002 toen kanselier Schröder aangaf de V.S. niet te steunen bij een inval van Irak.

¹⁶⁴ A. Menon, ‘From crisis to catharsis’, in: *International Affairs*, vol. 80, issue 4 (2004) 638.

¹⁶⁵ Rapport Commissie Davids, interview de Hoop Scheffer 22/09/2009

¹⁶⁶ Rapport Commissie Davids, *Rapport commissie van onderzoek besluitvorming Irak*, geraadpleegd via <http://www.rijksoverheid.nl> 97.

¹⁶⁷ Saillant of toch van secundair belang? Gordon & Shapiro duiden in hun werk op een andere motivatie van deze onthouding. Zij menen dat Balkenende een *low-profile* positie wilde innemen om de PvdA niet uit te dagen, welke tegen de oorlog was. In: P.H. Gordon en J. Shapiro, *Allies at War. America, Europe, and the Crisis over Iraq* (New York 2004) 129.

¹⁶⁸ Europese Raad, *Conclusies van het voorzitterschap*, geraadpleegd via: <http://www.europarl.europa.eu> 11.

¹⁶⁹ Europese Raad, *Conclusies van het voorzitterschap*, geraadpleegd via: <http://www.europarl.europa.eu> 11.

Onafhankelijk wat de V.N. zou besluiten gaven de Duitsers aan “*there must be a German way, that we must decide for ourselves what has to be done.*”¹⁷⁰ Hiermee gaven de Duitsers enerzijds aan dat ze tegen de Irak- oorlog waren, maar ook dat ze een *alleingang* voorstonden, en hiermee een Europees gezamenlijk beleid ondermijnde. Deze harde lijn werd ingegeven door electorale overwegingen. De verrassende afkeer van de V.S. leverde Schröder een verkiezingswinst op, wat deels werd ingegeven door de kritische houding van de Duitse publieke opinie tegen ingrijpen in Irak.¹⁷¹ Duitsland wist zich voor het eerst sinds de Koude Oorlog af te zetten tegen de V.S., al werd dit niet ingegeven door de wens voor een afzonderlijke positie van Europa. Nationale belangen werden boven die van Europa geplaatst.

De Fransen vonden gelijkgestemden in de Duitsers, maar niet om dezelfde reden. Europa moest de V.S. ertoe bewegen haar beleid aan te passen, zoals de minister van Buitenlandse Zaken Villepin het verwoordde.¹⁷² Hier spelen bekende factoren als prestige en invloed een rol. Eenheid in Europa was noodzakelijk om deze invloed te kunnen concretiseren, wat werd bemoeilijkt door positie van de Atlantici. Een sterk gezamenlijk standpunt van de vijftientig EU- landen had gewicht in de schaal kunnen leggen, een verdeeld Europa niet. De Fransen volgden Duitsland in haar kritische beleid ten opzichte van Irak, wat de beide landen nader tot elkaar bracht. De hernieuwde samenwerking werd onderstreept tijdens de veertigste verjaardag van het Frans- Duitse Elysée- verdrag in januari 2003, wat met veel symboliek de voortdurende coöperatie tussen beide landen moest benadrukken.¹⁷³

Beide grootmachten verklaarden niet per open brief welk standpunt ze innamen, maar riepen wel op tot een Europees standpunt welke losstond van de NAVO. Tijdens de zogenoemde ‘*chocolate- summit*’ in april 2003 kwamen afgevaardigden van Duitsland, Frankrijk, België en Luxemburg bij elkaar met het initiatief tot een Europees militair hoofdkwartier in Brussel. Gezien de datering (na de inval in Irak) en het onderwerp leek dit meer een provocatie van Washington dan een reële optie.¹⁷⁴ Ondanks deze perceptie van deze bijeenkomst benadrukt dit de blokvorming die in Europa was ontstaan door de Irak- crisis. De pro- Amerikaanse bilaterale opstelling van Groot- Brittannië, de ‘Brief van Acht’ en deze ‘*chocolat- summit*’ waren echter niet de enige en laatste openbaringen van de verschillende divisies binnen de EU. Ook het nieuwe Europa had nog een verassing in petto die de eensgezindheid van de EU ondergroef.

¹⁷⁰ The Guardian, *German leaders says no to Iraq war* 6/08/2002, geraadpleegd via: <http://www.guardian.co.uk>

¹⁷¹ G. Lundestad, *The United States and Western Europe since 1945. From empire by invitation to Trans-Atlantic drift* (Oxford 2003) 277.

¹⁷² Codebericht van ambassade Parijs, 30 Augustus 2002 (pari140, 30/08/02). In: Rapport Commissie Davids, *Rapport commissie van onderzoek besluitvorming Irak*, geraadpleegd via <http://www.rijksoverheid.nl> 162.

¹⁷³ J. Peterson, ‘Keynote article: Europe, America, Iraq: worst ever, ever worsening?’, in: *Journal of common market studies*, vol. 42 (12/08/2004) 14-5.

¹⁷⁴ J. Peterson, ‘Keynote article: Europe, America, Iraq: worst ever, ever worsening?’, in: *Journal of common market studies*, vol. 42 (12/08/2004) 20.

4.2.4 “The Jackson coalition”

De verdeeldheid van Europa werd in 2003 nog eenmaal op publieke wijze geopenbaard. Een afzonderlijk statement van Midden- en Oost Europese landen werd gepubliceerd in de *Financial Times*¹⁷⁵ op 28 mei 2003. Van een eenduidige besluitvorming of ‘het spreken met één stem’ was toen definitief geen sprake meer. Volgend op het voorbeeld van de ‘Brief van acht’ betuigden de regeringsleiders van Albanië, Bulgarije, Kroatië, Estland, Letland, Litouwen, Macedonië, Roemenie, Slowakije en Slovenië openlijke steun aan de V.S. Deze “Vilnius 10”- ondertekenaars stonden op het punt lid te worden van de EU en de NAVO, maar schaden met deze actie meer de EU, waar voornamelijk de Fransen en Duitsers ‘*not amused*’ waren. Deze landen werden door dit statement verder in een isolement gedrukt en een gezamenlijk Europees standpunt was verder weg dan ooit. Het belang van een “*united respons*”¹⁷⁶ was bekend bij de tien landen, maar dit gold klaarblijkelijk meer voor de NAVO dan voor de EU.

*“The EU is no longer a geopolitical construct, it is disaggregating, because enlargement has diluted Europe”*¹⁷⁷

Vanuit Amerikaans perspectief werd de eenheid van de Europese landen dan ook met een flinke korrel zout genomen. Zeker met de uitbreiding aan de oostgrens werd de uniformiteit van de EU betwijfeld, en bevestigd in de loop van 2003. Naast de scheiding tussen Atlantici en ‘continentalen’ werd hier ook de ‘controverse 2.0’ geopenbaard. De landen die nog niet zo lang geleden onder het juk van het communisme waren vrijgekomen lieten zien waar hun loyaliteiten lagen. ‘*Commitment*’ aan de NAVO kende een grotere prioriteit dan de eensgezindheid van Europa. Hier werd ook gebruik van gemaakt door de V.S. Zo verklaarde Rumsfeld, op een opmerking dat Europa gekant was tegen de V.S., dat “*You’re thinking of Europe as Germany and France. I don’t. I think that’s old Europe ... vast numbers of other countries in Europe ... are with the United States*”¹⁷⁸

Overigens bleek later dat deze openlijke hulpbetuiging van de ‘Vilnius 10’ voor een groot deel was georkestreerd door een Amerikaanse diplomaat, genaamd Bruce Jackson. Onderzoek van de *Financial Times* in 2003 wees erop dat er discrete beïnvloeding en consultatie had plaatsgevonden van het Witte Huis.¹⁷⁹ De statements hadden als doel om aan te tonen dat niet heel Europa was gekant tegen een oorlog in Irak en moesten demonstreren dat Berlijn en Parijs niet de stem van Europa representeerden.¹⁸⁰ In hoeverre Jackson expliciet opdracht heeft gekregen om de eenheid van Europa te ondermijnen blijft onduidelijk. Wel is vast te stellen dat de positie van Duitsland en Frankrijk verder werd geïsoleerd en het pro-

¹⁷⁵ Ministerie van Buitenlandse zaken van Letland, *Statement of the Vilnius Group countries* (05/02/2003), geraadpleegd via: <http://www.am.gov.lv/en/news/press-releases/2003/feb/2868/>

¹⁷⁶ Idem.

¹⁷⁷ Uit een interview in Washington DC op 2 december 2003, uit: J. Peterson, ‘Keynote article: Europe, America, Iraq: worst ever, ever worsening?’, in: *Journal of common market studies*, vol. 42 (12/08/2004) 12.

¹⁷⁸ J. Peterson, ‘Keynote article: Europe, America, Iraq: worst ever, ever worsening?’, in: *Journal of common market studies*, vol. 42 (12/08/2004) 16.

¹⁷⁹ J. Hyland, *Washington involved in drafting statements designed to split Europe prior to Iraq war* (05/2003), geraadpleegd via: <http://www.ws ws.org>

¹⁸⁰ Idem.

Amerikaanse kamp aan invloed won. De ‘Vilnius 10’ zorgden voor het sluitstuk van de geopenbaarde verdeeldheid in Europa, waarbij de voorvechter van een sterk Europees geluid als tegengewicht van het Amerikaanse beleid, Frankrijk, samen met Duitsland de minderheid vormde. Van gezamenlijk statements, standpuntbepaling en een effectieve besluitvorming was in geen geval sprake tijdens de aanloop- en verloop van de oorlog.

4.2.5 Publieke onenigheid

Behalve de verschillende statements naar buiten toe was ook bij de interne communicatie enige cohesie ver te zoeken. Voornamelijk de positionering van de Britten en de Vilnius-groep viel niet in goede aard bij alle lidstaten. De Europese landen kenden overeenstemming op verschillende punten maar konden deze moeilijk hard maken doordat verschillende landen uit de pas liepen. De meeste Europese staten wilden dat de V.S. zich zou conformeren aan de VN resoluties en waren daarbij gekant tegen een *regime change*. Deze twee punten probeerde Blair te beïnvloeden door al vroeg politieke en militaire steun te verlenen. De Fransen dachten echter dat de mogelijkheden hiertoe werden vergroot door een tegengewicht te bieden als Europa en aan te dringen op de ‘VN- route’. Daarbij was ook de publieke unie in de gehele EU tegen militair ingrijpen in Irak, maar liefst 68% van de bevolking in de lidstaten van de Europese Unie waren tegen de oorlog.¹⁸¹ Uit electoraal oogpunt was er in principe een breed draagvlak voor een uniforme Europese weg waarbij de V.S. moest worden beteugeld. De Britten en Fransen, als ongekozen leiders van de coalities binnen Europa, wilden beiden invloed uitoefenen op de Amerikanen, met vrijwel dezelfde doelen maar dachten dit op verschillende wijzen te moeten uitvoeren. Hierin schuilt de grootste oorzaak van de onenigheid die zich openbaarde tijdens de Irak- crisis.

“Blair failed quite as much as Chirac to rally Europe to his position. A policy aimed at uniting the West ended up helping to split it more sharply.”¹⁸²

De onderlinge irritaties in Europa ondermijnden de politieke besluitvaardigheid van de EU als geheel. Verschillende landen irriteerden zich steeds meer aan de tendens dat Parijs pretendeerde de zegsman van Europa te zijn.¹⁸³ Frankrijk’s poging om een eenduidig geluid te laten horen werkte zodoende averechts en versterkte de onenigheid. Aan de andere kant leidde het pro- Amerikaanse beleid van de Britten tot irritatie bij de Fransen, die geen verzoening zagen “als de Britten zich aan de Amerikaanse aanpak conformeerden”.¹⁸⁴ Ten slotte wisten de Vilnius groep een openlijke reactie te ontlokken van de Fransen waarin de irritatie over de gebrekkige eenheid duidelijk naar voren komt. Chirac liet zich na de statements in de *Financial Times* ontvallen dat deze tekst infantiel en onverantwoordelijkheid was, waarbij de

¹⁸¹ European Commission, *Flash Eurobarometer. Iraq and peace in the world*, geraadpleegd via: http://www.libertysecurity.org/IMG/pdf/fl151_iraq_full_report.pdf 5.

¹⁸² J. Nye, *The paradox of American power: why the world’s only superpower cannot go it alone* (Oxford 2002).

¹⁸³ G. Lundestad, *The United States and Western Europe since 1945. From empire by invitation to Trans-Atlantic drift* (Oxford 2003) 276.

¹⁸⁴ BZ, AMB. PARIJS/2008/00498. Memorandum d.d. 30 januari 2003 van PS aan HMA Parijs, over telefoongesprek M met De Villepin. In: Rapport Commissie Davids, *Rapport commissie van onderzoek besluitvorming Irak*, geraadpleegd via <http://www.rijksoverheid.nl> 171.

landen zich te snel aan de kant van de V.S. schaarden. “*They missed a great opportunity to shut up*”.¹⁸⁵ De officiële verklaringen van de Europese leiders kunnen in dit licht onmogelijk de indruk van een eenheid wekken. Openlijke ergernissen, ingezonden brieven, verscheidenheid aan statements en standpunten en een duidelijke scheiding van landen duiden erop dat de integratie van de ESDP geenszins verbeterd is. Dat is een eerste conclusie na een analyse van de eerste van drie dimensies.

4.3 Dimensie 2: Militaire en financiële lastenverdeling

‘In strengthening the solidarity between the member states of the European Union, in order that Europe can make its voice heard in world affairs (..) we are contributing to the vitality of a modernised Atlantic Alliance which is the foundation of the collective defence of its members.’¹⁸⁶ Solidariteit, samenwerking en Europese commitment zijn enkele kernwoorden die centraal staan in de St. Malo declaratie. De ambitie was om op deze wijze invloed te kunnen behouden in de genoemde ‘*world affairs*’, door de krachten te bundelen. Deze bundeling van krachten is het onderwerp van de tweede dimensie: is er blijk van verdere integratie door de militaire capaciteiten te ‘poolen’ en de financiële kosten te delen?

Uit de voorgeschiedenis is gebleken dat onderwerpen als ‘*burden sharing*’ en competitie in plaats van complementaire capaciteiten enkele punten waren die de relatie tussen de NAVO-bondgenoten op scherp hadden gezet. De competitieve aard van de ESDP werd door de V.S. met argwaan bekeken, ondanks de poging van de Europese landen om het tegendeel te benadrukken. In het derde hoofdstuk is ‘*prime minister*’ Blair al geciteerd: “*We want a Europe capable of sharing the burden (..) membership of NATO*”.¹⁸⁷ Deze uitgesproken ambitie maakt de Irak-oorlog een geschikte testcase of dit het geval is geweest. Dit zal gebeuren aan de hand van enkele onderdelen. De Europese respons om Turkije bij te staan in haar verdediging is het eerst punt dat wordt behandeld in deze context. Ten tweede wordt de militaire samenwerking in Irak nader onderzocht, om deze paragraaf af te sluiten met het financiële aspect.

4.3.1 ‘Operation Display Deterrence’

Waren de Europese landen in staat om de lasten te helpen dragen, en haar capaciteiten in te zetten als aanvullend materieel in plaats van concurrerend materieel? Een exemplarisch voorbeeld wordt gebruikt om op deze vraag een concreet antwoord te geven. In de aanloop van het militair ingrijpen in Irak vroeg Ankara steun aan de NAVO-bondgenoten om

¹⁸⁵ CNN World, *Chirac lashes out at ‘new Europe’*, geraadpleegd via: http://articles.cnn.com/2003-02-18/world/sprj.irq.chirac_1_french-president-jacques-chirac-eu-leaders-romania-and-bulgaria?_s=PM:WORLD

¹⁸⁶ Atlantic Community, *Franco-British summit joint declaration on European Defence*, geraadpleegd via: <http://www.atlanticcommunity.org/Saint-Malo%20Declaration%20Text.html>

¹⁸⁷ J. Howorth, *Security and defence policy in the European Union* (Basingstoke 2007) 43.

maatregelen te treffen die de veiligheid van Turkije moesten garanderen.¹⁸⁸ Als bruggenhoofd tussen Europa en de Arabische wereld, en direct buurland van Irak, dreigde er een potentieel gevaar als de crisis zou escaleren. Waar de V.S. voornamelijk offensieve militaire capaciteit naar de regio verplaatste, kwam dit verzoek voor defensief materieel op het bord van de Europese landen. Hier is het mogelijk om een parallel te zien met de Balkanoorlogen, waar Europa zorg moet dragen voor problemen of dreigingen in haar eigen ‘achtertuin’. Let wel: het betrof hier enkel defensief materieel, zoals luchtafweersystemen, en geen offensieve wapens. Hiermee was het een beproeving voor de Europese pijler van de NAVO om te bewijzen dat de ESDP complementair kon zijn qua materieel, en zo haar nut kon hebben in het NAVO- verband.

Nadat het verzoek begin februari 2003 was ontvangen, ontstond er onenigheid over de insteek van de militaire hulp.¹⁸⁹ Voornamelijk België, Duitsland en Frankrijk hadden het idee dat het verplaatsen van militaire capaciteit een provocatie zou zijn voor het regime van Hussein, en zo escalatie in de hand zou werken. Een vreedzame oplossing was nog steeds de ambitie van deze Europese landen. Pas nadat Turkije zich beriep op artikel 4 van het NAVO- verdrag werd er een besluit genomen. Artikel 4 houdt in dat er een onderling overleg gepleegd moet worden, als een van de leden zich bedreigd voelt in haar veiligheid of territoriale integriteit.¹⁹⁰ De Noord- Atlantische Raad stemde in met de aanvraag, en de operatie ‘*Displaying Deterrence*’ was geboren. De naam van de operatie impliceert de boodschap dat de bewapening door de NAVO enkel moet afschrikken, en niet een offensieve actie inhoudt.

Na de eerste twijfel over het bieden van steun van enkele Europese lidstaten was er een overeenkomst bereikt. De eerste eenheden bereikten het Turkse grondgebied daags na het besluit op 20 februari.¹⁹¹ Verschillende NAVO- landen zonden materiaal en manschappen naar het grensgebied van Turkije om alarmeringssystemen en afweerinstallaties op te stellen. De grootste bijdrages leverden Duitsland en Nederland, met respectievelijk vier ‘*Airborne Early Warning and Command Systems aircraft*’ (AWACS) en drie ‘*defence Patriot batteries*’.¹⁹² In Nederland benadrukte premier Balkenende dat het geen onderdeel was van echte oorlogsvoorbereiding, maar alleen voor de verdediging van het luchtruim.¹⁹³ Desondanks leidde het tot onenigheid in de kamer, die ageerde tegen het feit dat ze niet was geconsulteerd en dat deze vorm van steun niet te scheiden zou zijn met de vraag of Nederland

¹⁸⁸ NATO, *NATO and the 2003 campaign against Iraq*, geraadpleegd via:

http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_51977.htm

¹⁸⁹ NATO, *NATO and the 2003 campaign against Iraq*, geraadpleegd via:

http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_51977.htm

¹⁹⁰ NATO, *The North Atlantic Treaty*, geraadpleegd via:

http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm

¹⁹¹ NATO, *NATO and the 2003 campaign against Iraq*, geraadpleegd via:

http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_51977.htm

¹⁹² NATO, *NATO and the 2003 campaign against Iraq*, geraadpleegd via:

http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_51977.htm

¹⁹³ De Volkskrant, *Nederland stuurt patriots naar Turkije*, geraadpleegd via:

<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2824/Politiek/article/detail/751988/2003/02/07/Nederland-stuurt-patriots-naar-Turkije.dhtml>

de Amerikaanse oorlog zou steunen.¹⁹⁴ Ondanks interne tegenstand bij de hoofdleveranciers is er hier ontegenzeggelijk sprake van aanvullende militaire capaciteit van de Europese landen. Dit voorbeeld duidt aan dat het wel mogelijk is om de krachten te bundelen, zonder duplicatie maar op basis van complementaire capaciteit.

Maar is dit voorbeeld aan te wijzen als een voortvloeisel van ontwikkeling van de ESDP en verdere Europese integratie? Op het oog is het een bewijs dat Europa, waar nodig, complementair kan zijn aan haar bondgenoten en een nuttige materiële bijdrage kan leveren. De militaire capaciteit heeft zorg gedragen voor de veiligheid van een van de NAVO-landen, en heeft mede hierdoor de V.S. kunnen ontlasten voor deze taak. Dit positieve geluid is ook af te leiden uit de woorden van de Turkse ambassadeur bij de NAVO Üzümcü: *“I convey once again the most sincere gratitude (..) for the Alliance solidarity shown in reinforcing the defence of my country (..) through such an active and collective display of deterrence”*.¹⁹⁵ De positieve bijdrage aan de verdediging van Turkije is een stap vooruit, gelet op de tweede dimensie van meer gedeelde lasten en inzet van militaire capaciteit.

Het is echter zeer de vraag of deze positieve ontwikkeling is voortgekomen uit verdere integratie van Europa. Dit is af te leiden uit het rapport Davids, alwaar blijkt dat de Nederlandse toezegging bilateraal aan Turkije is gedaan. Nog voor het besluit van de NAVO, had de Nederlandse regering de Patriot-batterijen toegezegd, waarmee ze de eenheid van de NAVO, en de Europese pilaar daarbinnen, ondermijnden.¹⁹⁶ Deze Nederlandse handelswijze is meer exemplarisch voor de verdeeldheid in Europa, dan de hulp aan Turkije exemplarisch is voor de toegenomen lastenverdeling van de EU binnen de NAVO. Op het moment dat de Europese landen nog verdeeld waren, had Nederland al positie gekozen en was opgetrokken met de Amerikaanse lijn voor bewapening van Turkije.¹⁹⁷ Op deze wijze was er van een eenduidig standpunt van Europa al geen sprake meer, voordat er daadwerkelijk een besluit moest worden genomen.

4.3.2 Militaire samenwerking in Irak

De casus Turkije levert een tweeslachtige conclusie op. Enerzijds is Europa in staat geweest om bepaalde lasten te kunnen delen met de V.S., maar anderzijds is dit niet per se het gevolg van verdere Europese integratie. Hebben de Europese landen wel een significante militaire toevoeging kunnen leveren in Irak, en hoeverre is dit het gevolg van de Europese eenheid? Allereerst valt hier de verdeling van Europa op, die eerder is geopenbaard bij het gebrek aan eenheid in woord, zoals beschreven in 4.2. *‘The coalition of the unwilling’* schitterde door

¹⁹⁴ Rapport Commissie Davids, *Rapport commissie van onderzoek besluitvorming Irak*, geraadpleegd via <http://www.rijksoverheid.nl> 99.

¹⁹⁵ Dit onderdeel van de Turkse verklaring komt uit: NATO, *Conclusion of operation display deterrence*, geraadpleegd via: http://www.foreignpolicy.org.tr/documents/natostatement_160403_p.htm

¹⁹⁶ Rapport Commissie Davids, *Rapport commissie van onderzoek besluitvorming Irak*, geraadpleegd via <http://www.rijksoverheid.nl> 99.

¹⁹⁷ Rapport Commissie Davids, *Rapport commissie van onderzoek besluitvorming Irak*, geraadpleegd via <http://www.rijksoverheid.nl> 211.

afwezigheid in Irak, alwaar de verschillende landen uit de ‘*American coalition*’ en ‘the *Jackson coalition*’ een militaire bijdrage hebben geleverd.

De, door de V.S. geleide, coalitie had relatief snel succes na de inval van Irak en wist de het politieke bestuur over te dragen aan democratische Iraakse politici. Het gros van de manschappen werd geleverd door de V.S. (160.000) en Groot- Brittannië (30.000).¹⁹⁸ Verschillende landen leverden vervolgens militaire eenheden ‘*in the immediate aftermath of combat*’, zoals onder andere Nederland bleek te doen¹⁹⁹ (zie figuur 2). De gebieden waar de meeste coalitietroepen waren gestationeerd verdeeld in twee divisies: ‘*Multinational Division Centre-South*’ en de ‘*Multinational Division South-East*’, respectievelijk onder Pools en Brits commando.²⁰⁰ Hier is een bepaalde indeling te herkennen tussen de Midden- en Oost Europese landen en de West- Europese landen. De landen die troepen hebben geleverd voor *Centre- South* divisie zijn Polen, Oekraïne, Bulgarije, Hongarije, Roemenië, Letland, Slowakije en Litouwen, aangevuld met Mongoolse en Thaise manschappen.²⁰¹ De andere divisie is samengesteld uit Britse, Italiaanse, Nederlandse, Roemeense, Deense, Noorse, Portugese, Tsjechische manschappen, aangevuld met Japanse en Nieuw- Zeelandse troepen.²⁰² Hierbij moet worden opgemerkt dat ook Spanje een aanzienlijke bijdrage had geleverd met 1.300 manschappen, maar dat deze niet genoemd worden in figuur 2, gezien zij zich terug hadden getrokken in april 2004.

Country	Number of personnel
Czech Republic	98
Denmark	392
Estonia	47
Hungary	301
Italy	3,359
Latvia	120
Lithuania	115
Netherlands	1,405
Poland	2,359
Portugal	135
Slovakia	103
United Kingdom	10,000
Sub- Total	18,434
United States	148,000

Figuur 2. Bijdrages aan de operatie ‘*Iraqi Freedom*’ na de invasie op 21 januari 2003. Bron: G. Lindstrom, *EU- US burdensharing: who does what?* (Parijs 2005) 99.

¹⁹⁸ R. Havenaar, *Eb en vloed. Europa en Amerika van Reagan tot Obama* (Amsterdam 2009) 182.

¹⁹⁹ Op 14 maart had de Amerikaanse ambassade Nederland verzocht militaire bijdragen te leveren zodra de gevechtshandelingen voorbij waren. In: Rapport Commissie Davids, *Rapport commissie van onderzoek besluitvorming Irak*, geraadpleegd via <http://www.rijksoverheid.nl> 377.

²⁰⁰ BBC News, *Coalition troops in Iraq*, geraadpleegd via: http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3873359.stm

²⁰¹ Gegevens gebaseerd op situatie van 16 juni 2004. BBC News, *Coalition troops in Iraq*, geraadpleegd via: http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3873359.stm

²⁰² Gegevens gebaseerd op situatie van 7 juli 2004. BBC News, *Coalition troops in Iraq*, geraadpleegd via: http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3873359.stm

Zo kwam de grootste bijdrage van de coalitie op gang na de daadwerkelijke invasie, waarbij de meeste landen die de V.S. politiek steunden, dit ook omzetten in materiële steun. De V.S. had steun gezocht bij haar bondgenoten voor haar militaire en financiële hulp in Irak, maar voornamelijk voor de legitimering van de inval. Met een brede coalitie die de Amerikanen politiek steunden, wat onder meer af te leiden is uit de twee brieven in *The Times* en de *Financial Times*, was deze opzet geslaagd en waren tevens de tegenstanders geïsoleerd.²⁰³ Maar was de geboden hulp van significante toevoeging voor de Amerikanen? Het antwoord hierop is ambivalent. Over de steun van Groot-Brittannië was de retoriek van George Bush misschien veelzeggend, toen hij sprak over de Britten als *'most trusted ally and friend'*. De bijdrage die de Britten hadden geleverd is significant te noemen, met daaropvolgend in mindere mate de bijdrage van Polen en Italië. Aan de andere kant duiden bronnen erop dat de coalitietroepen de V.S. slechts in beperkte mate hebben ontlast. Slechts vijf a tien procent van de totale troepenmacht werd geleverd door de coalitie, als men de Britten daar niet onder rekent.²⁰⁴ Vaak betrof het slechts een symbolische bijdrage, mede om de politieke steun te onderstrepen. Er zijn weinig tekenen dat de V.S. deze oorlog niet unilateraal had kunnen voeren, en dat ze dit zelfs had gekund zonder de steun van de Britten.²⁰⁵ Donald Rumsfeld creëerde vooraf een relletje door de Britten enigszins te beledigen met woorden die suggereerden dat er misschien een rol was weggelegd als toeschouwer.²⁰⁶ ²⁰⁷ Een echte uitspraak doen over de significante toevoeging van de coalitie, laat alleen het Europese deel daarvan, is moeilijk. Een brede inzet van Europese troepen was er wel degelijk, gecommandeerd door een Poolse en Britse leiding, maar procentueel was deze bijdrage minimaal.

Het tweede deel van de vraag is minder ambivalent. Is de 'significante' bijdrage van de Europese leden het gevolg van verdere integratie? Volgend op de aanloop van de oorlog en de diverse standpunten die zijn ingenomen door de Europese staten, getuigden ook de militaire inspanningen niet van een Europese eenheid. Het Nederlandse voorbeeld, over de Patriot batterijen, is tekenend voor de handelswijze van Europa. Bilaterale afspraken met Turkije, maar vooral ook met de V.S. stonden aan de basis van de militaire uitzendingen, geen Europese afspraken. Zowel de Britse als Franse poging om als een Europa de Amerikanen te hulp te schieten, dan wel te onthouden waren niet geslaagd.²⁰⁸ De brug die Blair probeerde te

²⁰³ V. Mauer, 'Iraq 2003: regime change and European discontent', in: D. Möckli en V. Mauer, *European-American relations and the Middle East. From Suez to Iraq* (Londen 2011) 33.

²⁰⁴ Trouw (12/07/2003), *Internationale troepenmacht blijft nog erg Amerikaans Irak*, geraadpleegd via: <http://www.trouw.nl/tr/nl/4324/nieuws/archief/articel/detail/1770039/2003/07/12/Internationale-troepenmacht-blijft-nog-erg-Amerikaans-Irak.dhtml>

²⁰⁵ V. Mauer, 'Iraq 2003: regime change and European discontent', in: D. Möckli en V. Mauer, *European-American relations and the Middle East. From Suez to Iraq* (Londen 2011) 33.

²⁰⁶ The Guardian, *Hoon defends UK position on Iraq*, geraadpleegd via: <http://www.guardian.co.uk/world/2003/mar/12/iraq.usa1?INTCMP=ILCNETTXT3487>

²⁰⁷ Hierbij werd gerefereerd aan de suggestie dat Groot-Brittannië wellicht een rol kon spelen nadat de Amerikanen 'het vuile werk' hadden opgeknapt: *'The second issue of their role in a post-Saddam Hussein reconstruction process or stabilisation process which would be a different matter.'* In: The Guardian, *US defence secretary Donald Rumsfeld's comments about UK involvement in war*, geraadpleegd via: <http://www.guardian.co.uk/uk/2003/mar/12/usa.iraq>

²⁰⁸ V. Mauer, 'Iraq 2003: regime change and European discontent', in: D. Möckli en V. Mauer, *European-American relations and the Middle East. From Suez to Iraq* (Londen 2011) 34.

slaan met de V.S., om door middel van participatie invloed te hebben op het Amerikaanse beleid, leek mislukt, wat mede blijkt uit de eerdere woorden van Rumsfeld. Evenals de Franse poging, die dit probeerde op tegenovergestelde wijze door tegengewicht te bieden, maar uiteindelijk met Duitsland vakkundig werd geïsoleerd. Volgend op deze divisionering van Europa was ook de militaire bijdrage op bilaterale wijze tot stand gekomen.

4.3.3 Financiële lastenverdeling

Het laatste punt valt voor een groot deel samen met de militaire lastenverdeling, gezien de meeste kosten tijdens een oorlog worden gemaakt door het inzetten van materieel en militairen. Vanzelfsprekend namen de tegenstanders van de oorlog weinig lasten voor hun rekening. De Duitse kanselier Schröder had in de aanloop van de oorlog aangegeven dat Duitsland geen militaire, laat staan economische, steun zou geven aan een militair offensief van de Amerikanen.²⁰⁹ Voor de voorstanders geldt dit niet en kunnen bedragen worden weerlegd die, in het geval van de grootste troepenleverancier, Groot-Brittannië, rond de drie miljard worden geraamd na de invasie in 2003.²¹⁰ Dit blijkt echter nog geen fractie van de totale kosten die de V.S. had gemaakt tijdens de deze fase, welke geraamd worden op twintig miljard tot het bewind van Saddam Hussein viel.²¹¹ Hierop volgend waren de geschatte kosten voor de Amerikanen rond de twee miljard per maand, wat echter vier miljard per maand bleek te zijn²¹². De kosten bleken al snel een loden last voor de V.S. en zouden zelfs oplopen tot bijna zeshonderd miljard in 2011.²¹³ Financiële steun van de Europese coalitiegenoten zou om deze reden zeer bruikbaar zijn voor de Amerikanen.

Dit zagen ook de Amerikanen in. Net als bij de militaire bijdrage waren de Amerikanen, voornamelijk uit neoconservatieve hoek, sceptisch over de hulp die de Europeanen zouden bieden op financieel gebied. Zo stelde Max Boot van Buitenlandse Zaken dat de Europese landen, in het bijzonder Frankrijk, nutteloos waren in het geval van “*anything more weighty than a good soufflé recipe*”.²¹⁴ Slechts een half jaar later, en twintig miljard dollar verder, verklaarde dezelfde Boot dat “*if another United Nations resolution could reduce the strain on American forces, why not seek it?*”²¹⁵ De bereidheid van Europa om de kosten te dragen was echter niet groot. Exacte cijfers zijn onbekend, maar veel is af te leiden uit de uitgaven van de Europese ministeries van defensie ten opzichte van de uitgaven van het Pentagon in de eerste

²⁰⁹ G. Lundestad, *The United States and Western Europe since 1945* (Oxford 2004) 277.

²¹⁰ De Nederlandsche Bank, ‘De economische gevolgen van de oorlog in Irak’, in: *kwartaalbericht Juni 2003*, geraadpleegd via: http://www.dnb.nl/binaries/kb2003q25_tcm46-147109.pdf 48.

²¹¹ De Nederlandsche Bank, ‘De economische gevolgen van de oorlog in Irak’, in: *kwartaalbericht Juni 2003*, geraadpleegd via: http://www.dnb.nl/binaries/kb2003q25_tcm46-147109.pdf 48.

²¹² De vier miljard is gebaseerd op een artikel in Trouw: Trouw (12/07/2003), *Internationale troepenmacht blijft nog erg Amerikaans Irak*, geraadpleegd via: <http://www.trouw.nl/tr/nl/4324/nieuws/archief/article/detail/1770039/2003/07/12/Internationale-troepenmacht-blijft-nog-erg-Amerikaans-Irak.dhtml>

²¹³ De Volkskrant 25/11/2011, *Kosten oorlog loden last voor VS*, geraadpleegd via: <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2844/Archief/archief/article/detail/3049173/2011/11/25/Kosten-oorlog-loden-last-voor-VS.dhtml>

²¹⁴ The Economist, ‘Europe and Uncle Sam’, in: *The Economist* (9/6/2003), vol. 368, 48.

²¹⁵ The Economist, ‘Europe and Uncle Sam’, in: *The Economist* (9/6/2003), vol. 368, 48.

periode van de oorlog. Waar de defensie-uitgaven van de V.S. in de periode 2001 tot 2003 stegen van 3,0% tot 3,7% procent van het BNP daalde dit percentage in Europa met 0,1% naar 1,7% in dezelfde periode.²¹⁶ Het duidt er niet op dat Europa een significante bijdrage heeft geleverd om de kosten te delen van de oorlog. Politieke steun betekende niet dat de meeste Europese landen de V.S. steunden in omvangrijke financiële- en militaire lastenverdeling.

Een belangrijke oorzaak schuilt ook hier in de verdeeldheid in Europa. De politieke steun betekend niet dat er voldoende politieke wil was in Europa om een substantiële bijdrage te leveren aan de oorlog. Deze gelimiteerde politieke steun kwam voort uit de verdeeldheid op het Europese continent, maar ook door de publieke opinie die niet achter de missie stond. Het is niet zozeer de capaciteit die de doorslag geeft, maar de politieke wil om deze lasten te dragen.²¹⁷ De EU kan in potentie tweemaal zoveel uitgeven aan defensie, maar mist de politieke wil en de directe dreiging om dit te doen.²¹⁸ Zo bestaat er een directe verbinding tussen de opinie van de bevolking en de mogelijkheid tot ‘*burdensharing*’ van Europa. Allereerst zorgde de publieke opinie, en samenhangende electorale belangen, voor een wig in de Europese eenheid. Een verdeeld Europa was niet in staat om een standpunt in te nemen en samen een significante bijdrage te leveren aan de Irak- oorlog. Ten tweede ontbrak de politieke wil, mede door de publieke opinie, om naast politieke steun ook een substantieel deel van financiële en militaire lasten te dragen.

Eerder onderzoek staft de conclusie dat Europa te weinig bijdraagt aan de verdeling van de lasten voor defensie, met een groeiend gat tussen de V.S. en de EU. Het EU gemiddelde bedraagt 0,56 ‘*fair- share* contributie’ in de periode 2000- 2004, waar de V.S. 1,36 voor haar rekening neemt.²¹⁹ Deze zelfde berekening is gemaakt voor de lastenverdeling met betrekking tot vredesmissies. Hier blijken de rollen omgedraaid en zijn de Europese landen verantwoordelijk voor een overschot van 1,55, waar de V.S. in deze periode blijft hangen op 0,7 van het gemiddelde dat ze zouden kunnen bijdragen. Hieruit spreekt een tweedeling tussen de lastenverdeling op puur militair gebied, en de lastenverdeling voor civiele ‘*peace-keeping*’ missies. Als Europa in staat blijkt te zijn om de meeste kosten te dragen voor deze ‘*soft power*’ missies, betekend dit dan ook dat ze de ‘*global deal*’ nog niet heeft losgelaten, ondanks de ambities om ook ‘*sexy high-tech tasks*’ uit te voeren?²²⁰

²¹⁶ Het betreft hier de 15 EU- landen voor de uitbreiding in 2004, in: G. Lindstrom, *EU- US burdensharing: who does what?* (Parijs 2005) 29.

²¹⁷ Het betreft hier de 15 EU- landen voor de uitbreiding in 2004, in: G. Lindstrom, *EU- US burdensharing: who does what?* (Parijs 2005) 22.

²¹⁸ R. Kagan, *Of Paradise and Power: America and Europe in the New World order* (New York 2003) 54.

²¹⁹ Uitgaande van een ‘*fair- share ratio*’ waarbij de waarde 1 ‘eerlijk’ zou zijn. In deze berekening zijn verschillende aspecten zoals populatie en economie meegenomen. Uit: Het betreft hier de 15 EU- landen voor de uitbreiding in 2004, in: G. Lindstrom, *EU- US burdensharing: who does what?* (Parijs 2005) 30.

²²⁰ A. Menon, “Why ESDP is misguided and dangerous for the Alliance”, in: Ho worth, J. & Keeler, J., *Defending Europe, the EU, NATO and the quest for European autonomy* (New York 2003) 213.

4.4 Dimensie 3: 'Global deal'

Het loslaten van de 'global deal' was een van de impliciete doelen die gesteld werden met de vorming van de ESDP. Europa moest in staat zijn om operaties uit te voeren waar hoge risico's aan verbonden waren, en niet enkel een bijdrage leveren aan civiele missies. De 'division of labour' tussen de V.S. en Europa ondermijnde de positie van de laatste als wereldmacht, en stond hiermee in de weg van de theoretische ambities die de Europese staten hadden uitgesproken in St. Malo. Hiervoor moesten niet alleen de traditionele interventionistische staten, als Groot-Brittannië en Frankrijk, een bijdrage leveren, maar voornamelijk ook de kleinere (noordelijke) landen.²²¹ Al eerder is vastgesteld dat eenheid belangrijk is voor Europa om de oude rolverdeling te wijzigen. Van deze eenheid was geen sprake tijdens de Irak-oorlog, voornamelijk door de oppositie vanuit Frankrijk, Duitsland, België en Luxemburg. Desondanks was een substantieel aantal landen uit Europa aanwezig in Irak, en hebben zo een bijdrage geleverd aan de oorlog. Betekend dit dat de 'global deal' in zekere mate is veranderd en Europa ook haar tanden durft te tonen in overzeese gebieden?

Op het oog lijken de Europese landen zich te hebben onttrokken aan de traditionele rolverdeling. In de vorige paragrafen is aangetoond dat zowel in woord als in daad het grootste deel van Europa achter militair ingrijpen stond. De politieke steun was niet geopenbaard als eenheid, maar zowel de landen in het 'oude' en het 'nieuwe' Europa betuigden hun steun, zij het bilateraal of in kleiner groepsverband. Een brede inzet van militairen na de inval in Irak was het directe gevolg van deze politieke steun, waarbij de meeste landen daad bij woord voegden. Hier bleken de Britten de belangrijkste Europese mogendheid te zijn die achter 'peace enforcement' stonden, en dit onderstreepten met een grote militaire bijdrage. Na de Brits-Amerikaanse invasie kwam ook de militaire steun uit de overige landen op gang. Steun tijdens de Brits-Amerikaans invasiemacht was er niet²²², pas nadat Saddam Hussein was verwijderd kwam de troepenstroom vanuit de rest van Europa op gang.

Uit dit laatste punt is een bepaalde gereserveerdheid te herkennen, die de oude rolverdeling laat zien. 'Unwavering determination' is noodzakelijk om terrorisme uit te bannen en de vrijheid te waarborgen, zo is onder meer te lezen in 'Brief van acht'.²²³ Deze determinatie wordt echter niet tentoongespreid tijdens de invasie van Irak. Aan de politieke steun bleken wel enkele bezwaren of beperkingen te kleven. Zo moest de inval volledig gelegitimeerd worden door de V.N. en waren de meeste Europese mogendheden liever niet betrokken bij de eerste militaire inspanningen. De grote rol die Groot-Brittannië heeft gespeeld is hierbij enerzijds on-Europees te noemen, maar anderzijds typisch Brits. Het committeren aan 'hard power' was niet zozeer een opgave voor de Britten, of de Fransen, maar meer voor de overige

²²¹ J. Howorth, "Why the ESDP is necessary and beneficial for the Alliance" in: J. Howorth & J. Keeler, *Defending Europe, the EU, NATO and the quest for European autonomy* (New York 2003) 221.

²²² Er zijn wel aanwijzingen dat verschillende *special forces* een bijdrage hebben geleverd aan de invasie, waaronder Nederlandse commando-eenheden. Bewezen is dit echter niet, waarbij de Commissie Davids in haar rapport de mogelijkheid hiertoe ontkracht. In: Rapport Commissie Davids, *Rapport commissie van onderzoek besluitvorming Irak*, geraadpleegd via <http://www.rijksoverheid.nl> 396.

²²³ De brief is terug te vinden op de volgende locatie: *The Times, Europe and America must stand united*, geraadpleegd via: http://lipietz.net/IMG/article_PDF/article_955.pdf

Europese landen. Juist de bereidheid van deze landen om vanaf de start mee te doen zou een daadwerkelijke ommezwaai betekenen voor de Europese slagvaardigheid. De terughoudendheid die de overige Europese landen aan de dag legden was een teken dat de verdeling van de taken nog steeds als realiteit kan worden aangeduid. Kanttekening moet hierbij worden aangetekend dat het initiatief van de oorlog bij de V.S. lagen, en deze zodoende de belangrijkste bijdrage aan de invasiemacht leverde. De brede steun die na de invasie werd gegeven door de Europese landen duidt echter ook aan dat deze landen wel bereid waren om een bijdrage te leveren, maar niet in het heetst van de strijd.

“The U.S. is making diner, Europe is doing the dishes”²²⁴

Daarbij gold de Europese troepenmacht veelal als symbolische uitdrukking van de politieke steun die aan de V.S. werden gegeven. Alleen Groot-Brittannië, Polen, Spanje, Nederland en Italië, leverden een troepenmacht van meer dan duizend personen, de overige landen beduidend minder (zie figuur 2). Vergelijk dit met de inzet van de Amerikanen, die het substantiële aantal militairen op de been brachten, dan valt het verschil in toewijding en ambitie op. Hadden de Europese landen haar ambities als wereldmacht kracht willen bijzetten, dan was een grotere bijdrage voor de hand liggend geweest. Hieruit blijkt dat ook de derde dimensie geen blijk geeft van verdere Europese integratie en dat Europa een voorname rol heeft kunnen spelen op het wereldtoneel. Allereerst door de (zeer) kleine bijdrage aan militaire stootkracht, welke met name werd ingezet in de directe nasleep van de gevechten. Daarbij was het gebrek aan eenheid debet aan de versplintering van hulp die werd geboden aan de V.S. Bilaterale afspraken met de V.S. stonden aan de basis van de uitzendingen, waarbij de Europese landen niet gebonden waren aan de Europese ambities die waren afgesproken in Saint Malo. Elk land kon zo afzonderlijk bijdragen waar zij dat nodig achtte, en in een mate die zij zelf prefereerde. Zo had bijvoorbeeld een Europa met Frankrijk en Duitsland meer slagkracht gehad en was daarbij mogelijk ambitieuzer geweest om zich te committeren aan ‘hard power’. Hier was dan ook de militaire en financiële mogelijkheid toe geweest, met het oog op de militaire kracht van Duitsland en Frankrijk (twee van de drie belangrijkste militaire machten²²⁵).

Tekenend voor de verhoudingen tussen de V.S. en Europa was de nadruk op de wederopbouw van Irak van laatstgenoemde. Waar het belangrijkste doel van de V.S. ‘regime change’ was²²⁶, richtten de Europese partners zich al vroeg op humanitaire hulp en de stabiliteit van het land na de val van Hussein. Nog voor het einde van 2003 creëerde de Europese Commissie een hulppotje met geld voor de wederopbouw, welke al snel werd verhoogd en als primair doel van 2004 werd ingesteld.²²⁷ Ook de Europese regeringen werden reeds voor de oorlog gemaand klaar te staan om humanitaire steun te verlenen en voldoende gelden beschikbaar te

²²⁴ R. Kagan, *Of Paradise and Power: America and Europe in the New World order* (New York 2003) 22-23.

²²⁵ De individueel grootste contributies aan de totale Europese defensie zijn Groot-Brittannië, Frankrijk en Duitsland, in: G. Lindstrom, *EU- US burdensharing: who does what?* (Parijs 2005) 29.

²²⁶ Rapport Commissie Davids, *Rapport commissie van onderzoek besluitvorming Irak*, geraadpleegd via <http://www.rijksoverheid.nl> 81.

²²⁷ EuropaNU, *EU- hulp aan Irak: De prioriteiten van 2004*, geraadpleegd via: http://www.europa-nu.nl/id/vgodlamxwbtg/nieuws/eu_hulp_aan_irak_de_prioriteiten_voor?ctx=vht7fq3roaym&start_tab0=100

stellen.²²⁸ Deze gelden waren noodzakelijk om de Iraakse bevolking van voedsel en water te voorzien, mocht de *'coalition of the willing'* het land binnenvallen. Ongeacht de noodzaak om vroeg beginnen met de humanitaire steun is het opvallend dat nog voor de oorlog de noodzaak hiertoe wordt benadrukt in Europa en voorbereidingen worden getroffen. De Europese staten lijken zo in een tweestrijd te zijn beland. Enerzijds willen ze politieke steun bieden en zich committeren aan *'hard power'*, maar vervolgens staat de humanitaire hulp klaar om de gevolgen van de toepassing van *'hard power'* te neutraliseren. Europa lijkt zich moeilijk te kunnen onttrekken van het *'soft power'* imago dat ze heeft, en uit heeft gedragen in de laatste decennia. Dit remt de ontwikkeling van de *'old World'* in haar ontwikkeling naar een potentiële militaire grootmacht die niet terugdeinst voor riskante missies en het toepassen van *'hard power'*.

²²⁸ EUobserver (21/02/2003), *EU unprepared for humanitarian disaster in Iraq*, geraadpleegd via: <http://euobserver.com/9/9458>

5. ESDP 2003-2005

Uit de casus ‘Irak’ blijkt dat Europa moeite heeft gehad om onafhankelijk van de V.S. te opereren. Zowel eenheid in woord en daad, als de politieke wil om capaciteiten beschikbaar te stellen voor militaire taken waren enkele valkuilen voor Europa in 2003, en tijdens het verloop van de oorlog. Om hier directe conclusies aan te verbinden zou echter geen recht doen aan de volledigheid van deze scriptie. De periode 2003- 2005 wordt niet alleen gekenmerkt door de Irak- oorlog, maar kent andere ontwikkelingen die een ander beeld schetsen van Europa als militaire macht. Onenigheden en problemen in Irak mogen geen schaduw werpen over de vorderingen die de ESDP heeft bewerkstelligd in andere gebieden in de wereld.²²⁹ Deze ontwikkelingen laten een ander perspectief zien op de vraag of Europa in staat is om, onafhankelijk van de V.S., te opereren op het gebied van veiligheid- en defensie.

De oorlog in Irak was een beproeving voor Europa. In welke mate was er sprake van eenheid, konden de Europese landen de capaciteiten bundelen, en waren ze in staat om zich te committeren aan ‘*hard power*’? Afleidend uit het vorige hoofdstuk zou de eerste conclusie luiden dat de oorlog in Irak de verdeeldheid van Europa heeft aangetoond, waarbij bilaterale afspraken met de V.S. aan de basis stonden van de mate van inzet. Onafhankelijk van de V.S. een strategie ontwikkelen bleek een te grote opgave te zijn. *The Times* concludeerde daarbij dat deze crisis zou leiden tot een Europa dat ‘*will solidify into permanent divisions*’²³⁰, waarmee verondersteld werd dat de uitgesproken ambities in St. Malo in de prullenbak konden verdwijnen. Maar de problemen in Irak kenden ook enkele positieve elementen voor de integratie van Europa. De moeizame onderlinge samenwerking, en afhankelijkheid van de trans- Atlantische bondgenoot, was een nieuwe ‘*wake- up call*’ voor de Europese lidstaten. Volgend op de onenigheid in Irak was er een bepaalde geëngageerdheid om de samenwerking te hernieuwen, gebaseerd op nieuwe pragmatische ambities.²³¹

5.1 Parallele ontwikkelingen ESDP

2003 was een cruciaal jaar voor de ESDP, waarbij er een paradoxale ontwikkeling was te herkennen. De oorlog in Irak zorgde voor onenigheid in Europa, en tegelijkertijd werd de ESDP operationeel, en was het in staat onafhankelijke missies op te starten. Ook werden de ambities van de ESDP verduidelijkt in een ‘*European Security Strategy*’, welke eind 2003 werd gepresenteerd door de Raad van de Europese Unie.²³² Hierin wordt het belang benadrukt van een coherent beleid van de Europese staten, waardoor zij capabel zou moeten zijn om een breder spectrum van missies te kunnen overwegen.²³³ Kernpunten van de strategie zijn de

²²⁹ J. Solano, ‘The common foreign and security policy and the European security and defence policy: current status and perspectives’, in: K. von Wogau, *The path to European defence* (Antwerpen 2004) 40.

²³⁰ Financial Times (15/04/2003). Geciteerd in: A. Menon, ‘From crisis to catharsis: ESDP after Iraq’, in: *International Affairs*, vol. 80 (2004) 631.

²³¹ A. Menon, ‘From crisis to catharsis: ESDP after Iraq’, in: *International Affairs*, vol. 80 (2004) 646.

²³² Raad van Europa (3/12/2003), *A secure Europe in a better World. The European security strategy*, geraadpleegd via: <http://www.consiliu.m.europa.eu/eeas/security-defence/european-security-strategy?lang=nl>

²³³ Raad van Europa (3/12/2003), *A secure Europe in a better World. The European security strategy*, geraadpleegd via: <http://www.consiliu.m.europa.eu/eeas/security-defence/european-security-strategy?lang=nl>

onderlinge samenwerking, (preventieve) hulp aan *'failed states'*, maar voornamelijk het creëren van een *'Rapid Reaction Force'*, ook bekend als *'battlegroups'*. Deze moesten het mogelijk maken efficiënt in te kunnen grijpen, zonder belemmerd te worden door de politieke besluitvorming. Het opstellen van een gezamenlijke strategie is een teken dat Europa stapsgewijs meer eenheid wil creëren en benadrukt dat het een actieve rol wil spelen om de vrede en veiligheid in de wereld te waarborgen.

Dit werd ook in de praktijk bewezen. Gedurende 2003 werden er een drietal missies opgestart onder de vlag van de ESDP. Ten eerste een crisismanagementoperatie in Bosnië, waar een autonome Europese militaire eenheid de taken van de NAVO overnam.²³⁴ De tweede operatie startte vlak na de invasie in Irak, met een kleinschalige interventie in Macedonië onder de naam *Concordia*. Deze interventie werd geleid door de Unie, welke gebruik maakte van NAVO- capaciteiten en materialen, wat mogelijk was gemaakt door de Berlijn- Plus akkoorden.²³⁵ De derde operatie vond plaats in Congo, onder de naam *Artemis*. Dit was de eerste operatie welke werd geleid- en uitgevoerd door Europa, zonder gebruik te maken van de middelen van de NAVO. Dit betekende dat Europa in staat was een missie uit te voeren buiten Europa, zonder de capaciteiten van de NAVO en onafhankelijk van de Amerikanen.

De ESDP bleek operationeel te zijn en in staat onafhankelijk missies uit te voeren. Ondanks de kleinschaligheid van deze missies is dit baanbrekend voor de integratie van Europa op het gebied van veiligheid en defensie. Voordat hier conclusies aan kunnen worden verbonden worden deze operaties langs dezelfde meetlat gelegd, welke ook gebruikt zijn in hoofdstuk 4. Door de mate van samenwerking en integratie te peilen aan de hand van de drie verschillende dimensies is het mogelijk om enkele concrete uitspraken te doen over de mate van integratie en onafhankelijkheid van Europa. Deze staan samen met de bevindingen uit de Irak- casus aan de basis van de conclusie in hoofdstuk 6.

5.1.1 Dimensie 1: politieke eenheid

De eensgezindheid van Europa in de periode 2003-2005 kent twee gezichten. Waar de Irak-oorlog de grote verschillen aan het licht bracht tussen de Europese landen, waren er vlak na de inval in Irak tekenen van eensgezindheid en samenwerking. Tijdens een serie bilaterale en trilaterale bijeenkomsten werd er een poging gedaan om de consensus tussen de Europese landen te herstellen, met name op het vlak van veiligheid en defensie.²³⁶ Hierbij werd ook de optie tot een Europees hoofdkwartier besproken door de afgevaardigden van Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk. De Britten waren hier eerder fel tegen geweest, toen dit idee tijdens de *'chocolat summit'* openbaar was gemaakt. Structurele coöperatie werd echter

12.

²³⁴ G.R. Watson, 'European security and defence policy: prospects and limitations', in: K. von Wogau, *The path to European defence* (Antwerpen 2004) 156.

²³⁵ J. Solano, 'The common foreign and security policy and the European security and defence policy: current status and perspectives', in: K. von Wogau, *The path to European defence* (Antwerpen 2004) 40.

²³⁶ A. Menon, 'From crisis to catharsis: ESDP after Iraq', in: *International Affairs*, vol. 80 (2004) 642.

noodzakelijk geacht door Blair, waarbij enige organisatie noodzakelijk was.²³⁷ De ‘*Big Three*’ kwamen overeen dat er een missie- gerelateerde ‘*planning cell*’ gecreëerd moest worden om autonome Berlijn Plus- missies uit te kunnen voeren.²³⁸ Deze ‘*Supreme Headquarters Allied Powers Europe*’ (SHAPE) moest de stap ondersteunen van de Europese politieke ambities naar praktische uitvoering.

Nadat de drie belangrijkste landen consensus hadden bereikt over de organisatorische invulling van de ambities van de ESDP, volgden ook de overige landen. Tijdens een bijeenkomst van ministers van buitenlandse zaken in Napels in november 2003 werd de onderlinge coöperatie en creatie van SHAPE bevestigd.²³⁹ Het gevolg was een permanente staf in Brussel die zich bezig zouden houden met strategische planning van (Berlijn- Plus) missies. Op deze wijze werden aan de ambities van de ESDP, maar voornamelijk van Duitsland en Frankrijk, voldaan door verdere integratie van Europa te bewerkstelligen, door middel van een Europees hoofdkwartier ten tijde van ESDP- missies. Door zich te richten op Berlijn- Plus missies waren ook de Britse belangen niet geschaad, omdat de SHAPE nog steeds gelieerd was aan de NAVO, zoals afgesproken in Berlijn.

Het relatieve gemak waarop er overeenstemming werd bereikt is opvallend als dit wordt vergeleken met de besluitvorming omtrent de inval in Irak. Groot verschil tussen beide besluitvormingsprocessen is het ontbreken van druk vanuit de publieke opinie. De inval in Irak werd door een kleine minderheid van de bevolking gesteund in Europa, wat de besluitvorming bemoeilijkte.²⁴⁰ De Berlijn- Plus akkoorden en de vorming van SHAPE zijn, in tegenstelling tot de troepenlevering voor de oorlog in Irak, gericht op de meer ‘zachte’ kant van militaire missies. Een mandaat krijgen van de bevolking voor een combinatie van militaire- civiele missies ligt minder gevoelig in de binnenlandse politiek.²⁴¹ De weg naar Europese integratie lijkt dan ook het best mogelijk door zich te richten op missies die voortvloeien uit de Berlijn- Plus akkoorden. De politieke ambitie om een grote rol te spelen op het wereldtoneel wordt door deze akkoorden, en de vorming van SHAPE op positieve wijze gediend met deze stapsgewijze ontwikkeling. De belangrijkste positieve resultaten voor de ESDP zijn de mogelijkheden die voortkomen uit de vorming van de SHAPE en de hervonden consensus tussen de Europese landen. Deze moeten leiden tot de mogelijkheid om capaciteiten te delen, samen operaties uit te voeren en een geïntegreerde troepenmacht samen te stellen.²⁴²

²³⁷ EUobserver (16/10/2003), *EU government to tackle defence issues*, geraadpleegd via: <http://euobserver.com/13/13052>

²³⁸ R. Dietl, ‘A European security and defence policy’, in: K. Larres, *A companion to Europe since 1945* (Blackwell 2009) 343.

²³⁹ R. Dietl, ‘A European security and defence policy’, in: K. Larres, *A companion to Europe since 1945* (Blackwell 2009) 343.

²⁴⁰ A.B. Murphy, ‘The Changing Face of US-Europe Relations: Geopolitical Causes and Possible Consequences’, in: *Geo Journal* Vol. 66 (2006) 288.

²⁴¹ G.R. Watson, ‘European security and defence policy: prospects and limitations’, in: K. von Wogau, *The path to European defence* (Antwerpen 2004) 159.

²⁴² A. Menon, ‘From crisis to catharsis: ESDP after Iraq’, in: *International Affairs*, vol. 80 (2004) 642.

5.1.2 Dimensie 2: militaire- en financiële bundeling van de krachten

Een gedeelde inzet van militairen en financiële middelen is de tweede dimensie waaraan de mate van integratie en onafhankelijkheid wordt ontleend. Zowel de militaire samenwerking als financiële lastenverdeling zijn belangrijke pijlers onder de Europese samenwerking en ambitie om onafhankelijk van de NAVO te kunnen opereren. De noodzaak om naast politieke steun ook militaire steun te leveren wordt ook uitgesproken tijdens de onderhandelingen voorafgaand aan de bijeenkomst in Napels. Capaciteit beschikbaar stellen en missies uitvoeren waren primaire doelstellingen, waarbij politieke participatie niet voldoende was.²⁴³ De continue beschikking tot manschappen moest vorm krijgen door de creatie van de ‘*Rapid Reaction Force*’. Het plan hiervoor stamde al uit 1999 en werd in 2003 opnieuw benadrukt in de strategie van de ESDP, en moest leiden tot beschikking over Europese eenheden die tussen vijf en dertig dagen paraat konden staan om honderdtwintig dagen uitgezonden te kunnen worden.²⁴⁴ Een snelle respons zonder de trage besluitvorming was het belangrijkste doel van deze ambities. Tijdens de missies in Macedonië en Congo werd deze ‘*Rapid Reaction Force*’ voor het eerst uitgezonden en konden hier op korte termijn interveniëren.

Op het oog lijkt de ESDP vooruitgang te hebben geboekt met de verschillende operaties in 2003, welke werden uitgebreid met diverse missies in 2004 en 2005. Deze betroffen voornamelijk civiele missies, maar ook missies met een militair karakter werden ondernomen door Europa.²⁴⁵ Financiële middelen werden beschikbaar gesteld door de lidstaten van Europa om dit mogelijk te maken. Wederom bleek dat 2003 een belangrijk jaar was voor de Europese veiligheid- en defensiepolitiek, in positieve zin ditmaal. De politieke- militaire structuur in Europa had zich ontwikkeld, en was in staat om drie verschillende missies tegelijkertijd uit te voeren.²⁴⁶ De missie *Artemis* werd daarbij volledig autonoom door Europa uitgevoerd, zonder gebruik te maken van de capaciteiten van de NAVO. Ondanks de kleinschaligheid van de missie is er hier sprake van verdere integratie van de ESDP en hierop volgende onafhankelijkheid ten opzichte van de NAVO- structuren.

Er zijn echter ook wat kanttekeningen te plaatsen betreffende de inzetbaarheid van militaire capaciteiten en financiële middelen. Allereerst waren de ‘*batlegroups*’ bedoeld om een snelle respons te kunnen hebben, en moesten bijdragen aan permanente capaciteit om in te grijpen waar nodig. Deze beoogde stootkracht was in 2004 echter slechts op drie vierde van de beoogde capaciteit, en er waren nog aanzienlijke ontwikkelingen nodig voor de effectiviteit en snelheid van deze eenheden.²⁴⁷ Dit hangt samen met de tweede kanttekening, namelijk de afhankelijkheid van de ESDP ten opzichte van de lidstaten. Een drukmechanisme om staten te verplichten troepen te leveren ontbreekt, waardoor het begrip ‘samenwerking’ aan kracht inboet. Zo bleek dat 900 van de 1.500 manschappen die werden uitgezonden naar Congo,

²⁴³ A. Menon, ‘From crisis to catharsis: ESDP after Iraq’, in: *International Affairs*, vol. 80 (2004) 642.

²⁴⁴ A. Menon, ‘From crisis to catharsis: ESDP after Iraq’, in: *International Affairs*, vol. 80 (2004) 644.

²⁴⁵ European Union External Action, *Overview of the missions and operations of the European Union March 2012*, geraadpleegd via: <http://www.consilium.europa.eu/eeas/security-defence/eu-operations.aspx?lang=en>

²⁴⁶ J. Solano, ‘The common foreign and security policy and the European security and defence policy: current status and perspectives’, in: K. von Wogau, *The path to European defence* (Antwerpen 2004) 41.

²⁴⁷ G.R. Watson, ‘European security and defence policy: prospects and limitations’, in: K. von Wogau, *The path to European defence* (Antwerpen 2004) 164.

door Frankrijk beschikbaar waren gesteld.²⁴⁸ Het ‘*poolen*’ van financiële en militaire capaciteiten door Europese landen wordt op deze wijze wat genuanceerd, door de grote inbreng van een van de aanjagers van de Europese integratie in deze sector. Ten slotte bleek ook de politieke wil om financiële middelen beschikbaar te stellen te verwaarlozen. Financiering van de missies bleek een moeizaam proces, zoals het vinden van 14 miljoen euro voor de eerste missie in Macedonië. De lidstaten bleken niet bereid met financiële middelen over de brug te komen, waardoor de ESDP genoodzaakt was ‘*to scratch the leftovers*’ van verschillende EU- projecten om de financiering rond te krijgen.²⁴⁹

De integratie van de ESDP op het gebied van capaciteiten en financiën blijkt een stap voorwaarts te hebben gemaakt met de operaties die vanaf 2003 van de grond zijn gekomen. De mogelijkheid om onafhankelijk van de NAVO missies uitvoeren, waarvan een flink aantal buiten Europa, staft deze conclusie. Dat er bepaalde nuances zijn aan te brengen blijkt echter uit de gestelde kanttekeningen. Deze tonen aan dat de integratie van de ESDP een ontwikkeling heeft doorgemaakt, maar nog niet op hetzelfde niveau zijn als de politieke ambities, die ervan aan de basis staan.

5.1.3 Dimensie 3: ‘*the global deal*’

In de ‘*European security strategy*’ van 2003 was uiteengezet dat Europa een coherent beleid moest voeren en capabel moest zijn om een breed scala aan operaties uit te voeren. Dit brede scala hield in dat het niet enkel civiele missies zouden zijn, maar ook militaire missies met aansluitende risico’s. Voor deze laatste missies is een bepaalde mate van politieke wil noodzakelijk om deze risico’s te aanvaarden, welke verder gaat dan politieke steun verlenen. Dit principe werd ook uitgesproken door de politieke leiders van Frankrijk, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. Militaire capaciteit en participatie in ESDP- missies staan boven politieke steun.²⁵⁰ Dit zou een einde betekenen van de ‘*global deal*’, waarbij de Europese landen politieke steun verleende aan de V.S. en zij zichzelf voornamelijk richtte op civiele missies.

Het committeren aan ‘*hard power*’ bleef echter een obstakel voor de Europese lidstaten. Weliswaar werd er onafhankelijk van de V.S. geopereerd in Congo, waarbij de operatie een militair karakter had, maar was het gros van de overige operaties civiel van aard. Een meerderheid van de missies in 2003-2005 betrof een civiele missie, waarbij voornamelijk politie-eenheden betrokken waren.²⁵¹ Daarbij waren de missies die wel militair van aard waren, zoals *Artemis* of *Concordia*, allen relatief kleinschalig. De militaire ondersteuning varieerde van een ‘*several dozen*’ tijdens de missie *AMIS* (Darfur) in 2004 tot 1.500

²⁴⁸ BBC News (12/06/2003), *EU troops deployed in DR Congo*, geraadpleegd via:

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/2985046.stm>

²⁴⁹ A. Missiroli, *Financing ESDP* (ISS: Parijs 2003)

²⁵⁰ A. Menon, ‘From crisis to catharsis: ESDP after Iraq’, in: *International Affairs*, vol. 80 (2004) 642-3.

²⁵¹ European Union External Action, *Overview of the missions and operations of the European Union March 2012*, geraadpleegd via: <http://www.consilium.europa.eu/eeas/security-defence/eu-operations.aspx?lang=en>

manschappen in Congo.²⁵² Dit valt in het niet bij de militaire interventies van de NAVO, dan wel de V.S. alleen, in Afghanistan en Irak. Deze missies zijn geenszins vergelijkbaar, maar geeft een beeld in hoeverre Europa bereid is om de ‘*global deal*’ te beëindigen, en onafhankelijk grote militaire operaties kan- en wil uitvoeren. De missies van de ESDP kunnen aangeduid worden als crisismanagement, gezien de schaal van de operaties.

Met de geschetste ontwikkeling in de periode 2003-2005 is te stellen dat de ‘*global deal*’ niet geheel is losgelaten. Weliswaar zijn er missies ondernomen, die onafhankelijk van de NAVO waren, buiten Europa plaatsvonden en een militair karakter hadden, maar de kleinschaligheid ervan is een belangrijke nuancering betreffende de impact die het heeft op de militaire mogelijkheden van de ESDP. De politieke ambities om Europa een belangrijke rol op wereldtoneel te laten spelen, met een geïntegreerde militaire macht, is niet geheel tot uiting gekomen in deze periode. Wel zijn er belangrijke ontwikkelingen te herkennen die een stapsgewijze voortgang laten zien. Een gedeelde Europese strategie is geen utopie gebleken, maar bewaarheid in de ‘*European Security Strategy*’, en tijdens de gezamenlijk uitvoering van civiele- en militaire missies door de ESDP. De Europese unie lijkt nog niet in staat grootschalige missies uit te voeren, maar wel autonome missies ten behoeve van crisismanagement en conflictpreventie.²⁵³ De ambities lijken bijgesteld te zijn, waarbij de ‘*global deal*’ vooralsnog wordt omarmd, maar er langzaam een ontwikkeling is te herkennen waarbij de ESDP zich ontpopt als autonome actor.

5.2 Bevindingen ESDP 2003-2005

Uit hoofdstuk 4 en de voorgaande paragrafen blijkt dat er een parallelle ontwikkeling heeft plaatsgevonden. Zowel de oorlog in Irak en verschillende missies onder de vlag van de ESDP waren een graadmeter voor de mate van een coherent Europees beleid. Het Europees veiligheid- en defensiebeleid is hiermee in het eerste decennium van de eenentwintigste eeuw op de proef gesteld, zowel als pilaar binnen de NAVO als autonome actor buiten de NAVO. Blijkt hieruit dat er een eensgezind veiligheid- en defensiebeleid van de grond is gekomen, na de verschillende mislukte pogingen in de twintigste eeuw? De ambities om de Europese positie te verbeteren en een, zo mogelijk onafhankelijke, rol te spelen waren niet nieuw met de geboorte van de ESDP. Of er blijf is van eensgezinde wil en kunde om deze ambities te verwezenlijken wordt in deze bevindingen behandeld. De drie verschillende dimensies die zijn behandeld zijn hierbij de leidraad, en geven inzicht of er sprake is van een verdere integratie, en bewijs van een onafhankelijker beleid in de periode 2003-2005.

5.2.1 De Irak- casus 2003-2005

De eenheid van Europa die was geëtaleerd na de aanslagen van 9/11 was hoopgevend voor het Europese integratieproject op het gebied van veiligheid en defensie. De Europese landen

²⁵² European Union, *EU support to the African Union mission in Darfur- AMIS*, geraadpleegd via: http://www.consiliu.m.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/declarations/97865.pdf

²⁵³ B. Crowe, ‘A common European foreign policy after Iraq?’, *International Affairs*, Vol. 79 (2003) 540.

vonden elkaar, en de V.S., in de revanchistische gevoelens die overheersten na de terroristische aanval op de 'democratische westerse wereld'. Deze eenheid bleek echter van korte duur, gezien tijdens de aanloop van de Irak-oorlog de eerste scheuren in het trans-Atlantische bondgenootschap, en daarmee ook binnen Europa, aan het oppervlak kwamen. Van een geïntegreerde Europese strategie bleek geen sprake te zijn, daar waar er nauwelijks formele standpunten werden gecreëerd door de Europese leiders. Met het ontbreken van een op elkaar afgestemde strategie kon er van een coherent beleid geen sprake zijn, en bleken bilaterale onderhandelingen met de V.S. aan de basis van te staan van de opstelling van de verschillende Europese landen.

Door het bilaterale overleg tussen de V.S. en de verschillende Europese hoofdsteden werd 'Brussel' als gesprekspartner overgeslagen en was er ruimte voor verschillende benaderingen van de Irak-oorlog. Oude controverses speelden weer op en het gebrek aan eenheid werd pijnlijk duidelijk, zeker omdat de verschillende posities werden benadrukt in de media. Met het groeperen in verschillende divisies ondermijnden de Europese landen de laatste hoop op een geïntegreerd beleid, en zodoende ook op de mogelijkheid om een onafhankelijke strategie te ontwikkelen ten opzichte van de V.S. De Britten dachten het Europese integratiebeleid te steunen door hulp te bieden aan de V.S. en zo invloed te verkrijgen, waar de Fransen ditzelfde doel probeerden te bereiken door hulp te ontfemen. Een gezamenlijk doel, maar verschillende middelen was de aanzet voor de onenigheid in Europa, en zorgde ervoor dat er van verdere integratie en onafhankelijk geen sprake was.

Deze integratie met betrekking tot het 'poolen' van capaciteiten en praktische samenwerking behoeft een genuanceerder beeld. Enkele positieve elementen zijn aangestipt in de analyse, waar er sprake is geweest van samenwerking op Europees niveau, en er daarbij sprake is geweest van het delen van de lasten. Ten eerste 'Operation Displaying Deterrence', waarbij Europese landen met militaire capaciteiten te hulp schoten om Turkije, in het geval van een aanval, te verdedigen. Europa bleek de juiste militaire capaciteiten in huis te hebben om, onafhankelijk van de V.S., zorg te dragen voor de verdediging van het Turkse luchtruim en bleken de krachten te kunnen bundelen. Ook in Irak was er sprake van een brede militaire inzet, waarbij de Europese landen samenwerkten in een tweetal divisies, die zelfstandig het commando hadden over een deel van het land. In deze gebieden waren geen Amerikaanse soldaten gestationeerd, en stonden de Europese troepen onder het commando van de Polen en de Britten. Militaire samenwerking, waarbij bijna alle Europese landen betrokken waren, bleek mogelijk te zijn en duidt op een positieve ontwikkeling van de integratie op militair gebied.

Hier zijn enkele kanttekeningen bij te plaatsen. Ten eerste kon de steun aan Turkije niet rekenen op Europa-brede steun, waar de hulp pas in tweede instantie werd toegekend. Ook bleek uit brononderzoek dat de Nederlandse inzet van de Patriots waren toegezegd voordat hier in Europa consensus over was. Het besluit was al genomen voor er Europese overeenstemming was gecreëerd, over hoe men capaciteiten wilde inzetten en de lasten konden verdelen. Ten tweede kan ook de brede inzet in Irak genuanceerd worden. Als gevolg van de politieke onenigheid was ook het zenden van troepen een bilaterale aangelegenheid. De militaire eenheden werkten in Irak samen, maar waren niet gezonden als 'Europese'

hulptroepen om de Amerikanen te ontzien. De Europese Unie stuurde geen troepen, maar de Europese landen stuurden troepen, welke zeer divers waren qua aantallen. Op deze wijze was er ook geen sprake van financiële kostendeling, gezien de kosten van de uitzending werd gedragen door de betreffende lidstaat, en er van gedeelde lasten weinig sprake was. Zo waren de financiële kosten van het Verenigd Koninkrijk vele malen hoger dan van de andere Europese staten, door de grote inzet. Een belangrijk doel van het integratieproject was om de uitgaven te drukken door samen te werken. Deze opzet is slechts deels gelukt in Irak.

Ten slotte is uit de analyse gebleken dat de *'Global deal'* maar moeizaam kan worden losgelaten door de Europeanen. Bij zowel het Plevin- plan, de EDG, WEU en ook de ESDP is de achterliggende gedachte geweest dat Europa een andere rol voor zichzelf zag op het wereldtoneel. Niet enkel *'peacekeeping-* missies', maar ook de mogelijkheid van *'hard power'* om de belangen te verdedigen, met de mogelijkheid tot militaire interventies. Van deze *'division of labour'* was in Irak echter nog steeds sprake. Waar alleen de Britten met 30.000 grondtroepen meededen aan de invasie, werd de inzet van de overige landen gekenmerkt door het zenden van troepen nadat Saddam Hussein was verwijderd, en de grootste gevechten voorbij waren. De echte determinatie ontbrak, wat ook blijkt uit de relatief geringe steun die op gang komt uit Europa. Deze geringe steun hing samen met de publieke opinie. De meerderheid van de bevolking in de Europese landen was tegen de inval in Irak, waardoor electorale belangen de politieke wil, om een overtuigende rol te spelen, ondermijnde.

Het feit dat de Europese landen wel militairen stuurden naar een land buiten Europa getuigde niet perse van een poging om de *'global deal'* los te laten. In enkele gevallen waren de aantallen uitgezonden militairen zo klein dat het meer als symbool gold van politieke steun, dan dat er sprake was militaire steun. Een primair onderdeel van de *'global deal'* was deze politieke steun, waardoor dit feit deze rolverdeling meer ondersteund dan tegenspreekt. Tekenend voor de rol die Europa voor zichzelf ziet weggelegd was de grote inzet tijdens de wederopbouw van Irak. De inzet van militairen vond plaats na de eerste gevechtshandelingen en waren voornamelijk gericht op *'peacekeeping'*, in plaats van *'peace- enforcement'*. Ondanks de politieke ambities van Europese leiders om middels integratie in staat te zijn de *'global deal'* los te laten, blijkt deze rolverdeling hardnekkig te zijn.

5.2.2 Europese autonome missies 2003-2005

De parallelle ontwikkelingen die zijn geschetst in dit hoofdstuk laten enigszins een ander beeld zien betreffende de mate van integratie van de ESDP. De EU bleek in staat te zijn een gezamenlijk beleid uit te stippen en autonome missies buiten Europa uit te voeren. Mede door de ontwikkelingen omtrent Irak was het duidelijk voor de Europese politieke leiders dat een Europese strategie onontbeerlijk is als men een rol van betekenis wilde spelen. Een nieuwe benadering en betere coöperatie was noodzakelijk, zo was ook de conclusie van het publieke

debat dat losbarstte na de gefaalde besluitvorming over Irak.²⁵⁴ De civiele- en militaire missies van de ESDP konden, in tegenstelling tot de inval in Irak, rekenen op een positiever geluid vanuit de bevolking, wat het besluitvormingsproces vergemakkelijkte. De Berlijn- Plus akkoorden boden daarbij de ruimte om de operaties plaats te laten vinden met instemming van de NAVO, waarmee ook de groep Atlantici instemden met de hernieuwde coöperatie tijdens de kleinschalige ESDP- missies.

Samenhangend met deze consensus was het mogelijk een breed draagvlak te vinden om de capaciteiten te delen. In de nieuwe besprekingen kwam naar voren dat louter politieke steun niet voldoende is, en hiermee lijken de Europese leiders een les te hebben geleerd van Irak. Een symbolische bijdrage of enkel politieke steun is niet voldoende om een missie succesvol te laten verlopen. De kleinschaligheid van de missies en de creatie van de *'battlegroups'* zorgden ervoor dat de ESDP snel kon interveniëren en manschappen kon uitzenden. Toch zijn ook hier nuances aan te brengen met betrekking tot de samenwerking en bundeling van de Europese militaire capaciteit. De vorming van de *'battlegroups'* bleek traag te ontwikkelen en daarbij was niet elke lidstaat evenredig vertegenwoordigd tijdens de militaire missies. Ook kwam de financiële steun moeizaam op gang, mede door de vrijblijvendheid van de steun vanuit de lidstaten. De integratie van de ESDP blijkt zodoende nog niet geheel volgens plan te ontwikkelen, maar er zijn wel degelijk positieve vorderingen aan te wijzen.

Dit houdt niet in dat de integratie met betrekking tot de derde dimensie wordt gekenmerkt door dezelfde positieve vorderingen, in navolging van de eerste twee dimensies. De continuering van *'global deal'* blijkt uit de invulling van de missies van de ESDP. Het betreffen voornamelijk civiele missies, of kleinschalige crisismanagementmissies met een beperkte militaire bijdrage. Dit gaat verder dan enkel politieke steun geven, maar is niet te vergelijken met grote militaire interventies, waar Europa op den duur toe in staat wil zijn. De Europese Unie bleek in deze periode niet in staat grootschalige militaire operaties uit te voeren, maar met een pragmatische doelstelling is ze wel in staat haar ambities te verwezenlijken. Zo heeft Europa bewezen dat ze autonome missies kan uitvoeren, binnen en buiten Europa en zodoende mogelijk in staat zou zijn om in de toekomst de rolverdeling tussen Europa en de V.S. te veranderen.

²⁵⁴ E.B. Crespo, 'The common foreign and security policy: a socialist perspective', in: K. von Wogau, *The path to European defence* (Antwerpen 2004) 154.

6. Conclusie

De Europese ambities om een onafhankelijker koers te varen ten opzichte van de Amerikanen stammen al uit de jaren '50 en hebben geresulteerd in een aantal voorlopers van de ESDP. De integratie van de tweede pijler bleek moeizaam te zijn door interne controverses en blokvorming in Europa. Met het einde van de Koude Oorlog kwam er ook een einde aan de directe afhankelijkheid van Europa ten opzichte van de V.S., wat de Europese ambities voor autonomie nieuw leven inblies. Oude controverses werden opzij gezet en de St. Malo declaratie stond aan de wieg van een nieuw Europees integratieproject: de ESDP. Gelieerd aan de NAVO, maar ook bedoeld om autonome missies uit te kunnen voeren en een gezamenlijk buitenlands beleid te creëren. Hierbij laaide de discussie tussen de twee genoemde scholen op, of dit instituut een ondermijning van de NAVO zou zijn, of juist zorg moest dragen voor een sterkere NAVO met een betere balans tussen Amerikaanse en Europese invloeden en lastenverdeling.

Het eerste decennium van de eenentwintigste eeuw heeft meer inzicht gegeven of de ESDP het middel is voor Europa om een onafhankelijker koers te varen. De *wil* en *kunde* van Europa om de afhankelijkheidsrelatie te veranderen zijn hierbij essentieel. Politieke ambities stonden aan de basis van het nieuwe integratieproject van de veiligheid- en defensiesector, maar zijn niet voldoende om de integratie te stuwen in de praktijk. Naast de politieke samenwerking is er in deze scriptie ingegaan op de militaire- en financiële capaciteiten van de Europese landen en de wilskracht om de oude rolverdeling te veranderen. De bevindingen geven een antwoord op de hoofdvraag: "In hoeverre is er sprake geweest van verdere Europese integratie en een onafhankelijker beleid in relatie tot de V.S. via het ESDP als gevolg van de internationale ontwikkelingen in de periode 2003-2005?"

Het antwoord op deze vraag is tweeledig. Enerzijds is te concluderen dat Europa heeft gefaald om een geïntegreerd en onafhankelijk beleid te voeren in de aanloop van de Irak- oorlog. Traditionele coalities ondermijnden de cohesie, en daarbij anticipeerde Europa traag op de internationale ontwikkelingen door na te laten een gezamenlijk standpunt in te nemen. De ESDP bleek, doordat zij nog in de kinderschoenen stond, niet te hebben geleid tot meer coherentie tussen de Europese landen. Anderzijds is te concluderen dat Europa in staat is geweest om autonome missies uit te voeren, zoals de operatie *Artemis* aan heeft getoond. De politieke besluitvorming en civiel- militaire samenwerking bleek hier wel te werken. Een verklaring hiervoor ligt bij het electorale mandaat van de bevolking, die tegen de Irak- oorlog gekant was, maar minder uitgesproken tegen de kleinschalige missies in Congo, Bosnië, etcetera.

Van verdere integratie op het gebied van militaire en financiële samenwerking is weinig sprake geweest in de onderzochte periode. In de Irak- casus is aangeduid dat de meeste inzet op nationaal niveau werd geleverd, wat samenhang met de bilaterale afspraken die met de V.S. waren gemaakt. Wel bleek het mogelijk om Europese capaciteiten aan te wenden om, onafhankelijk van de V.S., een bijdrage te leveren aan de verdediging van Turkije en ook zonder NAVO- capaciteiten in staat te zijn een militaire operatie te leiden. De ambitie om een

onafhankelijk beleid uit te stippen wordt echter voornamelijk gestremd door de politieke wil om de rolverdeling te veranderen. De politieke wil om gezamenlijk Europees standpunt voor Irak in te nemen ontbrak, net als de wilskracht voor militaire- en financiële slagvaardigheid bij zowel de Irak- oorlog als de kleinere ESDP missies. Om de ‘*global deal*’ los te laten is een sterke politieke wil noodzakelijk, anders is het onmogelijk militaire- en financiële middelen vrij te maken of tot een eensgezind standpunt te komen. Nationale belangen en voorkeuren staan de integratie van Europa in de weg en frustreren de weg naar onafhankelijkheid. De electorale overwegingen van de politieke leiders vormen een belemmering om ‘*sexy high-risk*’ operaties uit te voeren, wat zorgt voor de instandhouding van de ‘*global deal*’.

De periode 2003-2005 wordt niet gekenmerkt door een hoge mate van integratie of onafhankelijkheid van Europa. De internationale ontwikkelingen noopten de Europese leiders tot een snelle besluitvorming vóór Europa of langs de lijnen van de traditionele allianties. De Irak- casus heeft aangetoond dat de oude controverses weer opspeelden en het integratieproces verstoorden, en daarmee de mogelijkheid tot een gezamenlijk buitenlands beleid frustreerde. Het falen van deze opzet impliceert echter niet dat de ESDP afgeschreven kan worden en bijgelegd op het kerkhof van gefaalde defensieprojecten. Er zijn voldoende positieve vorderingen aan te wijzen die duiden op een verdere integratie van Europa, zij het een zeer stapsgewijze ontwikkeling. Met de Berlijn Plus- akkoorden is de mogelijkheid geboren voor Europa om zich te ontwikkelen op het gebied van veiligheid- en defensie, zonder de steun van de V.S. De ESDP is zo in staat bescheiden missies uit te voeren, en nieuwe ambities te stellen die conform haar mogelijkheden zijn. Zo hebben de internationale ontwikkelingen in de periode 2003-2005 niet geleid tot een duidelijke verbetering qua integratie en onafhankelijkheid, maar hebben deze ontwikkelingen wel een aanzet gegeven tot een pragmatischer opstelling van de Europese landen. Met getemperde politieke ambities kan de ESDP in rustig vaarwater een middel zijn om in de toekomst meer onafhankelijkheid en integratie te creëren.

7. Literatuur

P. Alter, *The German Question and Europe. A history* (London 2010).

Atlantic Community, *Franco- British summit joint declaration on European Defence*, geraadpleegd via: <http://www.atlanticcommunity.org/Saint-Malo%20Declaration%20Text.html>

G. Baker, 'Europe's three ways of dealing with Iraq', in: *Financial Times* (17/10/2002)

BBC News, *Coalition troops in Iraq*, geraadpleegd via: http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3873359.stm

BBC News (12/06/2003), *EU troops deployed in DR Congo*, geraadpleegd via: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/2985046.stm>

J. Bradford, *Explain the changing significance of the Western European Union (WEU)*, geraadpleegd via: <http://www.scribd.com/doc/24179205/1994-Security-Politics-Essay-WEU>

A. Buchan, 'The communist military potential in Europe', In: Lord S.T Oswald, *The Soviet threat to Europe. An analysis of Soviet potentials and intentions by experts of six countries* (Londen 1969).

T. Buchanan, *Europe's troubled peace 1945-2000* (Blackwell 2006).

B. von Bothmer, *Framing the sixties : the use and abuse of a decade from Ronald Reagan to George W. Bush* (Massachusetts 2010).

CNN.com, *Chirac lashes out at 'new Europe'* (02/2003), geraadpleegd via: <http://edition.cnn.com/2003/WORLD/europe/02/18/sprj.irq.chirac/> op 08/05/2012.

C. Cogan, *The third option: the emancipation of European defense 1989-2000* (Praeger 2001).
Rapport Commissie Davids, *Rapport commissie van onderzoek besluitvorming Irak*, geraadpleegd via <http://www.rijksoverheid.nl>

E.B. Crespo, 'The common foreign and security policy: a socialist perspective', in: K. von Wogau, *The path to European defence* (Antwerpen 2004).

B. Crowe, 'A common European foreign policy after Iraq?', *International Affairs*, Vol. 79 (2003).

R. Dietl, 'A European security and defence policy', in: K. Larres, *A companion to Europe since 1945* (Blackwell 2009)

R. Draper, *Dead certain: the presidency of George W. Bush* (New York 2007).

The Economist, 'Europe and Uncle Sam', in: *The Economist* (9/6/2003), vol. 368

Elsevier, *Amerikaanse strijdkrachten gaan zich focussen op Azië*, geraadpleegd via:
<http://www.elsevier.nl/web/Nieuws/Buitenland/326978/Amerikaanse-strijdkrachten-gaan-zich-focussen-op-Azie.htm?rss=true>

EUobserver, *Asia defence spending outstrips Europe*, geraadpleegd via:
<http://euobserver.com/1016/115522>

EUobserver, *French EU plan is not anti- NATO*, minister says, geraadpleegd via:
<http://euobserver.com/13/27039>

EUobserver, *French EU presidency wants EU closer to NATO*, geraadpleegd via:
<http://euobserver.com/13/26745>

EUobserver, *US defense chief: Europe may no longer be worth defending*, geraadpleegd via:
<http://euobserver.com/13/32473>

EUobserver (21/02/2003), *EU unprepared for humanitarian disaster in Iraq*, geraadpleegd via: <http://euobserver.com/9/9458>

EUobserver (16/10/2003), *EU government to tackle defence issues*, geraadpleegd via:
<http://euobserver.com/13/13052>

EuropaNU, *EU- hulp aan Irak: De prioriteiten van 2004*, geraadpleegd via:
http://www.europa-nu.nl/id/vgod1amxwbtg/nieuws/eu_hulp_aan_irak_de_prioriteiten_voor?ctx=vht7fq3roaym&start_tab0=100

European Union External Action, *Overview of the missions and operations of the European Union March 2012*, geraadpleegd via: <http://www.consilium.europa.eu/eeas/security-defence/eu-operations.aspx?lang=en>

European Union @ United Nations (12/09/2001), *EU Presidency Statement - September 11 attacks in the US*, geraadpleegd via: <http://www.eu-un.europa.eu>

European Union, *EU support to the African Union mission in Darfur- AMIS*, geraadpleegd via:
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/declarations/97865.pdf

European Commission, *Flash Eurobarometer. Iraq and peace in the world*, geraadpleegd via:
http://www.libertysecurity.org/IMG/pdf/fl151_iraq_full_report.pdf 5.

Europese Raad, *Conclusies van het voorzitterschap*, geraadpleegd via:
<http://www.europarl.europa.eu>

Europolitics, *General affairs: Gymnich to focus on enlargement and Middle- East*, geraadpleegd via: <http://www.europolitics.info/general-affairs-gymnich-to-focus-on-enlargement-and-middle-east-artr190011-32.html>

C. de Gaulle, *Memoires of hope* (New York 1971).

J. Giauque, *Grand Designs and visions of unity. The Atlantic powers and the reorganization of Western Europe 1955-1963* (North Carolina 2002).

S. Gill, *Atlantic relations: beyond the Reagan era* (Harvester 1989).

P.H. Gordon en J. Shapiro, *Allies at War. America, Europe, and the Crisis over Iraq* (New York 2004).

J. Harrington, 'A century of war: a citizen's call to action', in: *International journal of world peace*, vol. 19 (2002).

R. Havenaar, *Eb en vloed : Europa en Amerika van Reagan tot Obama* (Amsterdam 2009).

S. Hoffmann, 'The crisis in transatlantic relations', in Gustav Lindstrom, ed., *Shift or rift: assessing US-EU relations after Iraq* (EU Institute for Security Studies: Paris 2003).

S. Hoffmann, 'Gaullism by Any Other Name', in : *Foreign Policy*, vol. 57 (1984).

J. Howorth & J. Keeler, *Defending Europe, the EU, NATO and the quest for European autonomy* (New York 2003).

J. Howorth, *Security and defense policy in the European Union* (Basingstoke 2007).

J. Howorth, 'The Euro- Atlantic Security dilemma: France, Britain and the ESDP', in: *Journal of Transatlantic studies*, vol. 3/1 (2005).

J. Hyland, *Washington involved in drafting statements designed to split Europe prior to Iraq war* (05/2003), geraadpleegd via: <http://www.wsws.org>

J. Jones, *The fifteen weeks: an inside account of the genesis of the Marshall plan* (New York 1955).

R. Kagan, *Of paradise and power. America and Europe in the new world order* (New York 2003).

R. Kagan, "Power and weakness", in: *Policy Review*, Vol. 113 (2002).

G. Lindstrom, *EU- US burdensharing: who does what?* (Parijs 2005).

G. Lundestad, *The United States and Western Europe since 1945. From empire by invitation to Trans-Atlantic drift* (Oxford 2003).

G. Lundestad, *Just another major crisis: the United States and Europe since 2000* (Oxford 2008).

G. Lundestad, *"Empire" by integration: the United States and European integration, 1945-1997* (Oxford 1998).

V. Mauer, 'Iraq 2003: regime change and European discontent', in: D. Möckli en V. Mauer, *European- American relations and the Middle East. From Suez to Iraq* (Londen 2011).

J. Medcalf, *Going global? NATO and the extra-European challenge* (Bath 2002).

A. Menon, 'Why ESDP is misguided and dangerous for the Alliance', in: Howorth, J. & Keeler, J., *Defending Europe, the EU, NATO and the quest for European autonomy* (New York 2003).

A. Menon, 'From crisis to catharsis: ESDP after Iraq', in: *International Affairs*, vol. 80 (2004).

Middle East issues, *US polls*, geraadpleegd via: <http://middleeast.about.com/od/libya/f/libya-raid-1986-reagan.htm>

Ministerie van Buitenlandse zaken van Letland, *Statement of the Vilnius Group countries* (05/02/2003), geraadpleegd via: <http://www.am.gov.lv/en/news/press-releases/2003/feb/2868/>

A. Missiroli, *Financing ESDP* (ISS: Parijs 2003).

A. Molenaar, *(Dis)organising European security : the Iraq Controversy and patterns in US-European relations* (Den Haag 2007).

Le Monde, *Nous sommes tous Américains*, geraadpleegd via <http://www.lemonde.fr>

A.B. Murphy, 'The Changing Face of US-Europe Relations: Geopolitical Causes and Possible Consequences', in: *Geo Journal*, Vol. 66 (2006).

NATO, *NATO and the 2003 campaign against Iraq*, geraadpleegd via: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_51977.htm

NATO, *The North Atlantic Treaty*, geraadpleegd via: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm

NATO, *Conclusion of operation display deterrence*, geraadpleegd via: http://www.foreignpolicy.org.tr/documents/natostatement_160403_p.htm

K. Naumann, 'European security after Iraq. Challenges and options.' in: K. von Wogau, *The path to European Defence* (Antwerpen 2004).

De Nederlandsche Bank, 'De economische gevolgen van de oorlog in Irak', in: *kwartaalbericht juni 2003*, geraadpleegd via: http://www.dnb.nl/binaries/kb2003q25_tcm46-147109.pdf

NU.nl, *Groei wereldwijde uitgaven defensie neemt af*, geraadpleegd via: <http://www.nu.nl/buitenland/2489193/groei-wereldwijde-uitgaven-defensie-neeMt-af.html>

J. Nye, *The paradox of American power: why the world's only superpower cannot go it alone* (Oxford 2002).

People Daily, US Vice President: 'Striking First' Necessary in War on Terror, geraadpleegd via: http://english.peopledaily.com.cn/200206/11/eng20020611_97600.shtml

J. Peterson, 'Keynote article: Europe, America, Iraq: worst ever, ever worsening?', in: *Journal of common market studies*, vol. 42 (12/08/2004).

The Guardian, *German leaders says no to Iraq war* 6/08/2002, geraadpleegd via: <http://www.guardian.co.uk>

The Guardian, *Hoon defends UK position on Iraq*, geraadpleegd via: <http://www.guardian.co.uk/world/2003/mar/12/iraq.usa1?INTCMP=ILCNETTXT3487>

The Guardian, *US defence Secretary Donald Rumsfeld's comments about UK involvement in war*, geraadpleegd via: <http://www.guardian.co.uk/uk/2003/mar/12/usa.iraq>

Raad van Europa (3/12/2003), *A secure Europe in a better World. The European security strategy*, geraadpleegd via: <http://www.consilium.europa.eu/eeas/security-defence/european-security-strategy?lang=nl>

R. Reagan, *The new legislation on terrorism*, geraadpleegd via: <http://nsarchive.chadwyck.com>

G. Schmidt, 'The rise of the European Union and its impact on the US- EU partnership: a view from Europe', in: G. Lundestad, *Just another major crisis: the United States and Europe since 2000* (Oxford 2008).

S. Smith, *US-West European relations during the Reagan years : the perspective of West European publics* (Basingstoke 1992).

J. Solano, 'The common foreign and security policy and the European security and defence policy: current status and perspectives', in: K. von Wogau, *The path to European Defence* (Antwerpen 2004).

H. Szamuely, 'The myth of a single European view: Old Europe and New' (02/2003), in: *The Bruges Group*, geraadpleegd via: <http://www.brugesgroup.com>, 08/05/2012.

T. Taylor, *European Defence Cooperation* (London 1984).

The Times, *Europe and America must stand united*, geraadpleegd via: http://lipietz.net/IMG/article_PDF/article_955.pdf

M. Trachtenberg, *A constructed peace: the making of the European settlement, 1945-1963* (Princeton 1990).

Trouw (12/07/2003), *Internationale troepenmacht blijft nog erg Amerikaans Irak*, geraadpleegd via: <http://www.trouw.nl/tr/nl/4324/nieuws/archief/article/detail/1770039/2003/07/12/Internationale-troepenmacht-blijft-nog-erg-Amerikaans-Irak.dhtml>

Tweede Kamer der Staten Generaal, *Handelingen TK 2001-2002, 5648* (05/09/2002), geraadpleegd via: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl>

Tweede Kamer der Staten Generaal, *Kamerstuk Nr. 442 Brief van de minister van Buitenlandse zaken* (27/08/2002), geraadpleegd via: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl>

De Volkskrant, *Nederland stuurt patriots naar Turkije*, geraadpleegd via: <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2824/Politiek/article/detail/751988/2003/02/07/Nederland-stuurt-patriots-naar-Turkije.dhtml>

De Volkskrant 25/11/2011, *Kosten oorlog loden last voor VS*, geraadpleegd via: <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2844/Archief/archief/article/detail/3049173/2011/11/25/Kosten-oorlog-loden-last-voor-VS.dhtml>

G.R. Watson, 'European security and defence policy: prospects and limitations', in: K. von Wogau, *The path to European defence* (Antwerpen 2004).

Western European Union, *Platform on European Security interest. The Hague, 27 october 1987*, geraadpleegd via: <http://www.weu.int/documents/871027en.pdf>

K. von Wogau, *The path to European Defence* (Antwerpen 2004).

S. Wolff, *The German Question since 1919. An analysis with key documents* (Praeger 2003).